Finnish Consulting Group

Evon retkeilyalueen osayleiskaavan muutos ja laajennus (OYK ja OYKM 9531)

EVO-KESKUKSEN RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SELVITYS

Metsähallitus

30.9.2025

Sisällys

1 Johdanto 5
1.1 Työn tausta ja tarkoitus 5
1.2 Työn tekijät ja työmenetelmät 6
2 Aiemmat selvitykset ja suojelutilanne 7
2.1 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet VAMA 7
2.2 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 8
2.3 Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 9
2.4 Rakennusinventointi – Lammi (Teija Ahola, 2002) 10
2.5 Evon kulttuuriperintöinventointi 2008 (Metsähallitus, Jouni Taivainen) 12
2.6 Asetuksella 480/85 suojellut rakennukset 13
2.7 Rakennusperintö kulttuuriympäristön palveluikkunassa 14
2.8 Yleis- ja asemakaavoissa suojellut kohteet 15
2.8.1 Evon asemakaava 2003 19
2.8.2 Evon rantaosayleiskaavan muutos (2007) 21
3 Selvitysalueen maastonmuodot ja vesistöt 23
4 Alueen maankäytön kehitys 29
4.1 Metsätalouden ja -teollisuuden vaiheet alueella 29
4.2 Asutus- ja maataloushistoria alueella 39
4.3 Opetus- ja tutkimustoiminnan vaiheet alueella 43
4.3.1 Evon metsäopisto 43
4.3.2 Riistantutkimusasema 48
5 Selvitysalueen nykyinen rakennuskanta ja rakennelmat 49
5.1 Rakennusten valmistumisajankohta 49
5.2 Rakennusten käyttötarkoitus 50
5.3 Evo-keskuksen rakennusten tyylipiirteet ja alueen rakennelmat 53
5.3.1 Intendenttikonttorissa suunniteltu rakennuskanta ja tyylin jatkajat 54
5.3.2 1800- ja 1900-luvun alun perinteinen rakennuskanta 54

5.3.3 1800- ja 1900-lukujen taitteen tuotantorakennukset 55
5.3.4 Jugend 55
5.3.5 Klassismi 55
5.3.6 Jälleenrakennuskausi 55
5.3.7 1960- ja 1970-lukujen rakennuskanta 56
5.3.8 1900-luvun ja 2000-luvun taite 56
5.3.9 Sillat ja Evon kanava 57
5.4 Entisen riistantutkimuslaitoksen ja sen ympäristön rakennuskanta 60
5.5 Alisen Rautjärven länsirannan kämppä 62
5.6 Valkjärvi ja Luutajoki (nyk. Onninmaja) 62
6 Selvitysalueen kasvillisuus 63
7 Kyläkuvaltaan yhtenäiset alueet 68
7.1 ”Vanha Evo” 69
7.2 Kampus 70
7.3 Kalustohallien ja verstaiden alue 72
7.4 Kanavan alue 73
7.5 Asuntolat 76
7.6 Vappulantien ja Opistontien risteys 78
7.7 Sahan alue 80
7.8 Alueen muut rakennukset 81
7.9 RKY-alueelle sijoittuvat muut kohteet 83
8 Johtopäätökset ja suositukset 84
8.1 Kyläkuvalliset arvoalueet ja rakennetut kulttuuriympäristöt 84
8.2 Maisema 87
9 Lähteet 88

FCG Finnish Consulting Group Oy ("FCG") on laatinut tämän raportin FCG:n asiakkaan ("Asiakas") toimeksiannon ja ohjeiden mukaisesti. Tämä raportti on laadittu FCG:n ja Asiakkaan välisen sopimuksen ehtojen mukaisesti. ***FCG ei ole vastuussa tästä raportista tai sen käytöstä suhteessa mihinkään muuhun tahoon kuin Asiakkaaseen****.*

Tämä raportti voi perustua kokonaan tai osaksi kolmansien osapuolten FCG:lle antamiin tietoihin tai julkisiin lähteisiin ja näin ollen tietoihin, joihin FCG:llä ei ole ollut vaikutusmahdollisuuksia. FCG toteaa nimenomaisesti, ettei sillä ole vastuuta sille annettujen virheellisten tai puutteellisten tietojen perusteella.

Kaikki oikeudet (mukaan lukien tekijänoikeudet) tähän raporttiin kuuluvat FCG:lle, tai Asiakkaalle, mikäli niin on sovittu FCG:n ja Asiakkaan välillä. Tätä raporttia tai sen osaa ei saa muokata tai käyttää uudelleen toiseen tarkoitukseen ilman FCG:n kirjallista lupaa.

1 Johdanto

1.1 Työn tausta ja tarkoitus

Tehtävänä oli laatia rakennetun kulttuuriympäristön selvitys Evo-keskuksen alueesta. Selvitysalue kattaa Hämeenlinnan ammattikorkeakoulun (HAMK) Evon kampusalueen ja sen välittömässä yhteydessä olevat kiinteistöt sekä kampusaluetta laajemman RKY 2009 -alueen (Evon metsäopisto). Evon metsäopiston RKY-alueen rajaus on varsin laaja suhteessa alueella olevaan rakennettuun ympäristöön ja se huomioikin metsäopiston rakennuskannan lisäksi metsäopiston sijoittumisen Rautjärvien väliselle kannakselle, opiston puulajipuiston sekä läheisyydessä sijaitsevat kruununtorpat ja metsämaisemat.

Evo-keskuksen rakennetun kulttuuriympäristön selvitys on tehty Evon retkeilyalueen osayleiskaavan muutoksen ja laajennuksen (OYK ja OYKM 9531) taustamateriaaliksi. Selvitys on tehty yleiskaavatasoisesti. Selvityksen tavoitteena on ollut selventää Evon metsäopiston RKY-alueen kuvausta siten, että alueen arvot voidaan huomioida osana kaavaratkaisua ja kaavan vaikutukset RKY-alueen arvoihin pystytään arvioimaan selvityksen perusteella.

Tässä raportissa kuvataan aluksi lyhyesti selvitysalueen sijainti sekä maastonmuodot ja vesistöt sanallisesti ja karttaottein. Raporttiin on tiivistetty aiempien Evo-keskuksen aluetta koskevien selvitysten keskeinen sisältö sekä alueen suojelutilanne. Myös Evon metsäopiston ja selvitysalueen maankäytön historiaa kuvataan lyhyesti näiden aiempien selvitysten pohjalta.

Eri aikakausilta olevien karttojen ja ilmakuvien perusteella on tarkasteltu muutoksia alueen maankäytössä, rakennuskannassa ja kasvillisuudessa. Alueen metsien käytön vaiheita on arvioitu ilmakuvien lisäksi myös Luonnonvarakeskuksen tuottamien puuston ikää kuvaavien aineistojen perusteella.

Selvitysalueen rakennuskanta esitetään valokuvin.

Rakennetun kulttuuriympäristön lisäksi raportissa kuvataan yleispiirteisesti selvitysalueen kasvillisuutta maastokäynnin havaintojen, ilmakuvien, Luonnonvarakeskuksen tuottamien puuston ikää kuvaavien aineistojen ja Syken maanpeitettä kuvaavien aineistojen perusteella.

Johtopäätöksissä tuodaan esille kunkin kyläkuvallisesti yhtenäisen alueen arvot ja merkitys osana RKY-alueen kokonaisuutta sekä annetaan suositukset selvitysalueen kyläkuvallisten ja maisemallisten ominaispiirteiden ja arvojen huomioimisesta osana kaavaratkaisua.

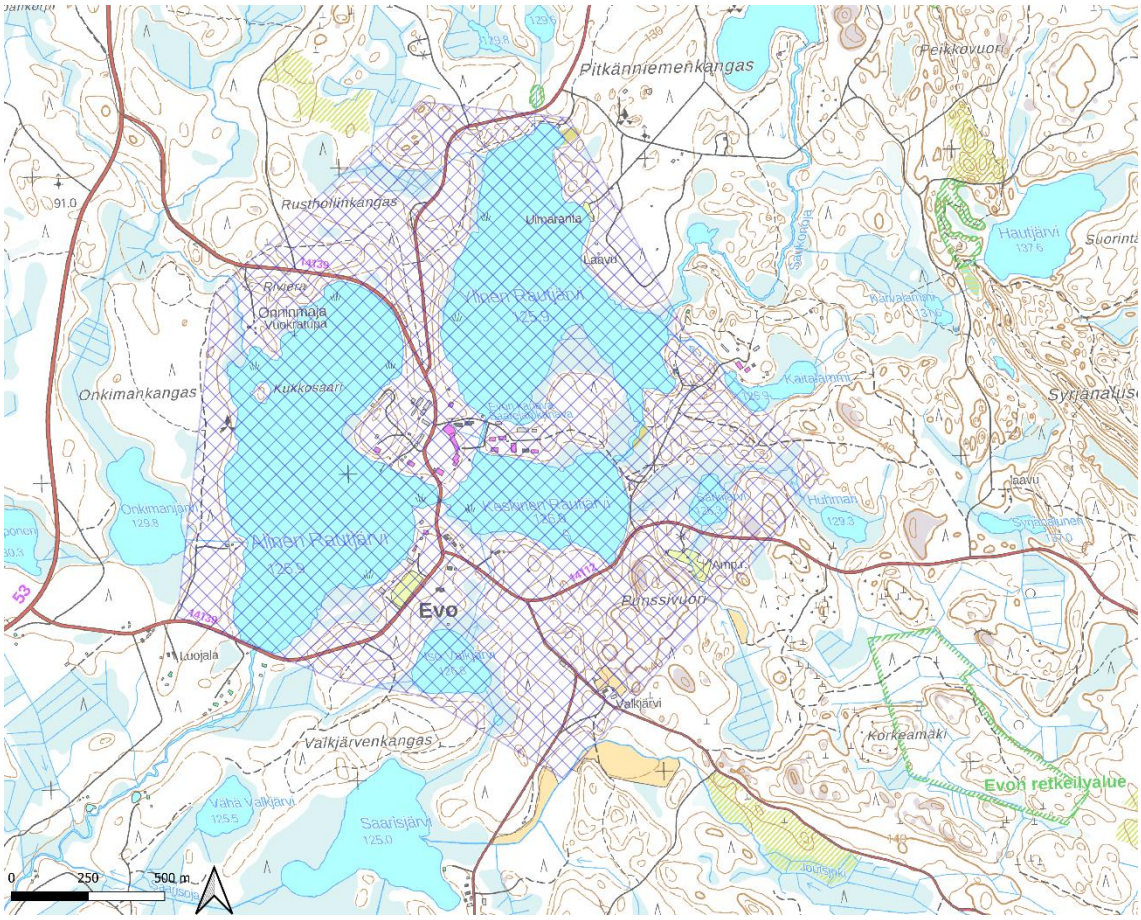

Kuva 1 Selvitysalue kattaa Rautjärvien väliin jäävän Evo-keskuksen alueen sekä Rautjärvien rannat vinorasterilla esitetyllä RKY 2009 -alueella. Taustakartta MML.

1.2 Työn tekijät ja työmenetelmät

Selvitystyön on tehnyt Minttu Kervinen (arkkitehti SAFA, YKS-548) apunaan rakennusarkkitehtiopiskelija, YTM Kaisa Hongisto sekä Olli Kortelainen (rakennusarkkitehti AMK). Kervinen on vastannut projektipäällikkönä työn sisällöstä sekä alueen ominaispiirteiden ja arvojen kuvauksesta ja suositusten laadinnasta. Kervinen ja Hongisto ovat laatineet inventointiraportin ja teemakartat. Kortelainen on osallistunut kohteiden inventointiin maastossa.

Maastokäyntejä on tehty yhteensä kolme (2.12.2024, 3.6.2025 sekä 8.8.2025), joista ensimmäisen ja viimeisen on tehnyt Kervinen ja keskimmäisen Kortelainen ja Hongisto.

Työ on tehty kolmessa vaiheessa:

- lähtötietojen koonti ja läpikäynti
- dokumentointi- ja analyysivaihe maastokäynteineen sekä

- yhteenvetovaihe

Selvityksen lähtöaineistona on käytetty alueelta olevia aiempia rakennusinventointeja ja rakennetun kulttuuriympäristön selvityksiä, alueen karttoja, paikkatietoaineistoja, ilmakuvia sekä alueelta otettuja valokuvia. Alueelle on tehty maastokäynti 2.12.2024, 3.6.2025 ja 8.8.2025. Rakennusinventoinnin maastokäynnistä on tiedotettu kaava-alueen maanomistajia kirjeitse samalla kun osallistumis- ja arviointisuunnitelman nähtäville tulosta on tiedotettu. Raportin valokuvat on kuvannut Minttu Kervinen, Olli Kortelainen ja Kaisa Hongisto, ellei toisin mainita.

2 Aiemmat selvitykset ja suojelutilanne

2.1 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet VAMA

Selvitysalue sijaitsee valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella Evon metsäopisto. VAMA-aluetta ei ole huomioitu voimassa olevissa yleis- tai asemakaavoissa, koska kaavat ovat maisema-alueiden määrittelyä vanhempia. Kaavoissa on kuitenkin huomioitu VAMA-alueen rajausta vastaava alue mm. kaavamääräyksellä: ”Kulttuurimaisema-alue, joka liittyy osana valtakunnallisesti merkittävään kulttuurihistorialliseen ympäristöön.”

Evon metsäkulttuuri- ja jokimaisemat muodostavat omaleimaisen ja hyvin säilyneen alkutuotantomaisemakokonaisuuden, jolle etenkin vuosisatoja jatkunut metsänhoito on luonut merkittävät ominaispiirteet.

Evon arvokkaaseen metsätalousmaisemaan kuuluvat muun muassa metsäopiston metsänhoitotoiminnan ja kulotushistorian synnyttämät lajiyhdistelmät, vanhat kruununtorpat pihapiireineen sekä tukinuittoväylät.

Alueen viljelymaisema on pienipiirteistä ja rikkonaista. Maiseman yleiskuvaa rikastavat vedenkoskemattomat karut alueet sekä jääkauden synnyttämät maastonmuodot.

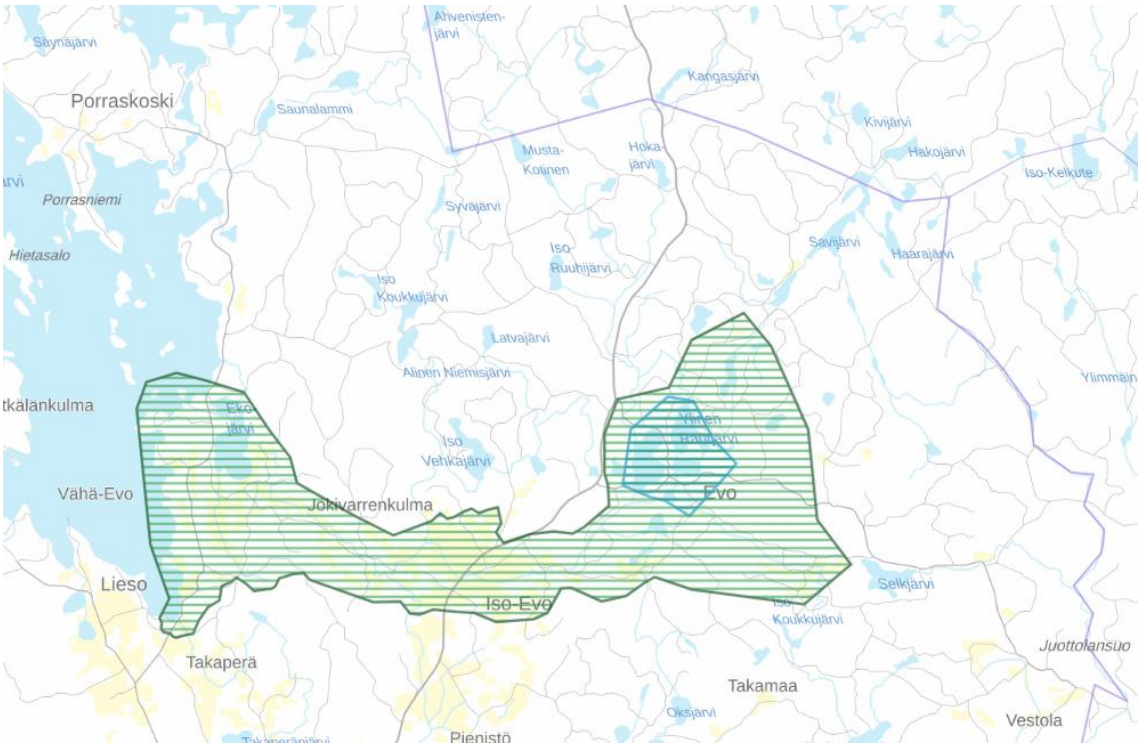

Kuva 2 Kartta valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen VAMA Evon metsäopisto (vihreä vaakaraidoitus) ja valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön RKY 2009 Evon metsäopiston (sininen vaakaraidoitus maisema-alueen sisällä) sijainnista. Taustakartta MML.

2.2 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009

Selvitysalueella sijaitsee valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Evon metsäopisto. RKY-aluetta ei ole huomioitu voimassa olevissa yleis- ja asemakaavoissa, koska kaavat ovat RKY 2009 alueen määrittelyä vanhempia. Maakuntakaava huomioi RKY 2009 -alueen rajauksen. Kaavoissa on huomioitu mm. kyläkuvallisesti arvokkaana alueena valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö (RKY 1993), jonka rajaus vastaa vuoden 2009 RKY -alueen rajausta.

Evon metsäopisto on ensimmäisiä autonomian aikana valtion toimesta perustettuja oppilaitoksia, joiden tavoitteena oli maanviljelyksen, metsähoidon ja puutarhaviljelyn edistäminen Suomessa. Evon metsäopisto on alkuperäisessä käytössään ja opetus on jatkunut oppilaitoksessa yhtäjaksoisesti jo yli 140 vuotta.

Opiston nykyiset koulurakennukset ovat uusia, mutta joukossa on vielä 1800-luvun rakennuksia kuten entinen johtajan mökki, entinen ruokalarakennus, asuinrakennus Niemi, aittarakennus, posti, asuinrakennus Korpi, asuinrakennukset Kaivola ja Koivula sekä oppilasasuntola Saarela. Opistoalueella on myös puulajipuisto.

Evon alueella on säilynyt vanhoja kruununtorppia, metsänvartijan tiloja ja metsäkämppiä. Evon valtionpuiston metsämaisemat vaihtelevat koskemattomista aarnialueista puistomaisiin, istutettuihin metsiköihin.

2.3 Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Selvitysalue on osa maakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä Evon metsäopisto ja valtionpuisto. Maakunnallisesti merkittävään kohteeseen sisältyy kaksi aluerajausta sekä 5 pistemäistä kohdetta. Maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö on huomioitu maakuntakaavassa. Sitä ei ole huomioitu voimassa olevissa yleis- ja asemakaavoissa, koska kaavat ovat voimassa olevaa maakuntakaavaa vanhempia.

Vuonna 1856 määrättiin Iso-Evon kruunun liikamaa kruununpuistoksi. Evon metsäopisto perustettiin vuonna 1858. Opetus alkoi 1862 ja jatkui vuoteen 1908, jolloin korkein metsäopetus siirrettiin Helsingin yliopistoon. Vuonna 1876 Evossa aloitti metsänvartijakoulu, myöhemmin vuodesta 1922 metsäkoulu, vuodesta 1892 kalastuskoeasema ja kalanviljelylaitos sekä vuodesta 1945 riistantutkimusasema. Evon metsäopisto on nykyisin Hämeen ammattikorkeakoulun Evon yksikkö, josta valmistuu metsätalousinsinöörejä. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokseen kuuluvat kalantutkimusasema ja riistantutkimusasema. Koulualueen keskellä on tulipalossa tuhoutuneen vanhan koulurakennuksen kivijalka. Vanhinta rakennuskantaa edustavat vuonna 1862 valmistuneet ruokalarakennus ja Niemelän asuinrakennus, jotka on suunniteltu intendentinkonttorissa. Postitalo on vuodelta 1876, oppilasasuntolat Rustholli ja Saarela vuodelta 1892. Opistoalueelta pohjoiseen sijaitsevan kalastuskoeaseman vanhimmat rakennukset ovat vuodelta 1893. Evon valtionpuistojen erikoiset metsämaisemat vaihtelevat koskemattomista aarnialueista puistomaisiin, istutettuihin metsiköihin. Alueella on säilynyt lukuisia vanhoja kruununtorppia ja metsänvartijantiloja. Näitä ovat mm. Taka-Evon Mustajärvi, Syrjä, Valkjärvi ja Vappula sekä Iso-Evon Patamäki, Joutsjoki ja Juupinmaa. Vanha tie halkoo tätä pienijakoista maisemakuvaa. Evon vanhoja metsäkämppiä ovat Rieskan ja Ruuhijärven kämpät. Osa entisistä torpista, tiloista ja kämpistä on yksityisten, osa Metsähallituksen omistuksessa. Evon metsäopiston ja valtionpuiston kokonaisuudesta metsäopiston alue on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Maakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön Evon metsäopiston ja valtionpuiston kuvauksesta poiketen Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokseen kuuluneet tutkimusasemat on lakkautettu vuonna 2013. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen toiminta erillisenä virastona päättyi vuoden 2014 lopussa, kun Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Metsäntutkimuslaitos ja Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos yhdistettiin Luonnonvarakeskukseksi, joka aloitti toimintansa 1.1.2015. (M. Karvonen, 2014) ja https://www.luke.fi/fi/tietoa-lukesta/esittely). Lisäksi Rustholli on tuhoutunut tulipalossa.

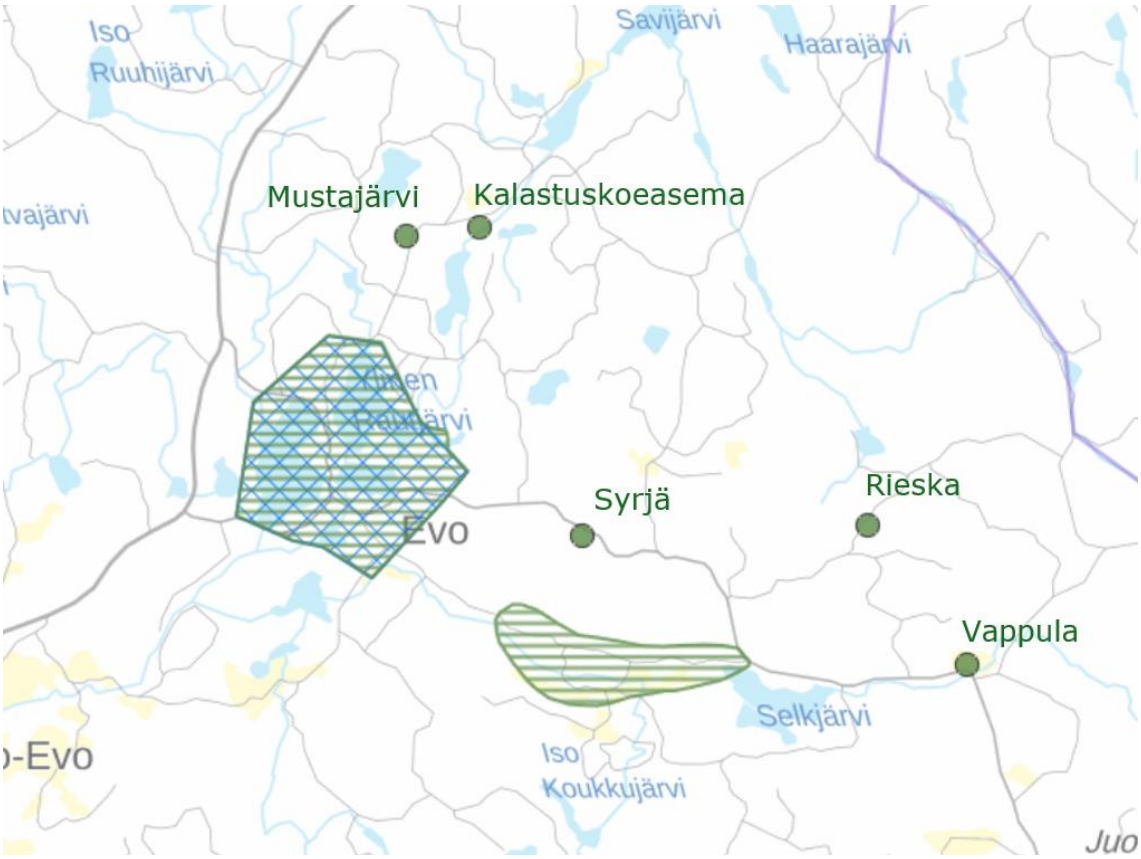

Kuva 3 Kartta maakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön Evon metsäopisto ja valtionpuisto aluerajauksista (vihreä vaakaviivoitus) ja siihen liittyvistä pistemäisistä kohteista (vihreä piste). RKY-alueen rajaus on osoitettu sinisellä vinoruudutuksella. Taustakartta MML.

2.4 Rakennusinventointi – Lammi (Teija Ahola, 2002)

Lammin kunnan rakennuskanta inventoitiin vuonna 2001 Hämeen ympäristökeskuksen rahoituksella. Inventointi tehtiin mm. perusselvitykseksi kuntien kaavoituksen ja rakennusvalvonnan käyttöön. Inventoinnin teki Teija Ahola Hämeen ympäristökeskuksesta. Inventoinnin yhteydessä Evon metsäopisto, Luutajoki (nyk. Onninmaja) ja Valkjärvi inventoitiin rakennustasoisesti selvitysalueelta:

Kohteista ja niihin kuuluvista rakennuksista on Teija Aholan laatimat inventointikortit vuodelta 2001. Metsäopistosta on sekä kohdetasoinen kuvaus että inventointilomakkeet 24 rakennuksesta. Myös muiden kohteiden tärkeimmistä rakennuksista on rakennustasoiset inventointilomakkeet. Inventoinnin tuloksista laadittiin myös Hämeen ympäristökeskuksen moniste 44/2002 Rakennusinventointi - Lammi, jossa esitellään inventointimenetelmä ja kohteet lyhyesti. Kohteista on esitelty niiden päärakennuksen perustiedot ja valokuva päärakennuksesta. Evon metsäopistosta on aluetasoinen lyhyt kuvaus. Yleiskaavatasoisessa inventoinnissa painottuu 1900-luvun alkupuolen ja sitä vanhempi rakennuskanta.

Kohteet on huomioitu voimassa olevissa yleis- ja asemakaavoissa.

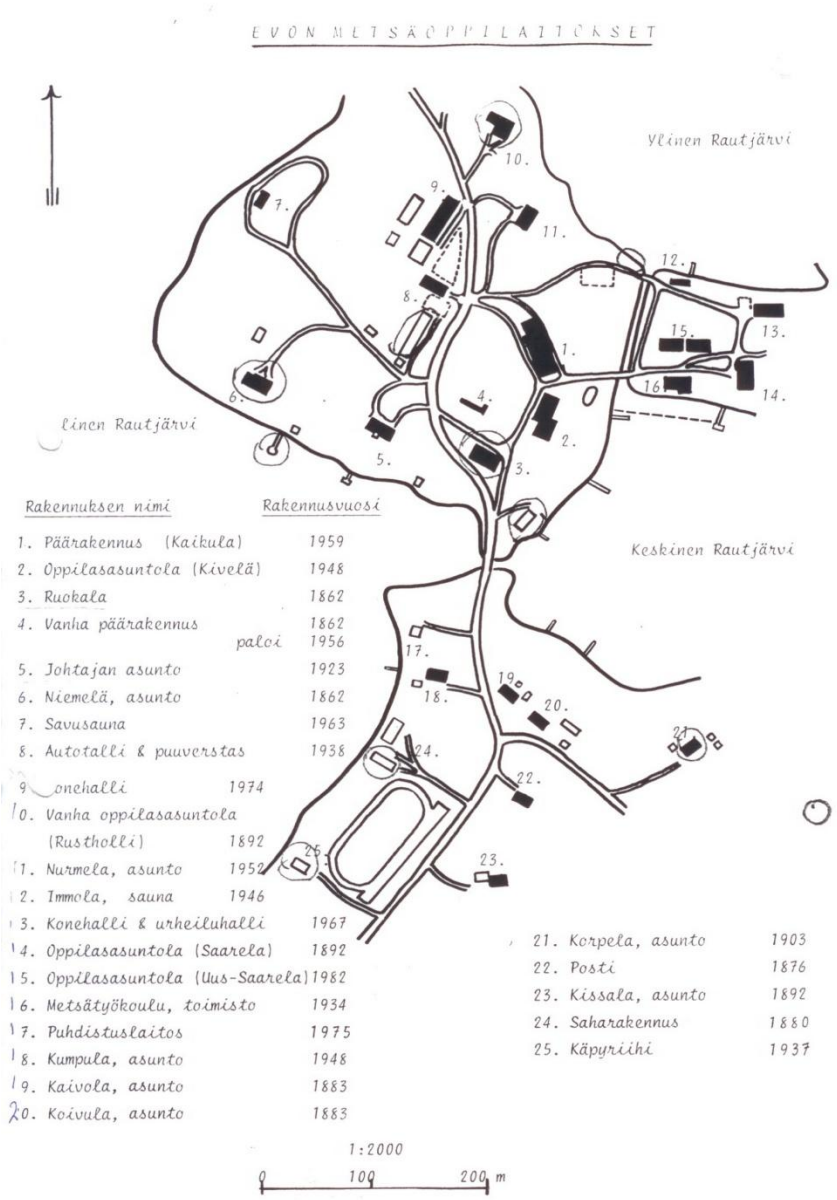

Kuva 4 Kartta Evon metsäoppilaitoksen rakennuksista. Kuvalähde: https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=130.200252

2.5 Evon kulttuuriperintöinventointi 2008 (Metsähallitus, Jouni Taivainen)

Evon kulttuuriperintöinventoinnissa (2008) kiinnitettiin huomio esihistoriallisen ja historiallisen ajan muinaisjäännöksiin sekä muihin metsien käytön historiaan liittyviin kohteisiin. Selvitysalue käsitti Evon retkeilyalueen ja opetusmetsän alueen.

Ennen inventointia alueelta tunnettiin kolme muinaisjäännöskohdetta. Inventoinnissa löydettiin 49 ennestään tuntematonta kiinteää muinaisjäännöskohdetta ja yksi löytöpaikka. Lisäksi inventoinnissa rekisteröitiin 51 kulttuurihistoriallista kohdetta, jotka eivät ole muinaisjäännöksiä. Erilaisia rakenteita kartoitettiin inventoinnissa kaikkiaan 755 kpl.

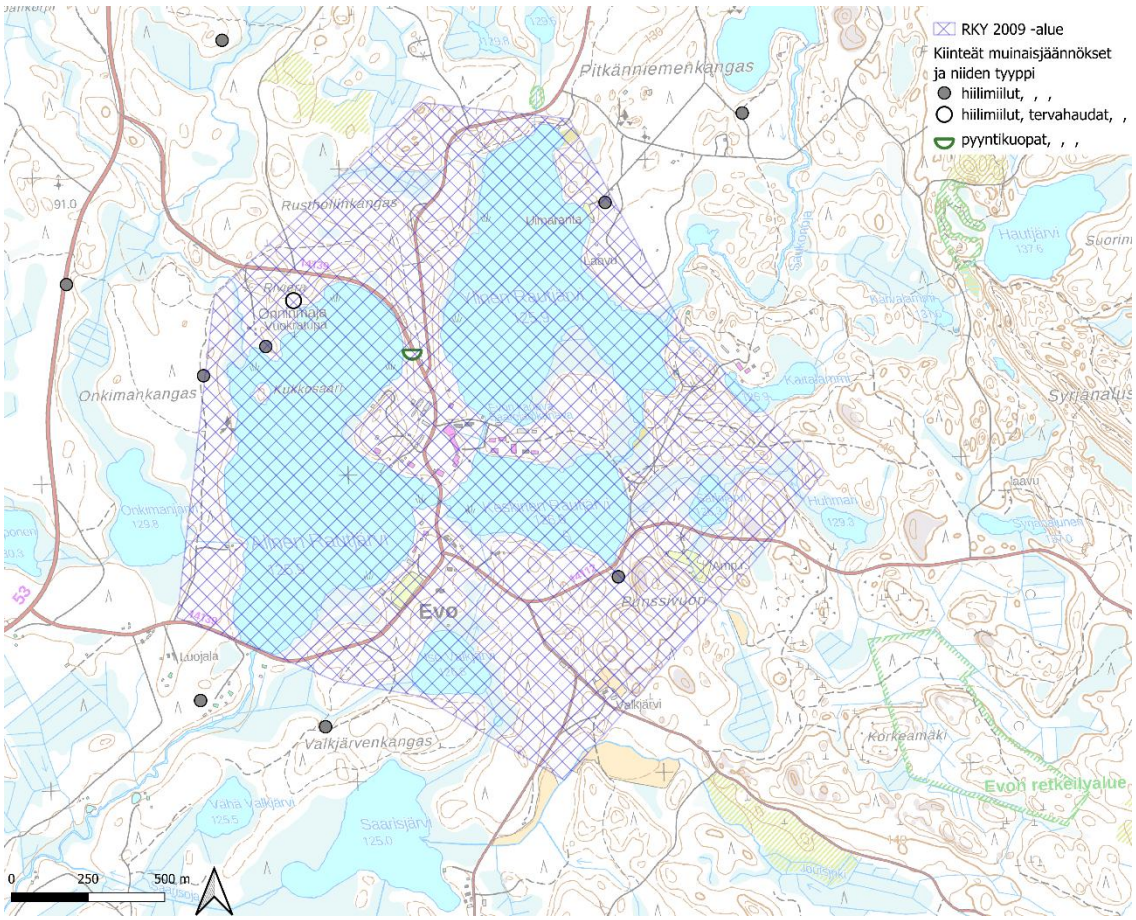
RKY 2009 -alue
Kiinteät muinaisjäännökset ja niiden tyyppi
hiilimiilut, , ,
hiilimiilut, tervahaudat, ,
pyyntikuopat, , ,
Pitkänniemenkangas
Rustholmenkangas
Onkimäenkangas
Onkimäenjärvi
Kukkosaari
Evo
Luojala
Valkjärvi
Valkjärvenkangas
Vaha Valkjärvi
Saarisjärvi
Korkeamäki
Evon retkeilyalue
Hautjärvi
Syrjänalus
Huhman
Kaitalammi
Lähdeniemi
Lähdeniemenkangas
Lähdeniemenjärvi
Lähdeniemenkangas
Lähdeniemenjärvi
Kiimu
Ruissirvon
Lähdeniemenkangas
Lähdeniemenjärvi
Lähdeniemenkangas
Lähdeniemenjärvi
Lähdeniemenkangas
Lähdeniemenjärvi

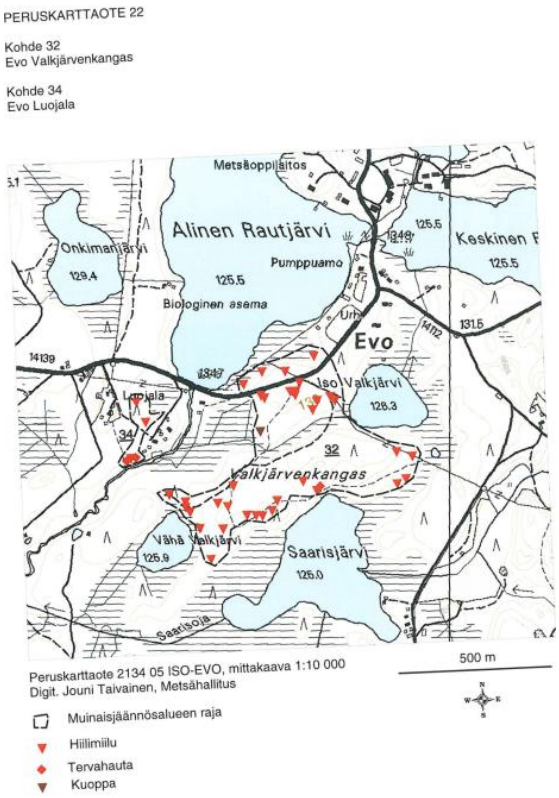

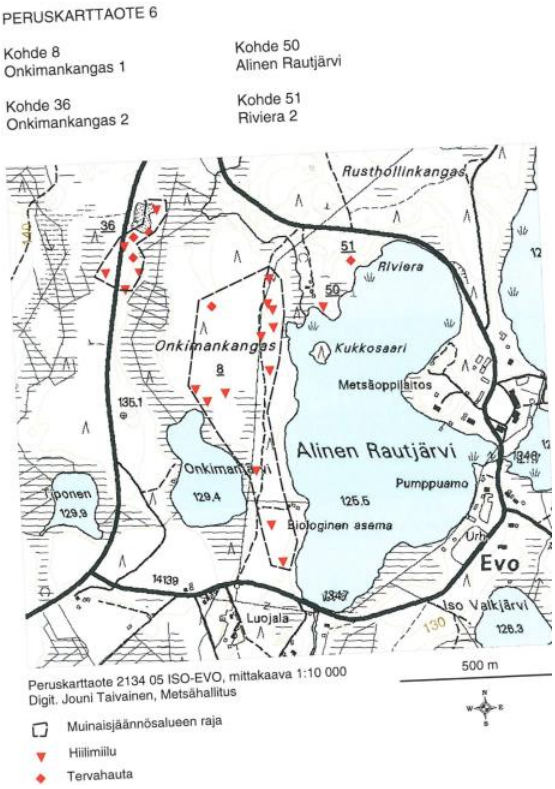

Kuva 6 ja Kuva 7 Karttaotteita Evon kulttuuriperintö inventoinnista 2008. Alisen Rautjärven ympäristön muinaisjäännöskohteisiin kuuluu useita hiilimiiluja ja tervahautoja, jotka levittäytyvät melko laajalle alueelle.

2.6 Asetuksella 480/85 suojellut rakennukset

Asetuksella valtion omistamien rakennusten suojelusta (asetus 480/85) on suojeltuna selvitysalueelta Evon metsäopiston rakennuskantaa. Kohde ei ole enää valtion omistuksessa. Asetuksella 480/85 tehdyn suojelun purkamisesta ei tehdä osana kaavaprosessia, vaan ELY:n tehtävänä on käynnistää asetuksella suojeltujen kohteiden suojelu rakennusperintölailla, mikäli maanomistus on siirtynyt valtiolta pois. Evon metsäoppilaitoksen osalta asetuksella tehtyä suojelua ei ole purettu kiinteistöjen omistajan muuttuessa.

Asetuksella suojellut rakennukset metsäopiston alueella ja niiden suojelun taso ovat:

- Evon metsäoppilaitos (kohdetunnus 200252)
  - Aitta, S2
  - Asuinrakennus Niemi, S2
  - Johtajan asuinrakennus, S2
  - Opiston ensimmäisen johtajan mökki, S1
  - Ruokala, S2

Kuva 8 Kartta asetuksella 480/85 suojelluista rakennuksista selvitysalueella. Karttalähde: https://kartta.museoverkko.fi/?action=showRegistryItem&id=200252&registry=buildingHeritage

2.7 Rakennusperintö kulttuuriympäristön palveluikkunassa

Kulttuuriympäristön palveluikkunassa (www.kyppi.fi) on esitelty selvitysalueen rakennusperinnöstä seuraavat kohteet ja rakennukset:

- Evon metsäoppilaitos (kohdetunnus 200252)
  - Aitta
  - Asuinrakennus Kaivola
  - Asuinrakennus Koivula
  - Asuinrakennus Korpela
  - Asuinrakennus Niemi
  - Autotalli
  - Johtajan asuinrakennus

- Opiston ensimmäinen johtajan mökki
- Oppilasasuntola Saarela
- Posti
- Ruokala
- Taimitarhan vaja
- Työhuone
- Uimalaituri ja uimahuone

Kuva 9 Kartta Kulttuuriympäristön palveluikkunassa (www.kyppi.fi) esitellystä rakennusperinnöstä. Sinisin vinoneliön on osoitettu rakennukset, joista on täytetty inventointilomake Kyppiin, valkoisin vinoneliön on osoitettu muut rakennukset, jotka on mainittu Evon metsäopiston kohdekuvauksessa. Taustakartta MML.

2.8 Yleis- ja asemakaavoissa suojellut kohteet

Evon rantaosayleiskaavassa (2003) on suojeltu seuraavat rakennukset seuraavin kaavamääräyksin:

- sr-1/nro Suojeltu tai varjeltu rakennus. Asetuksella 480/85 suojeltu tai varjeltu rakennus. Rakennuksen kulttuurihistorialliset ja rakennustaiteelliset ominaispiirteet tulee säilyttää. Korjaus- ja muutostoimenpiteistä on pyydettävä Museoviraston lausunto.
  - 1. Entinen johtajan mökki
  - 2. Ruokalarakennus
  - 3. Johtajan asuinrakennus

  - 4. Asuinrakennus Niemi
  - 5. Aittarakennus
  - 7. Taimitarhan kalustovaja
  - 8. Korpela
  - 9. Asuinrakennus Koivula
  - 10. Asuinrakennus (entinen postitalo)
  - 11. Asuinrakennus Kaivola
  - 12. Uimalaituri ja uimahuone
  - 13. Autotalli (entinen aitta)
  - 14. Työhuone
  - 15. Oppilasasuntola Saarela
- sr-2/nro Suojeltava rakennus, jota ei saa purkaa ilman pakottavaa syytä. Historiallisesti/rakennushistoriallisesti/maisemallisesti arvokas pihapiiri, jonka ominaispiirteet tulee säilyttää.
  - 7. Käpyriihi
  - 8. Puimala
  - 9. Rantasauna
  - 10. Autotalli
  - 11. Toimistorakennus, verstas
  - 12. Kaikula
  - 13. Oppilasasuntola Kivelä
  - 14. Immola
  - 15. Paja
  - 16. Rustholli

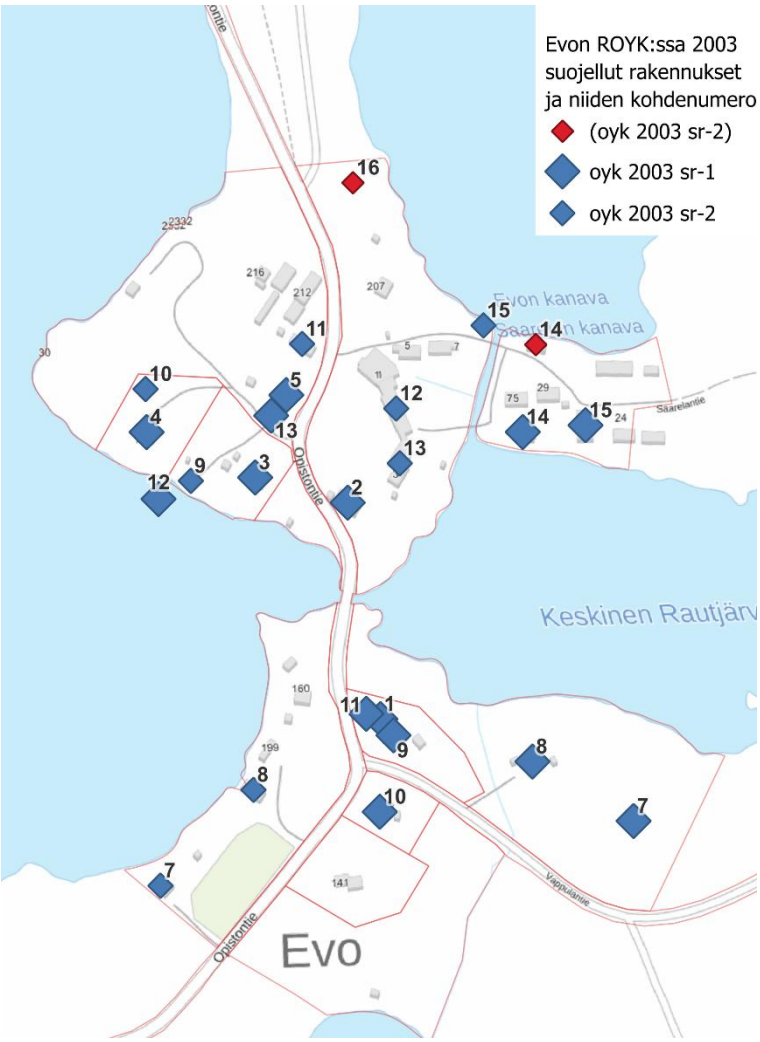

Kuva 10 Evon rantaosayleiskaavassa (2003) suojeltujen rakennusten sijainnit ja kohdenumerot Evo-keskuksessa. Punaisella on korostettu tuhoutuneet kohteet nro 14 Immola ja 16 Rustholli.

Kaavassa on osoitettu kyläkuvallisesti arvokas alue kaavamääräyksellä: ”Kyläkuvallisesti arvokas alue. Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö (RKY 1993). Kyläkuvan ja kulttuurihistoriallisten arvojen säilymisen kannalta merkittävä rakennus- ja aluekokonaisuus. Kyläkuvallisesti arvokas rakennuskanta pihapiireineen ja muut kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakenteet tulee säilyttää. Kyläkuvaan välittömästi liittyvää vanhaa puustoa hoidetaan ja uudistetaan alueen erityispiirteitä ylläpitävällä tavalla.”

Kaavassa on osoitettu maisemallisesti arvokas alue kaavamääräyksellä: ”Kulttuurimaisema-alue, joka liittyy osana valtakunnallisesti merkittävään kulttuurihistorialliseen ympäristöön. Alueeseen sisältyy kulttuurihistorialliselle arvolle tärkeitä metsänvartijoiden ja kruununtorppien tiloja kuten Taka-Evon Mustajärvi ja Valkjärvi (RKY 1993). Metsä hoidetaan maisema-arvoja ylläpitävällä tavalla.”

Evon kampusalue ja Evon kalantutkimusasema on osoitettu julkisten palvelujen ja hallinnon alueena, jolla ympäristö säilytetään: ”PY/s Julkisten palvelujen ja hallinnon alue, jolla ympäristö säilytetään. Uudisrakentaminen, rakennusten peruskorjaukset ja laajennukset tulee sovittaa perinteiseen rakennustapaan siten, että rakennusten ja maiseman nyt muodostama kokonaisuus säilyy.” Kaava ei ole enää voimassa Evon kalastuskoeaseman alueella.

Lisäksi Keskisen Rautjärven eteläpuolelle on osoitettu matkailupalvelujen alue, jolla ympäristö säilytetään: ”RM/s Matkailupalvelujen alue, jolla ympäristö säilytetään. Alue varataan matkailua ja yleistä virkistystä sekä tavanomaista maa- ja metsätaloutta palvelevien rakennusten rakentamiseen. Alue on tarkoitettu asemakaavoitettavaksi. Alueelle voidaan toteuttaa ilman asemakaavaa pienimuotoista alueelle soveltuvaa rakentamista (mm. saunarakennus, rakennuksien vähäiset laajennukset ja muutokset). Uudisrakentaminen, rakennusten peruskorjaukset ja laajennukset tulee sovittaa perinteiseen rakennustapaan siten, että rakennusten ja maiseman nyt muodostama kokonaisuus säilyy. Alueen rantaviiva tulee säilyttää pääasiallisesti vapaana.”

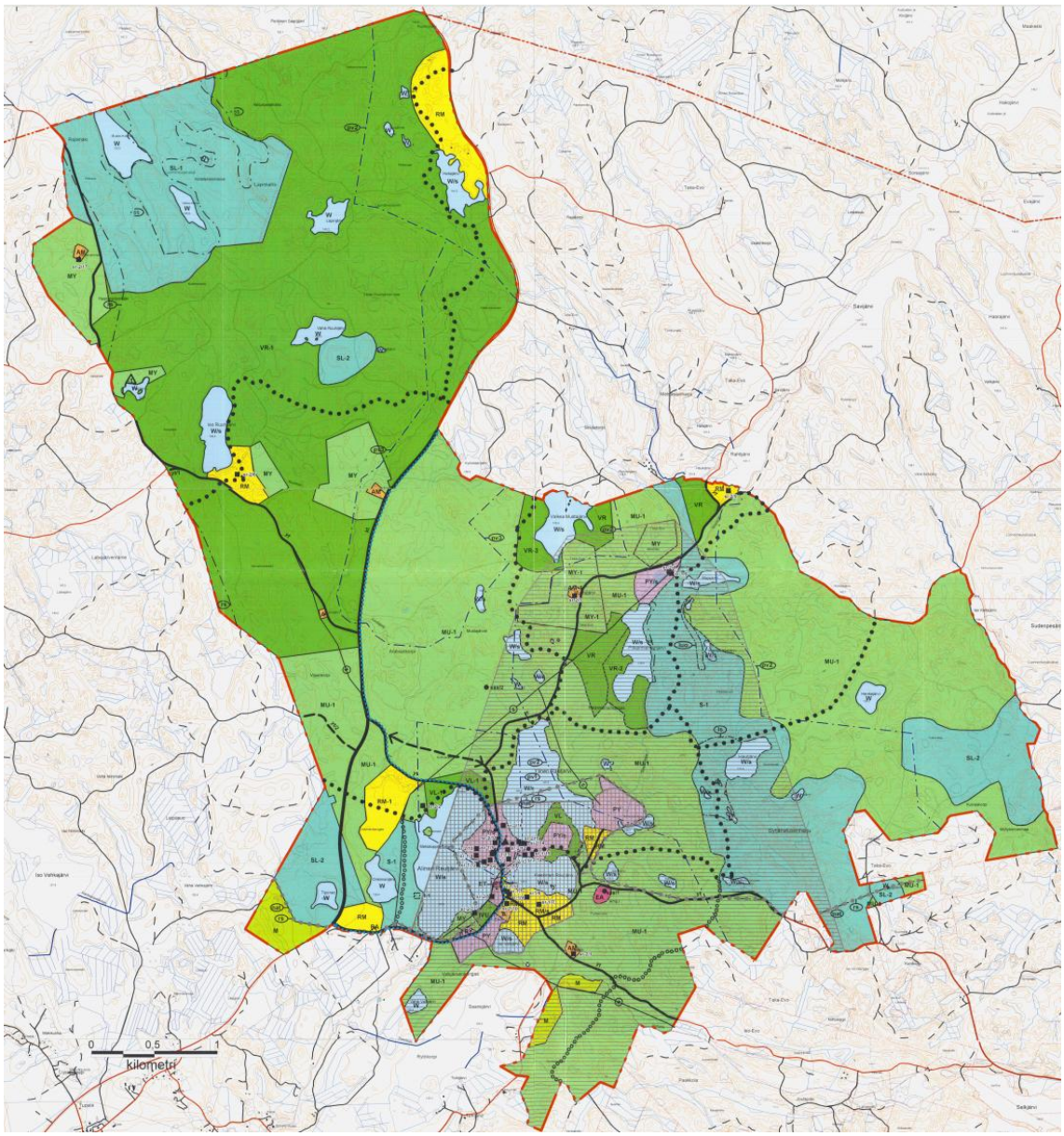

Kuva 11 Ote Evon rantaosayleiskaavasta (2003). Kyläkuvallisesti arvokas alue on osoitettu harmaalla ruuturasterilla, maisemallisesti arvokas alue harmaalla vaakaraidoituksella.

2.8.1 Evon asemakaava 2003

Evon asemakaava kattaa Hämeen ammattikorkeakoulun alueen ja sen lähiympäristön. Asemakaavassa on suojeltu asemakaavan alueelta samat rakennukset kuin Evon rantaosayleiskaavassa (2003) kahta rakennusta lukuun ottamatta. Asemakaavassa ei ole suojeltu yleiskaavassa sr-2 -merkinnällä osoitettua Kaikulaa ja autotallia. Asemakaavassa rakennettua kulttuuriympäristöä koskevat seuraavat kaavamääräykset:

- sr-1 Suojeltava rakennus. Asetuksella nro 480/85 valtion rakennusten suojelusta suojeltu rakennus. Rakennuksen kulttuurihistorialliset ja rakennustaiteelliset ominaispiirteet tulee säilyttää. Rakennukseen tehtävistä toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.
  - Entinen johtajan mökki
- sr-2 Suojeltava rakennus. Asetuksella nro 480/85 valtion rakennusten suojelusta suojeltu tai varjeltu rakennus. Rakennuksen kulttuurihistorialliset ja rakennustaiteelliset ominaispiirteet tulee säilyttää. Rakennusten julkisivukorjauksia tehtäessä tulee käyttää alkuperäisiä tai niitä vastaavia materiaaleja. Korjaussuunnitelmista on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.
  - Ruokalarakennus
  - Johtajan asuinrakennus
  - Asuinrakennus Niemi
  - Aittarakennus
  - Taimitarhan kalustovaja
  - Korpela
  - Asuinrakennus Koivula
  - Asuinrakennus (entinen postitalo)
  - Asuinrakennus Kaivola
  - Uimalaituri ja uimahuone
  - Autotalli (entinen aitta)
  - Työhuone
  - Oppilasasuntola Saarela
- sr-3 Suojeltava rakennus. Historiallisesti ja maisemallisesti arvokas rakennus, jonka ulkoasun ominaispiirteet tulee korjaus- ja muutostöissä säilyttää. Rakennusta ei saa purkaa ilman pakottavaa syytä.
  - Käpyriihi
  - Puimala (ilmeisesti viitattu rannassa olevaan sahaan)
  - Rantasauna
  - Toimistorakennus, verstas
  - Oppilasasuntola Kivelä
  - Immola (tuhoutunut)
  - Paja
  - Rustoholli (tuhoutunut)
- /s Alue, jolla ympäristö säilytetään.

Asemakaavassa osoitetuista suojelluista rakennuksista pohjoisin rakennus Rustholli on palanut ja Evon kanavan pohjoispäässä ollut Immola on korvattu uudisrakennuksella.

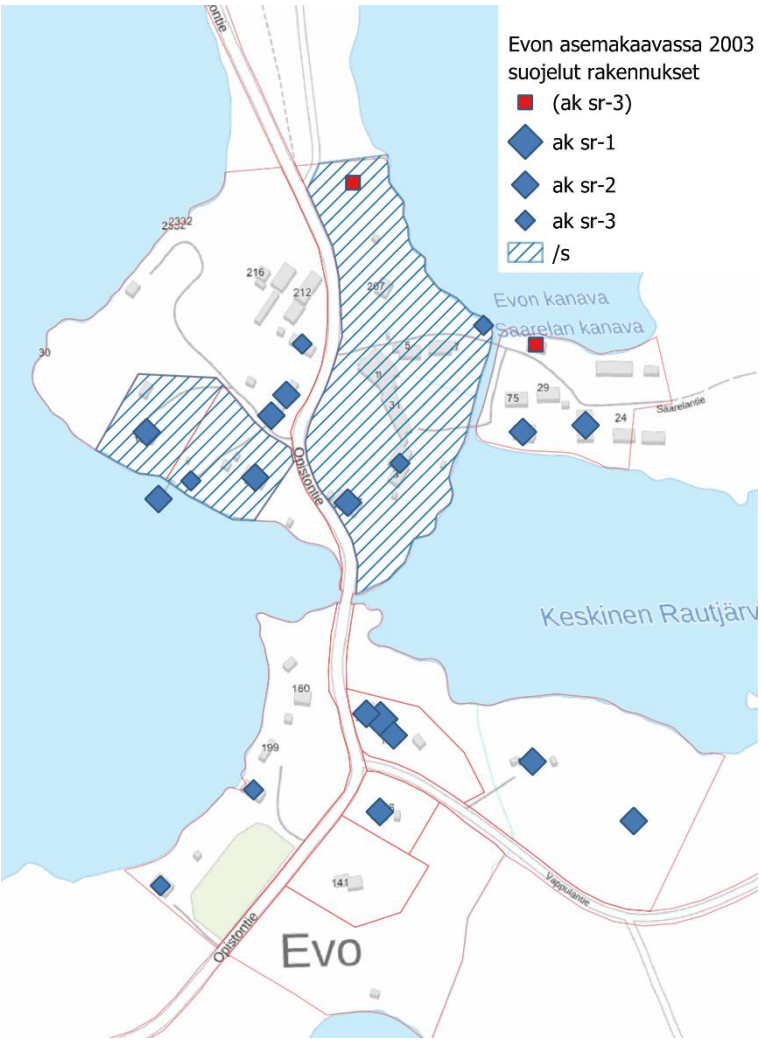

Kuva 12 Kartta asemakaavan rakennettuun kulttuuriympäristöön kohdentuvista suojelumerkinnöistä. /s -alueet on osoitettu vinorasterilla. Punaisella on korostettu tuhoutuneet kohteet.

2.8.2 Evon rantaosayleiskaavan muutos (2007)

Evon rantaosayleiskaavan muutos (2007) ulottuu selvitysalueen pohjoisosaan.

Kaavassa on osoitettu valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö kaavamääräyksellä: ”Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. (RKY 93) Evon metsäopisto ja valtionpuisto. Kulttuurimaisema-alue, joka liittyy osana valtakunnallisesti merkittävään kulttuurihistorialliseen ympäristöön. Alueeseen sisältyy kulttuurihistorialliselle arvolle tärkeitä metsänvartijoiden ja kruununtorppien tiloja kuten Taka-Evon Mustajärvi ja Valkjärvi (RKY 1993). Metsä hoidetaan maisema-arvoja ylläpitävällä tavalla.”

Kaavassa on osoitettu kyläkuvallisesti arvokas alue kaavamääräyksellä: ”Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö (RKY 1993). Kyläkuvan ja kulttuurihistoriallisten arvojen säilymisen kannalta merkittävä rakennus- ja aluekokonaisuus. Kyläkuvallisesti arvokas rakennuskanta pihapiireineen ja muut kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakenteet tulee säilyttää. Kyläkuvaan välittömästi liittyvää vanhaa puustoa hoidetaan ja uudistetaan alueen erityispiirteitä ylläpitävällä tavalla.”

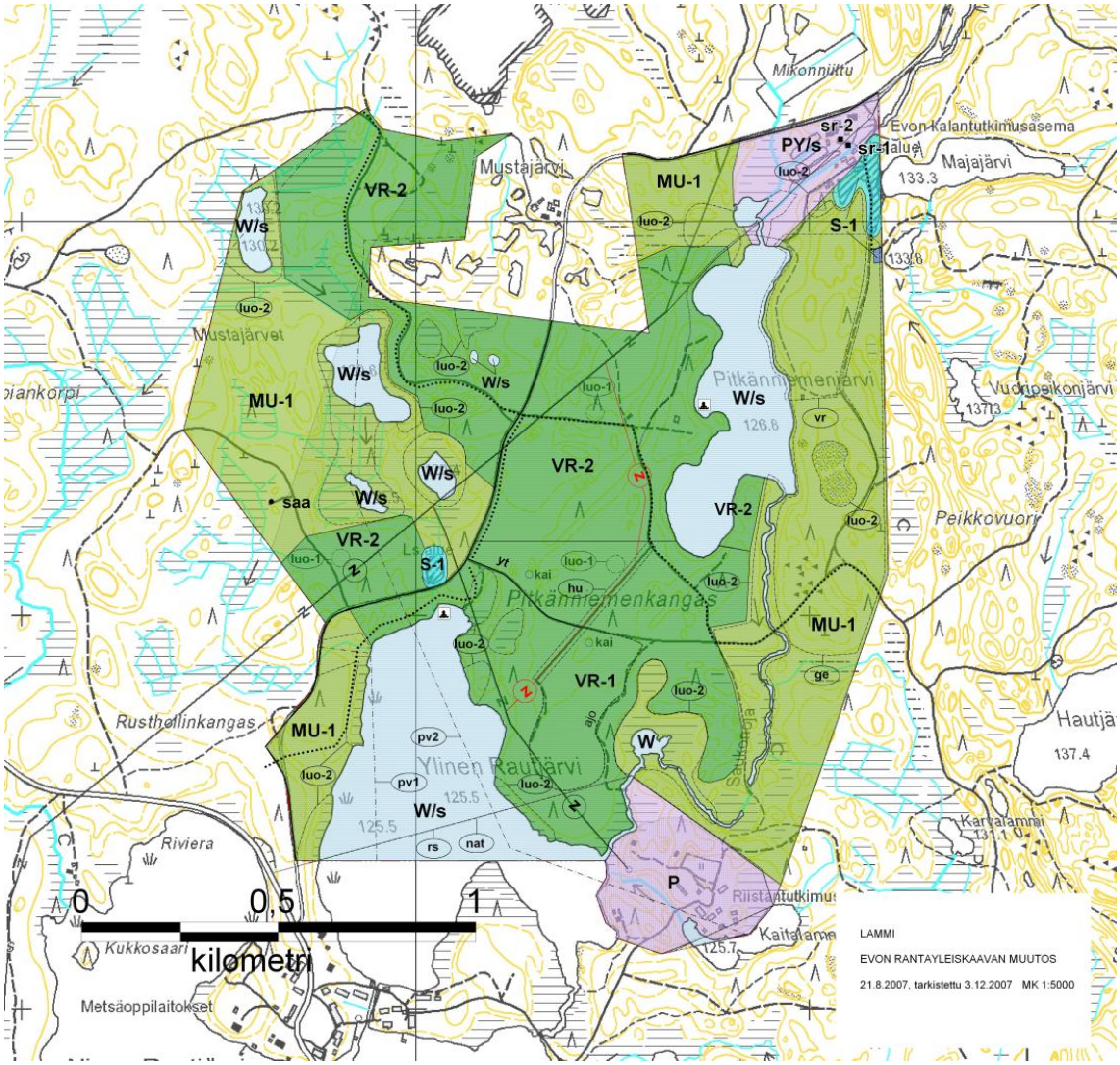

Kuva 13 Ote Evon rantaosayleiskaavan muutoksesta (2007). Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö on osoitettu harmaalla vaakaraidoituksella, joka ei juurikaan erotu kaavakartan pienennöksestä. Alue kattaa koko kaava-alueen luoteiskulmaa lukuun ottamatta. Kyläkuvallisesti arvokas alue on osoitettu harmaalla ruuturasterilla, joka ei juurikaan erotu kaavakartan pienennöksestä. Alue kattaa silloisen riistantutkimuslaitoksen alueen kaava-alueen kaakkoiskulmassa.

3 Selvitysalueen maastonmuodot ja vesistöt

Maisemamaakuntajaossa Evo sijoittuu Hämeen viljely- ja järvimaalle Keski-Hämeen viljely- ja järviseudun sekä Päijänteen seudun väliin. Evo sijoittuu karulle vedenjakajaseudulle, eikä selvitysalueella ole laajoja peltoaukeita tai kyliä kuten Hämeessä; asutus on sijainnut alueella hajallaan. Myöskään Päijänteen seutua hallitseva Päijänne ei näy Evon maisemassa.

Valtakunnallista maisemamaakuntajakoa on tarkennettu Hämeessä vuonna 2003 laaditussa Hämeen maakunnallisen maisemaselvityksen tyyppijaossa. Siinä Kanta-Häme on jaettu kahdeksaan maisematyyppiin. Evon metsäylänkö on oma maakunnallisessa maisematyyppijaossa oma maisematyyppinsä. Alue on yksi Hämeen suurista luonnonmaiseman leimaamista seuduista. Alue on harvaan asuttu. Moreeni, sora- ja hiekkapohjainen alue on maakunnan ylävintä seutua. Vesistöt ovat pienipiirteisiä. Kuvaus pätee hyvin myös selvitysalueeseen.

Selvitysalue sijoittuu Kokemäenjoen ja Kymijoen vesistöjen väliselle päävedenjakajalle. Alueen järvet ja lammet kuuluvat Hauhon reitin vesistöön. Haarajärvi, Sorsajärvi, Savijärvi ja Rahtijärvi laskevat Pitkäniemenjärven kautta Rautjärviin. Rautjärviin laskee myös lännempää tuleva Luutajoen reitti, johon kuuluvat mm. Hokajärvi ja Iso Ruuhijärvi. Rautjärvistä alkaa Evojoki, joka laskee Kuohijärveen.

Rautjärvien korkeusasema vaihtelee välillä 125,9 – 126,0 m mpy ja selvitysalueen alavimmat alueet sijoittuvat Rautjärvien rannoille sekä niistä laskevan Evojoen rannoille. Selvitysalueen korkein kohta on Punssivuorella, jonka korkein kohta on n. 152,5 m mpy. Punssivuorta lukuun ottamatta selvitysalue melko tasaista. Paikoitellen Rautjärvien rannoilla on kuitenkin muuten melko tasaisesta maastosta selvästi erottuvia rantatörmiä. Hiekkarantaa on Alisen Rautjärven koilliskulman Riviera, Ylisen Rautjärven uimarannalla ja Ylisen Rautjärven eteläreunalla.

Rautjärvien ympäristössä maaperä on pääasiassa hiekkaa. Järvien ja jokien rannoilla maaperä on paikoitellen karkeaa hietaa, saraturvetta tai rahkaturvetta. Punssivuori on kalliomaata. Idempänä sijaitseva Syrjänalusen harju on soraa.

Kuva 14 Rivieran hiekkaranta Alisen Rautjärven koillisrannalla.

Kuva 15 Ylisen Rautjärven eteläreunalla oleva hiekkaranta.

Kuva 16 Ylisen Rautjärven pohjoisrannalla oleva Evon leirialueen uimaranta.

Kuva 17 Ylisen Rautjärven länsipuolinen rantatörmä.

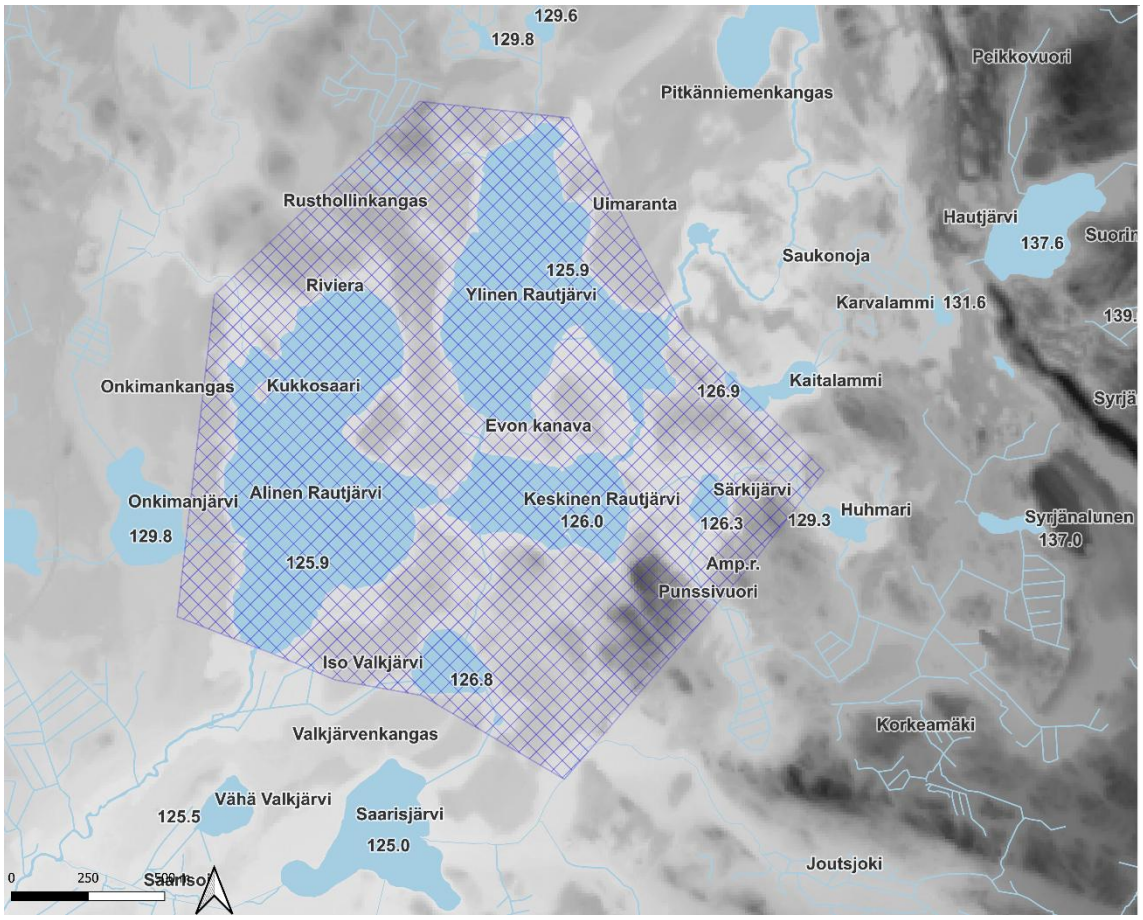

Kuva 18 Maaston korkeusasemat ja vesistöt selvitysalueella. Alavimmat alueet on esitetty vaalealla sävyllä ja korkeimmat alueet tummalla sävyllä. RKY 2009 -alue on esitetty vinorasterilla. Karttalähde: MML, korkeusmalli 10 m.

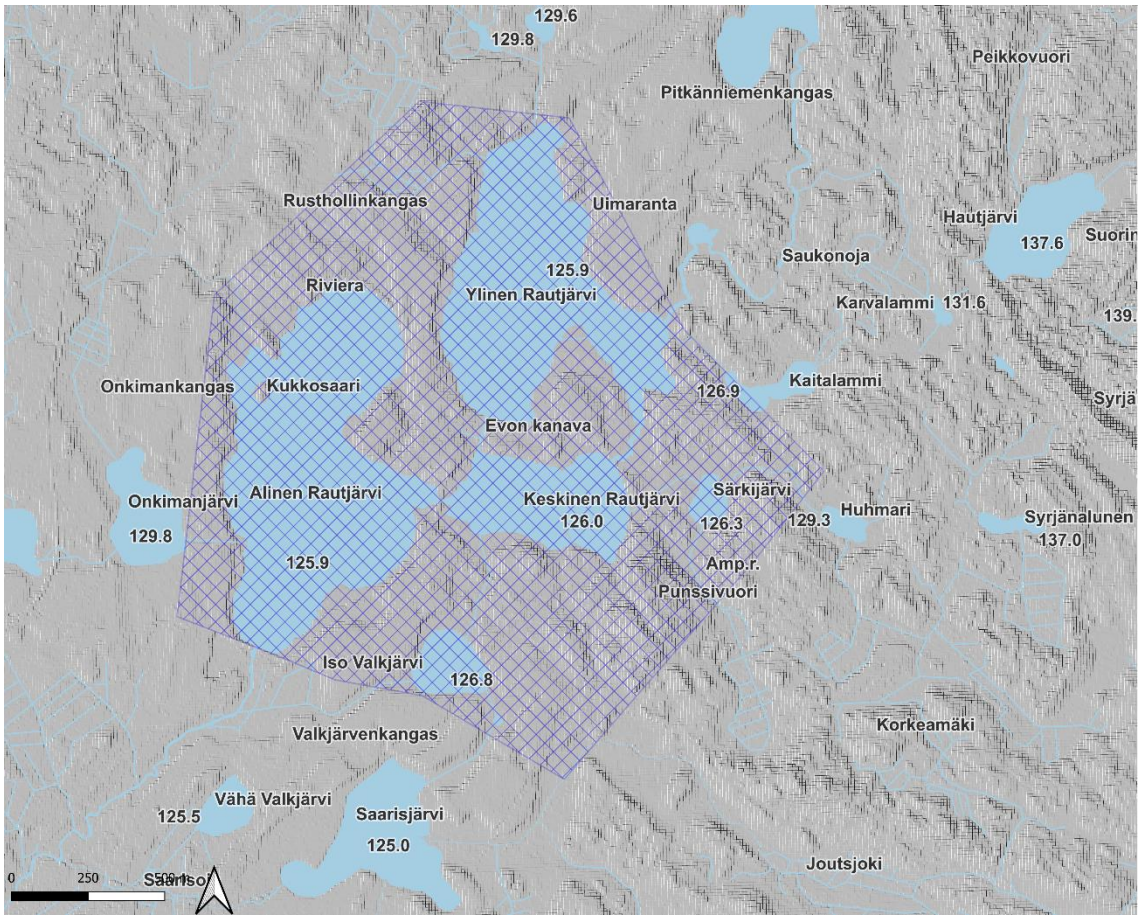

Kuva 19 Rinnevarjoste selvitysalueelta tuo esiin maastonmuodot. Rantatörmät ja Punssivuoren rinteet erottuvat rinnevarjosteesta muuta maastoa tummempina tai vaaleampina. RKY 2009 -alue on esitetty vinorasterilla. Karttalähde: MML, korkeusmalli 10 m.

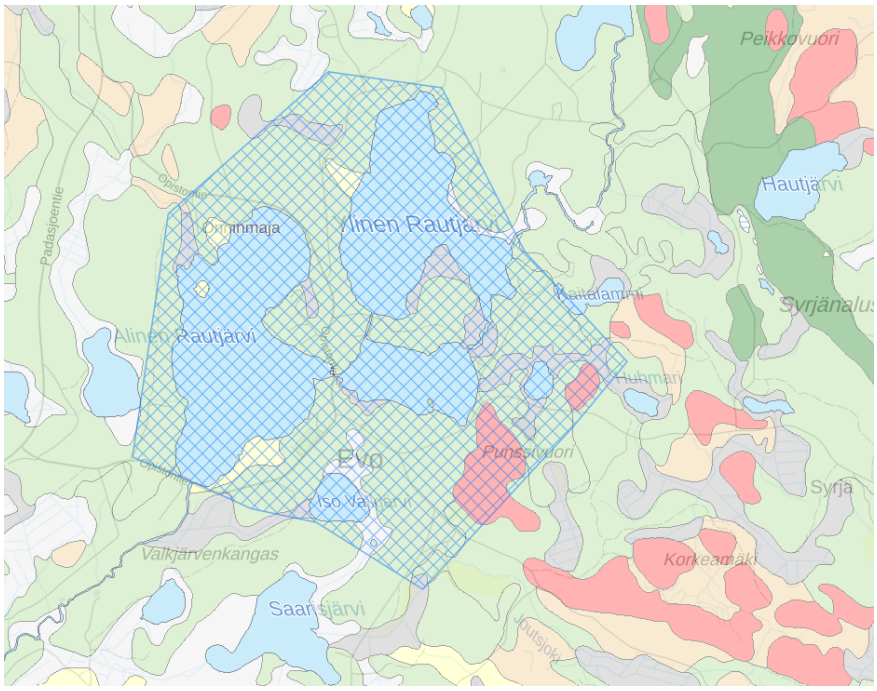

Kuva 20 Maaperä selvitysalueella. Maaperä on pääasiassa hiekkaa (vaalea vihreä kartassa). Lähde: Geologian tutkimuskeskus. Karttalähde MML.

Kuva 21 Maa- ja kallioperäkartan selitteet. Lähde: Geologian tutkimuskeskus. Karttalähde MML.

4 Alueen maankäytön kehitys

4.1 Metsätalouden ja -teollisuuden vaiheet alueella

Evo sijaitsee ympäristöään korkeammalla vedenjakaja-alueella ja maaperä on vähäravinteista (luontoon.fi). Tämä näkyy myös alueen kasvupaikkatyypeissä. Luken kasvupaikka-aineiston 2023 perusteella selvitysalueella painottuvat tuore kangas ja lehtomainen kangas, joiden seassa on pienialaisesti kuivahkoa ja kuivaa kangasta.

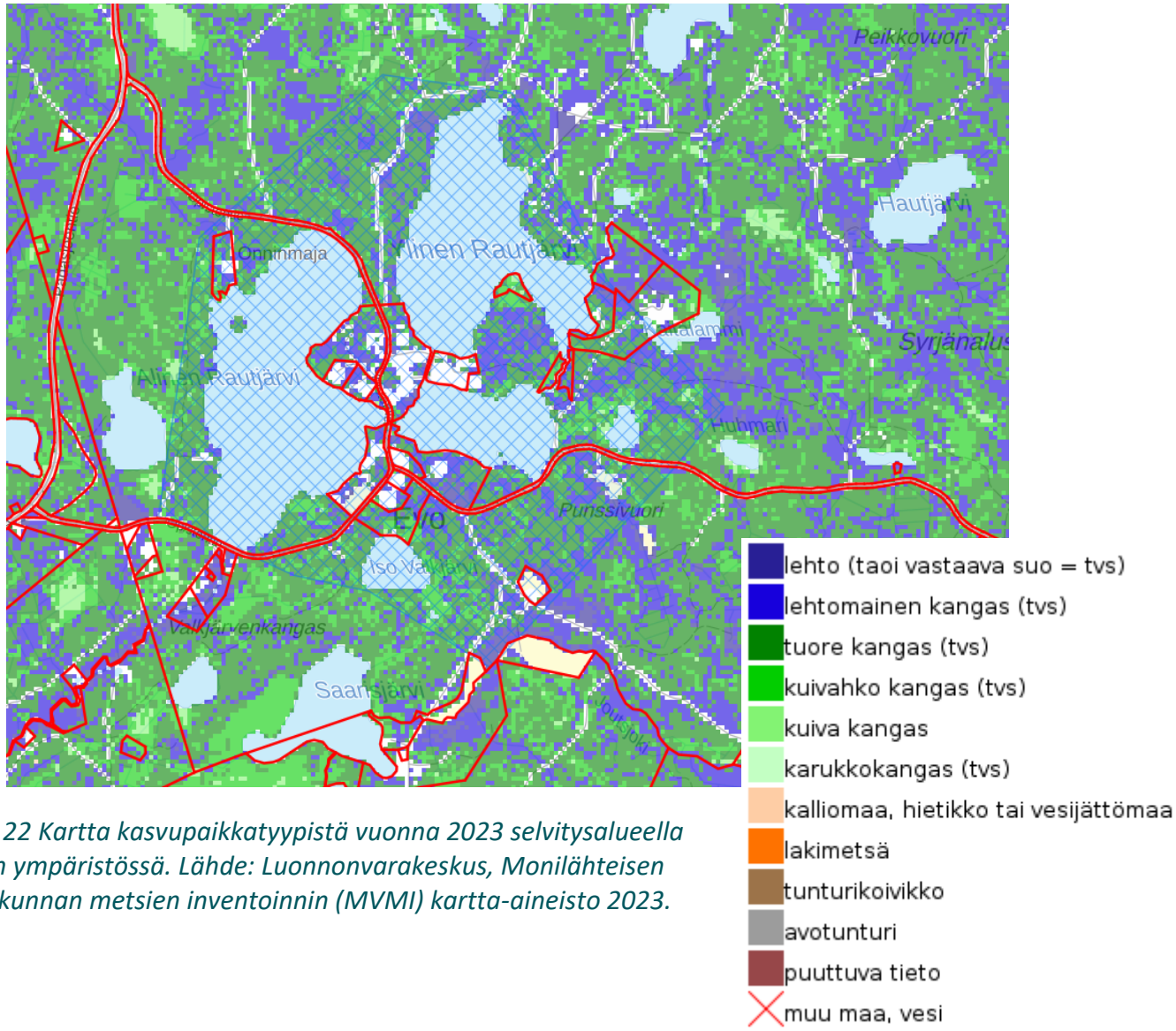

Kuva 22 Kartta kasvupaikkatyypistä vuonna 2023 selvitysalueella ja sen ympäristössä. Lähde: Luonnonvarakeskus, Monilähteisen valtakunnan metsien inventoinnin (MVMI) kartta-aineisto 2023.

Kuva 23 mäntykangasta Alisen Rautjärven länsipuolella.

Evon alueella on ollut asutusta jo 1300-luvulla, mutta asutus keskittyi tuolloin Iso-Evon ja Vähä-Evon kyliin sekä Evojokivarteen kylien välille selvitysalueen lounaispuolelle. Selvitysalueen metsissä näkyy edelleen merkkejä perinteisestä talonpoikaisesta metsätaloudesta, kuten kaskeamisesta, tervanpoltosta ja tarvepuunhankinnasta. (Kanta-Häme - VAMA 2021, s. 35). Tervamiilut keskittyvät Rautjärvien ympäristön hiekkaisille mäntykankaille. Selvitysalueelta löytyy myös talonpoikaiseen hiilenpolttoon liittyviä lamahiilimiiluja, jotka nekin painottuvat Rautjärvien ympäristöön. (J. Taivainen, 2008, s. 9-10).

Isojaon myötä alueen jakamattomat metsämaat siirrettiin kruununmaiksi vuonna 1777 ja alueelle perustettiin asutustiloiksi kruununmetsätorppia (Kanta-Häme - VAMA 2021, s. 35). Jakamattomat kruununmaat miellettiin edelleen yhteiseksi maaksi, ja niiden käyttö jatkui lähes ennallaan. Metsää kaadettiin tervanpolttoon ja puutavaraksi ja sekä kaskettiin. Vuonna 1856 perustettiin Evon kruununpuisto metsäalueiden säilyttämiseksi ja kaksi vuotta myöhemmin perustettiin Evon metsäopisto. 1800-luvun puolivälissä Euroopassa vallitsi näkemys, että valtioiden menestys on sidoksissa niiden kykyyn hoitaa ja hyödyntää luonnonvarojaan. Samanaikaiset pyrkimykset edistää Suomen teollistumista kiinnittivät huomion metsävarantoihin, niiden hoitoon ja hallintaan sekä niihin liittyvän koulutuksen edistämiseen. Näin Suomen ensimmäinen metsäopisto perustettiin Evolle vuonna 1858.

Metsäopiston rinnalle perustettiin vuonna 1876 metsänvartijakoulu. (Saatsi Arkkitehdit Oy, 2022, s. 15-16).

Metsäopistossa edelleen opetettavan kulotuksen lisäksi opistossa on opetettu muun muassa miilunpolttoa. Vanhojen hiilimiilujen pohjia voi nähdä edelleen Luutajoen varrella metsäopiston läheisyydessä. (Kanta-Häme - VAMA 2021, s. 35). Evon kulttuuriperintö inventoinnissa 2008 selvitysalueelta löydettiin toistakymmentä pystyhiilimiilua, jotka ajoittuvat 1800-luvun lopulta 1940-luvulle. Ne, samoin kuin ehkä osa lamamiiluista, liittyy metsäopistolla annettuun opetukseen. (J. Taivainen, 2008, s. 10).

Metsäoppilaitoksen yhteydessä on toiminut Alisen Rautjärven rannalla pieni saha. Saha on saattanut olla toiminnassa jo 1880-luvulta alkaen (Evon metsäopiston inventointikortit, Teija Ahola, 2001). Saha ja sen lautavarasto näkyvät vuoden 1949 ilmakuvassa nykyisillä paikoillaan. Saha on edelleen opetuskäytössä.

Kuva 24 Evon metsäkoulun opiskelijat pystyttämässä hiilimiiluja Luutajoella. 1923-1925. Lusto - Suomen Metsämuseo, Kalle Kuuselan kokoelma, V02001:43. Kuvaaja: Kale Kuusela.

Saha- ja paperiteollisuuden kehitys 1800-luvun jälkipuoliskolla heijastui myös metsätalouteen; tukkipuut kaadettiin yhä kauempaa tehtaista ja hakkuualat kasvoivat. Samaan aikaan kaupungeissa tarvittiin puuta myös lämmitykseen. Ennen autoistumista ja tieverkon kehitystä tukit uitettiin vesireittejä pitkin sahoille ja paperitehtaille. Selvitysalueelta Alisesta Rautjärvestä laskevaa Evojokea pitkin on uitettu latvavesiltä kaadettuja tukkeja 1890-luvulta 1960-luvulle (Kanta-Häme - VAMA 2021, s. 35). Myös Rautjärviin laskevia jokia pitkin on uitettu tukkeja. Ylisen ja Keskisen Rautjärven välille avattiin Evon kanava 1900-luvun alussa helpottamaan uittoja (J. Taivainen, 2008, s. 110,

131). 1940- ja 1950-lukujen vaihteen ilmakuvissa puupinoja ja tukkikenttiä erottuu esimerkiksi Ylisen Rautjärven laskujoen rannoilla. Evon vesistön uitot loppuivat 1960-luvun lopulla (luontoon.fi).

Uittoon liittyvät uittorännit, jokiuomien oikaisut ja kanavat kartoitettiin Evon kulttuuriperintö inventoinnissa 2008 (J. Taivainen, 2008). Uittorännien jäännöksiä on mm. Luutajoessa (s. 115). Luutajokea on myös oiottu ja pengerretty uittoihin liittyen (s. 88, 89, 114). Evon kulttuuriperintö inventoinnin 2008 yhteydessä päädyttiin tulkintaan, että alle sata vuotta vanhat puiset uittoruuhien jäännökset eivät ole kiinteitä muinaisjäännöksiä, eivätkä myöskään uittoa varten kaivetut uomat tai kanavat, jos ne yhä ovat käyttökelpoisia/ käytössä, eli jos niissä virtaa vesi. Inventoinnissa todetaan myös, että uittoon liittyvät kohteet ovat hiljalleen katoamassa, sillä uittoruuhet ja pengerrykset ovat puisia. (J. Taivainen, 2008, s. 9-10).

Kuva 25 Evon metsäkoulun oppilaat uittoharjoittelussa. "Tukkien uittoa Saarelan kanavassa." (alkuperäinen teksti albumissa). 1936 arvio. Kanavaa reunusti kuvan ottamisen aikaan kookkaat pihtakuuset. Lusto - Suomen Metsämuseo, Johanna Keräsen kokoelma, V15004:27, kuvaaja ei tiedossa.

Metsähallinnon uudistusten myötä Suomen itsenäistyttyä Evon hallinnointia varten perustettiin vuonna 1922 Evon hoitoalue. Hoitoaluetta käytettiin sekä metsäopetukseen että

metsätalouteen. Vuonna 1973 Evon hoitoalue lakkautettiin. Metsähallituksen hallintaan jääneille maille perustettiin Hämeenlinnan hoitoalue, Ammattikasvatushallituksen hallintaan siirretyille maille perustettiin Evon opetusmetsä. Hämeenlinnan hoitoalue lakkautettiin vuonna 1992. (T. Hokka ym., 2012, s. 97-98).

Evon opetusmetsän maa-alue on n. 1800 ha. Opetusmetsässä metsätalous, virkistyskäyttö ja luonnonsuojelu limittyvät toisiinsa. Opetusmetsä sijoittuu Evokeskuksen ympärille.

Metsäopiston historian aikana Evolla on testattu ulkomaisten puulajien viljelyä. Etenkin lehtikuusen kasvatusta on tutkittu alueella, mutta myös muita ulkomaisia puulajeja on testattu. Metsäopiston yhteydessä on toiminut myös taimitarhoja, joilla on kasvatettu puuntaimia opiston käyttöön sekä ulkopuolisille myytäväksi. Heti opiston rakentamisen yhteydessä sen pihaan perustettiin opiston taimitarha. Se lopetettiin 1900-luvun alussa ja pihaan kehittyi edelleen olemassa oleva puulajipuisto. 1800-luvun lopulla perustettiin mm. Saarelan ja Valkjärven taimitarhat. Myös Korpelan taimitarha perustettiin samaan aikaan. Dendrologisen toiminnan hiipuessa 1920-1930-luvuilla taimitarhoja vähennettiin ja toiminta keskitettiin Korpelan taimitarhalle Keskisen Rautjärven eteläpuolelle. Taimitarha näkyy hyvin vuosien 1941 ja 1961 ilmakuvissa. Korpelan taimitarha on lopetettu 1972 ja metsitetty koivulla (T. Hokka ym., 2012, s. 131).

Kuva 26 (vasemmalla) Evo 150, s. 133. Evon vanhat taimitarhat. Taija Huuskonen, Evon metsäopiston taimitarhat ja metsänviljelykokeet opiston perustamisesta 1940-luvulle. Opinnäytetyö / Hämeen ammattikorkeakoulu 1998.

Kuva 27 (oikealla) Korpelan taimitarhan entinen kalustovaja on jäänyt metsän keskelle.

Evon status kruununpuistona ja Metsäopiston varhainen toiminta näkyvät edelleen Evon metsissä. Evon kruununpuiston jaettiin kahdeksaan metsänhoitolohkoon, jotka kartoitettiin ja mitattiin vuosina 1862-1876. Tuloksia käytettiin metsäopiston opetuksessa: opiskelijat laativat niiden perusteella metsätalouskirjoja, joissa kuvattiin alueen sijaintia, puuston laatua, metsänhoidon tilaa ja laativat kuvio- ja arvopuuluettelot. Esimerkiksi Rautjärven metsänhoitolohkosta laadittu metsätalouskirja hyväksyttiin metsänhoitolohkon toiminnan pohjaksi vuonna 1875. Suunnitelma oli voimassa koko 1800-luvun ajan. (T. Hokka ym., 2012, s. 24-25). Opiskelu Evolla on edelleen käytännönläheistä ja Evon opetusmetsä on tärkeä oppimisympäristö.

Kuva 28 Kuvassa on metsänhoitaja J.W. Litzellin vuonna 1871 laatima kartta Rautjärven metsänhoitolohkosta. Kuvalähde: (T. Hokka ym., 2012, s. 24).

Metsätalous Evolla on pitkään ollut varsin voimakasta ja vaikuttanut alueen metsiin. Suomessa puiden kasvaminen tukkikokoon kestää n. 50-100 vuotta. Evon alueen ilmakuvissa erottuu hyvin kulloisetkin hakkuuaukeat ja eri-ikäiset metsäkuviot. 1940- ja 1950-luvun

taitteen ilmakuvissa metsä vaikuttaa selvitysalueella vielä melko yhtenäiseltä, kun taas vuoden 1995 ilmakuvassa näkyy eri-ikäisten metsien, taimikoiden ja hakkuiden mosaiikki.

Evon valtion retkeilyalue on perustettu valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1994. Retkeilyalueen perustamisen jälkeen sen käyttöä ja hoitoa on ohjattu hoito- ja käyttösuunnitelmalla. Valtioneuvosto antoi vuonna 1998 päätöksen Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkostoon kuuluvista alueista. Evon alue on yksi Natura 2000 -alueista ja sen kohdetunnus on FI0325001. Natura-alueen suojelukeinoja ovat ulkoilulaki, metsälaki ja luonnonsuojelulaki. Retkeilyalueen hoito- ja käyttösuunnitelma, Evon alue-ekologinen suunnitelma ja tekeillä oleva Länsi-Suomen luonnonvarasuunnitelma (Metsähallitus) ovat suojelun toteuttamiskeinoja valtion alueilla. (ymparisto.fi). Suojelun myötä metsätaloutta on vähennetty Evolla.

Selvitysalueella harjoitettu opetustoiminta ja metsätalous näkyvät vuoden 1949 ilmakuvassa. Alisen Rautjärven länsipuolisella alueella näkyy sekä metsää että laajat taimikot. Taimikkoa on myös Ylisen Rautjärven koillispuolella. 1900-luvun jälkipuoliskolla tehdyt hakkuut ja metsänhoito näkyvät selvästi alueen ilmakuvissa, suurin osa alueen metsistä on jollain tapaa käsiteltyä. 2000-luvulla metsänhoito on ollut alueella hienovaraisempaa ja tuoreimmista ilmakuvista alueen metsät hahmottuvat aiempaa yhtenäisempinä.

Kuva 29 Onkimakankaalla on koeala, jolla kasvaa mäntyjä.

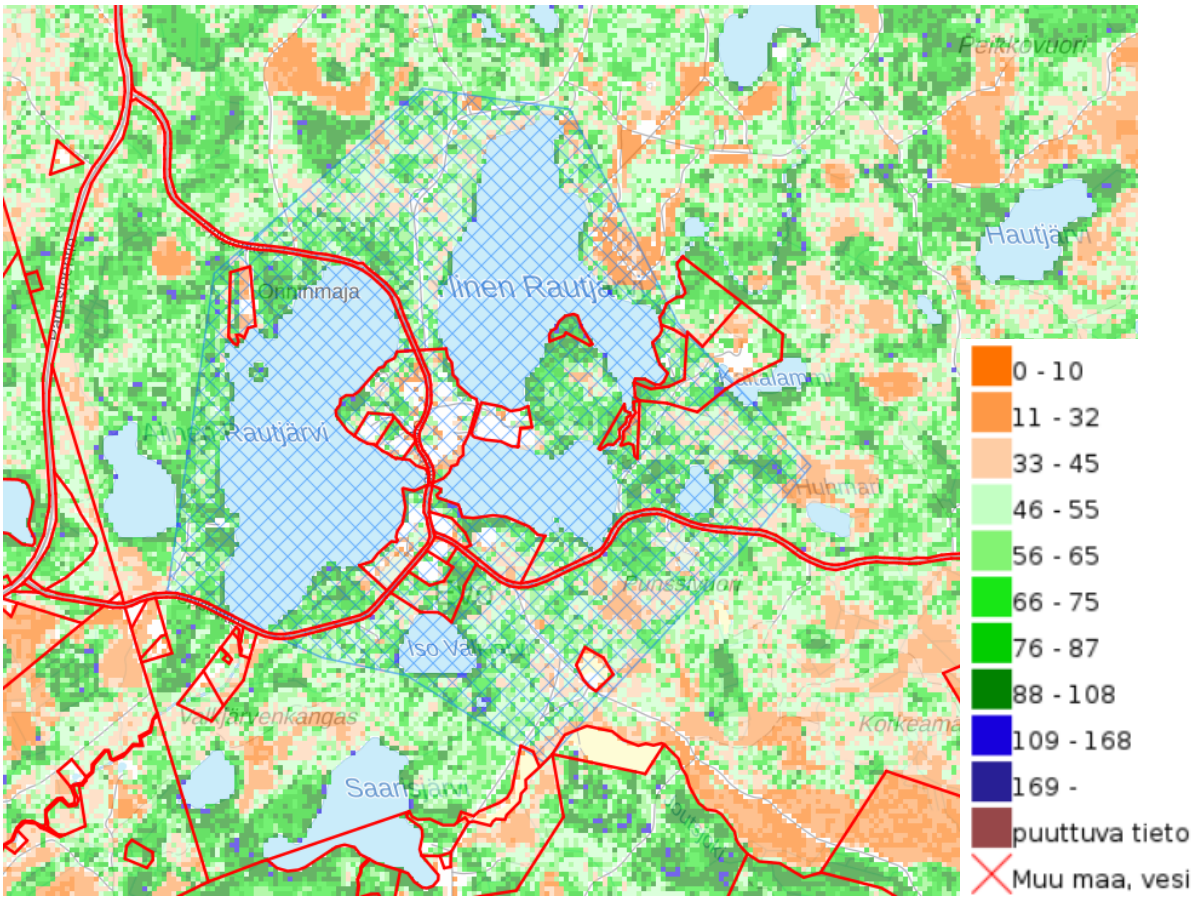

Kuva 30 Kuva 35 Kartta puuston iästä vuonna 2023 selvitysalueella ja sen ympäristössä. Luonnonvarakeskuksen tuottaman aineiston perusteella selvitysalueella ei sijaitse laajoja vanhoja metsiä. Alueella on laikuittain 88-108 vuotiasta puustoa, mutta enimmäkseen puusto on 46-87 vuotiasta. Nuorta taimikkoa (alle 10 vuotta) alueella ei juurikaan ole. Lähde: Luonnonvarakeskus, Monilähteisen valtakunnan metsien inventoinnin (MVMI) kartta-aineisto 2023.

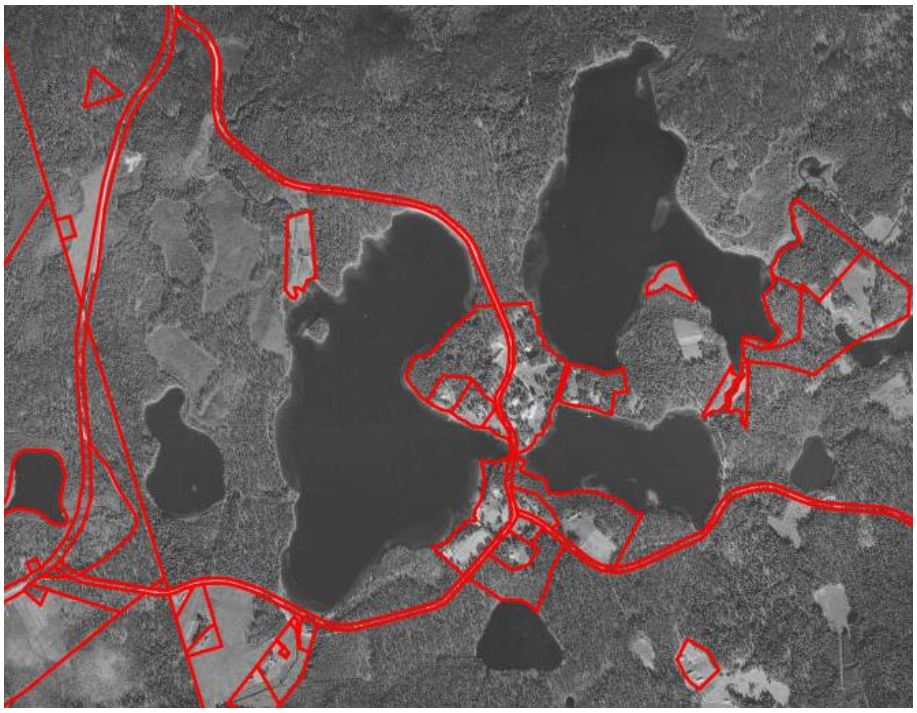

Kuva 31 Selvitysalue vuoden 1949 ilmakuvissa. Kuvalähde MML.

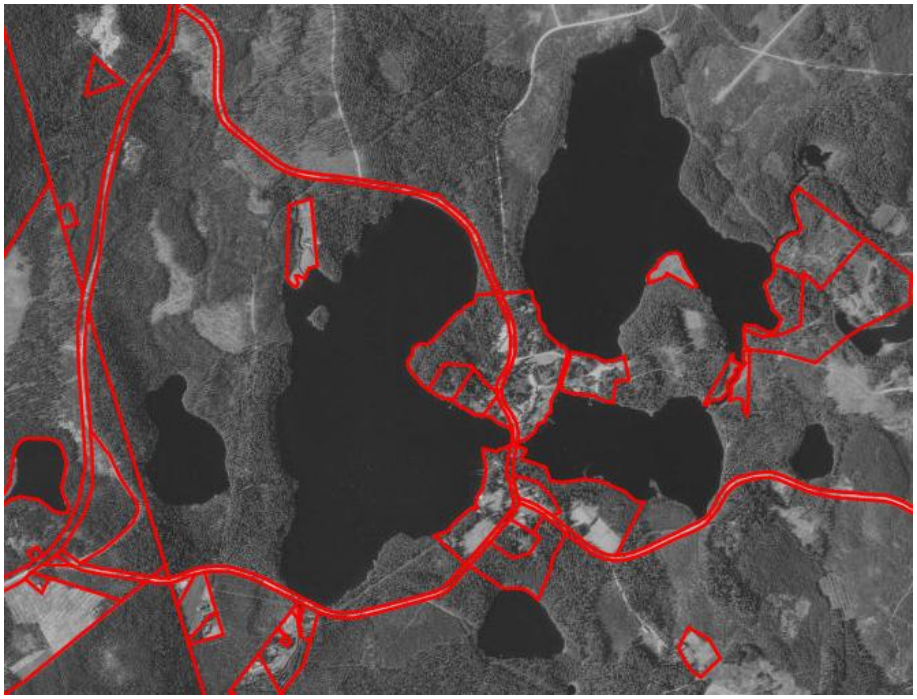

Kuva 32 Selvitysalue vuoden 1979 ilmakuvissa. Kuvalähde MML.

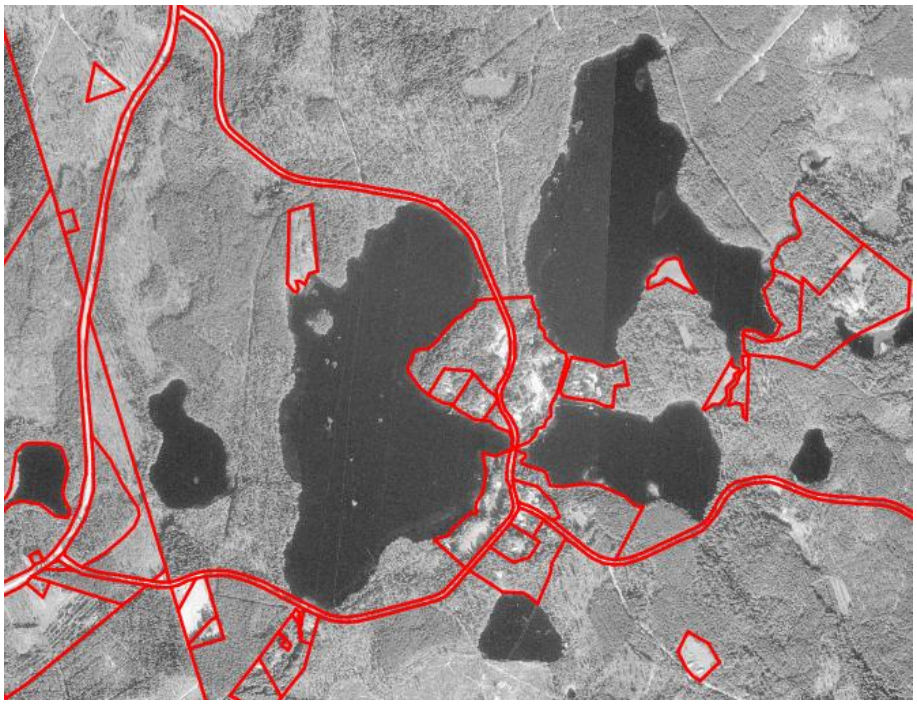

Kuva 33 Selvitysalue vuoden 1998 ilmakuvissa. Kuvalähde MML.

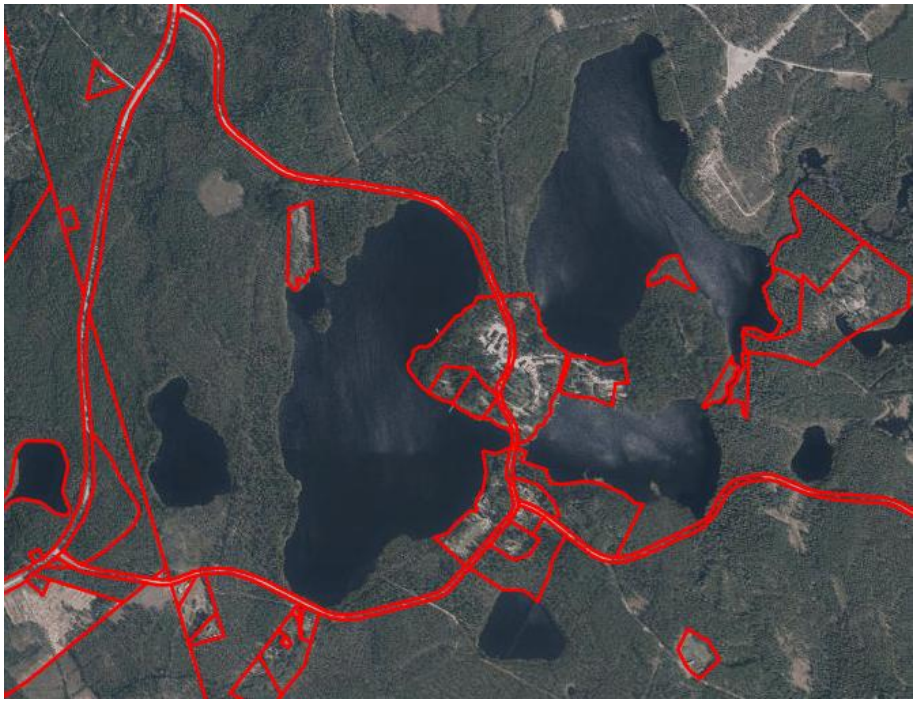

Kuva 34 Selvitysalue vuoden 2022 ilmakuvissa. Kuvalähde MML.

4.2 Asutus- ja maataloushistoria alueella

Heikosti viljelyyn sopivana alueena selvitysalueelle ei kehittynyt pysyvää asutusta ennen isojakoa. Vuosina 1776-1805 laadittuun kuninkaankartastoon Evon metsäalue on kartoitettu vain Lammilta Padasjoelle vievän tien varrelta sekä Selkjärvelle vievän polun ympäristöstä. Asutusta ei ole merkitty selvitysalueelle.

Kuva 35 Ote Kuninkaankartaston karttalehdestä XVII 7 Evolta. Padasjoentie noudattelee nykyistä linjaustaan ja vain sen ympäristö on kartoitettu.

Ennen isojakoa selvitysaluetta lähin asutus sijaitsi Iso-Evon kylässä. Isojaon tavoitteena oli tehostaa maataloutta purkamalla keskiaikainen sarkajako ja vainiopakko. Toisena tavoitteena oli yksityistää kylien yhteismaat. Ruotsi-Suomen vuoden 1757 valtiopäivillä hyväksyttiin isojako ainoaksi maanjakomenetelmäksi entisen sarkajaon sijaan. Toimituksella pyrittiin korvaamaan entinen sarkajako kullekin talolle kuuluvilla yhtenäisemmillä pelloilla ja niityillä. Isojaon yhteydessä myös entiset kylittäin yhteisomistuksessa olleet metsät ja laidunmaat jaettiin taloille veroluvun mukaan. 1770-luvulla säädettiin lisäksi, että se osa yhteismaista, joka jäi jäljelle, kun tiloille oli lohkottu niiden tarvitsemat metsäalueet, joutuisi kruunulle. Kruunun tavoitteena oli perustaa uudistiloja näille maille.

Isojako toteutettiin Evon alueella vuonna 1787. Kylän maiden jaosta sopivat Iso-Evon isännät maaherran käskystä. Jokaiselle talolle määrättiin oma maa-alue kylän peltoalueen ympäriltä,

niin kutsutuilta rintamailta. Loput metsät jäivät kruunun liikamaaksi, jota alettiin jakaa uudistiloiksi 1800-luvun alussa. (Saatsi Arkkitehdit Oy, 2022, s.15).

Maanjakoa Evolla on käyty läpi kattavasti Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisussa Evo 150 – metsän opetuksia (T. Hokka ym., 2012). Maanjako oli pitkä ja monivaiheinen prosessi valituksineen. Selvitysalueella olleista tiloista Kaitalampi on mitattu ja merkitty maastoon vuonna 1833 ja maakirjaan uudistilana vuonna 1835. (T. Hokka ym., 2012, s. 90-91, 93). Vuonna 1826 katsastettiin Juvin talon torppa Walkjärvi ja vuonna 1827 Savijärven talon torppa Luutajoki (nykyinen Onninmaja) (T. Hokka ym., 2012, s. 90). Valkjärvi on toiminut myös metsänvartijatilana vuodesta 1856.

Jakamattomat kruununmaat miellettiin edelleen yhteiseksi maaksi, ja niiden käyttö jatkui ennallaan. Metsää kaadettiin tervanpolttoon ja puutavaraksi ja sekä kaskettiin. Vuonna 1856 perustettiin Evon kruununpuisto metsäalueiden säilyttämiseksi. Kruunun maille perustetuista uudistiloista tehtiin kruununtorppareita vuonna 1856, ja heidän talonsa poistettiin maakirjasta Senaatin päätöksellä 1870-luvulla. Kruununpuistossa metsien käyttöä pystyttiin valvomaan aiempaa tehokkaammin. (Saatsi Arkkitehdit Oy, 2022, s. 16, T. Hokka ym., 2012, s. 94).

1840-luvulla alettiin laatia kattavaa pitäjänkartastoa. Kartasto valmistui lääneittäin vuosina 1840-1865. Kartoituksen pohjana käytettiin aiempien maanmittausten yhteydessä laadittua kartta-aineistoa. Puutteellisen aineiston takia tehtiin täydennysmittauksia, joiden tulokset liitettiin karttalehdille mittausten valmistuessa. Vuodesta 1889 lähtien pitäjänkartoille ryhdyttiin merkitsemään niiden valmistumisen jälkeen tapahtuneita hallinnollisten ja kirkollisten rajojen muutoksia ja usein karttalehtiä on muutenkin päivitetty. Pitäjänkarttojen täydennys-, tarkennus- ja toimitustyö jatkui aina 1940-luvulle asti. (portti.kansallisarkisto.fi, Strang.fi).

Lammin pitäjänkartta on vuodelta 1842. Siihen on merkitty 1800-luvun alkuvuosikymmeninä selvitysalueelle perustetut uudistilat ja torpat. Kartalla on esitetty myös pellot, niityt, tiet ja polut sekä kosteikot ja metsät. Selvitysalueella asutuksen yhteydessä on vain pieniä pelto- ja niittylaikkuja. Nykyinen tieverkko näyttää kehittyneen asumuksia toisiinsa yhdistäneiden polkujen pohjalta.

Metsänhoitaja J.W. Litzellin vuonna 1871 laatimassa kartassa Rautjärven metsänhoitolohkosta on esitetty myös alueen asumukset viljelmineen. Karttaan on merkitty asuttuina tiloina Valkjärvi ja Kaitalampi sekä niiden pellot ja niityt. Luutajokea ei ole merkitty asutuksi. 1940-luvun kartoissa tilanne ei ole juurikaan muuttunut.

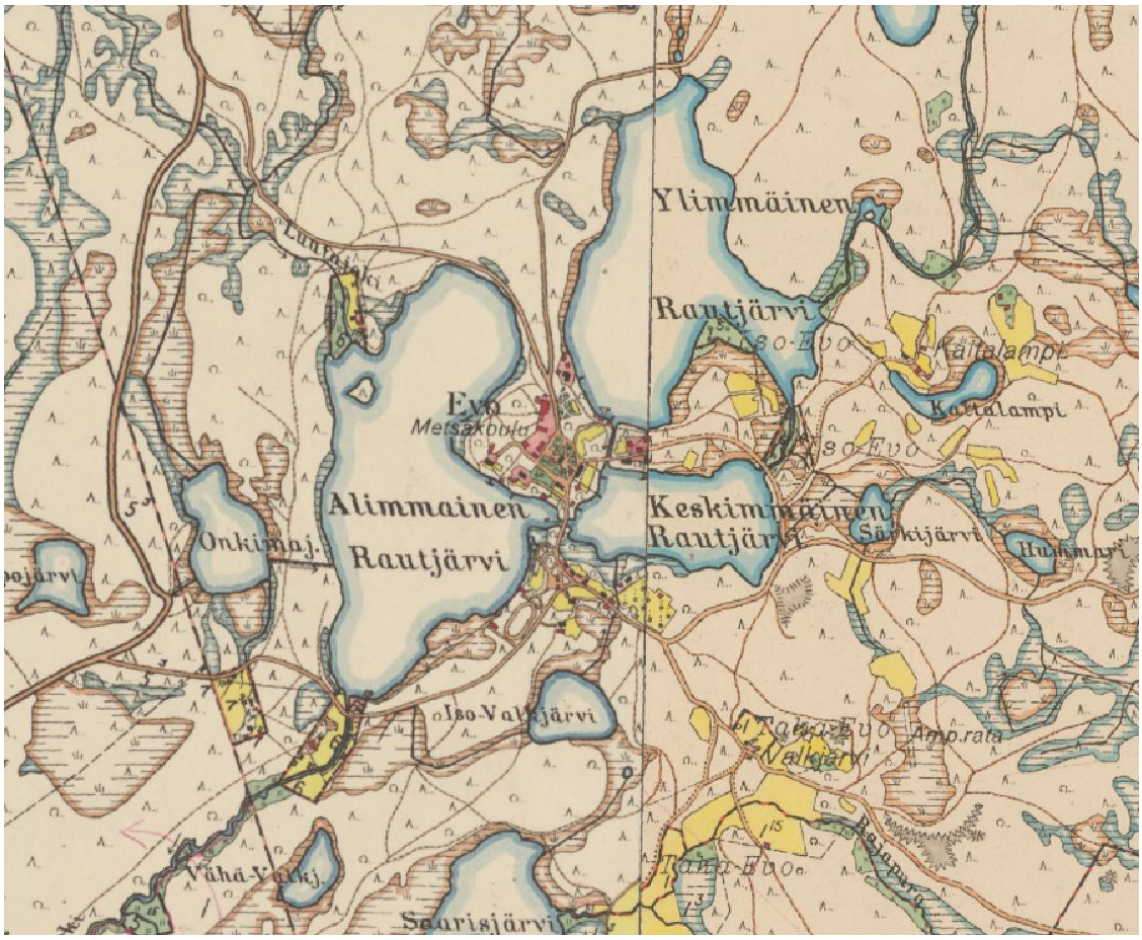

Kuva 36 Ote vuoden 1943 kartasta selvitysalueelta. Kuvalähde: https://vanhatkartat.fi/#13.37/61.19611/25.11558

Selvitysalueella Kaitalammen entiset pellot on metsitetty tai niiden on annettu kasvaa umpeen. Pihapiirin pohjoispuolinen entinen pelto on vielä harvan puuston ja muun kasvillisuuden perusteella hahmotettavissa entiseksi pelloksi. Valkjärven pihapiirin pohjoispuolella on edelleen pieni avoin peltolaikku, mutta suurin osa Valkjärven pelloista on metsitetty 1900-luvun jälkipuoliskolla. Luutajoen peltoala on alkujaankin ollut vähäinen. Osa entisestä pellosta ja niitystä on edelleen niittynä, mutta osa on metsittynyt. Onninmajan yhteydessä olevaa niittyä hoidetaan perinnebiotooppina.

Selvitysalueen pellot ja niityt ovat pinta-alaltaan pieniä, eikä niiden yli avaudu laajoja avoimia näkymiä. Selvitysalueella laajimmat ja pisimmät avoimet näkymät avautuvat järvien yli. Entisten torppien yhteydessä jäljellä olevat pelto- ja niittylaikut ovat maisemallisesti kuitenkin tärkeitä niiden liittyessä oleellisesti alueen asutus- ja maataloushistoriaan. Luutajoella niitty rajautuu jokeen ja Aliseen Rautjärveen, mikä tekee maisemasta erityisen viehättävän.

Kuva 37 Valkjärven pihapiirin pohjoispuolinen peltoaukea.

Kuva 38 Luutajoen varrella on perinnebiotooppina hoidettua niittyä entisen luutajoen torpan (nykyinen Onninmaja) kohdalla.

4.3 Opetus- ja tutkimustoiminnan vaiheet alueella

4.3.1 Evon metsäopisto

Evon kruununpuistoon määrättiin 1858 annetulla julistuksella perustettavaksi Suomen ensimmäinen metsäopisto. Vuosina 1862-1908 Evon metsäopiston opetus oli korkeinta Suomessa saatavilla ollutta metsäopetusta. Vuonna 1908 korkein opetus siirtyi Helsingin yliopistoon. Metsänvartijakoulu aloitti toimintansa vuonna 1876. Koulu muuttui vuonna 1922 metsäkouluksi ja vuonna 1965 palattiin käyttämään jälleen metsäopisto -nimeä. Kansakoulupohjaisessa metsätyökoulussa koulutettiin metsätyöntekijöitä vuodesta 1964 alkaen. Metsätyökoulu ja Metsäopisto yhdistettiin vuonna 1989 Evon metsäoppilaitokseksi. Vuodesta 1996 alkaen se on ollut osa Hämeen ammattikorkeakoulua (HAMK). (Evon metsäopiston inventointikortit, Teija Ahola, 2001).

Evon kampus on edelleen metsäopetuksen ja tutkimuksen keskus. Ammattikorkeakoulun lisäksi kampuksella toimii myös Hämeen ammatti-instituutin metsäalan koulutus. (Hamk.fi).

Metsäopetuksen vaiheita Evolla on kuvattu laajasti Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisussa Evo 150 – metsän opetuksia (T. Hokka ym., 2012).

Evon metsäopiston rakennuskanta on inventoitu vuonna 2001 osana Lammin rakennusinventointia (T. Ahola 2002). Tuolloin on selvitetty rakennusten valmistumisvuosia. Joidenkin rakennusten valmistumisvuosi on kuitenkin jäänyt epäselväksi, jolloin inventoinnissa on esitetty arvio valmistumisvuosikymmenestä tai sadasta. Joidenkin rakennusten osalta inventoinnissa esitetään kaksi mahdollista valmistumisvuotta. Tässä työssä on tukeuduttu Aholan (2001, 2002) inventoinnissa esitettyihin arvioihin ja tietoihin selvitysalueen rakennuskannan iästä. Lisäksi on hyödynnetty etenkin tuoreemman rakennuskannan osalta rakennus- ja huoneistorekisterin tietoja rakennusten valmistumisajankohdasta.

J.H.A. af Forselles nimitettiin Evon metsäopiston ensimmäiseksi johtajaksi suunnittelemaan opetusta ja käynnistämään sen toimintaa. Varsinaiset oppikurssit alkoivat 1862, mutta oppilaiden vähyyden vuoksi laitos toimi ainoastaan vuoteen 1866 (https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200252). Lehtoreita oli neljä vuodesta 1963 alkaen. Heistä yksi oli A. G. Blomqvist, joka oli nimetty vuonna 1859 Evon ja Vesijaon kruununpuiston metsänhoitajaksi. Blomqvist nimettiin vuonna 1874 metsäopiston johtajaksi toiminnan käynnistyessä uudestaan. (T. Hokka ym., 2012, s. 9).

Metsäopiston perustamispäätöksen jälkeen opistoa varten suunniteltiin ja rakennettiin opetustilat sekä asuintilat opettajille ja opiskelijoille. Opiston tarvitsemat tilat suunniteltiin Intendenttikonttorissa (E. Lohrman 1859). Metsäopiston alkuperäisistä rakennuksista on

jäljellä vielä pitkä riviaitta (1861), ruokalarakennus (1861-1862) ja asuinrakennus Niemelä (1862). Alkuperäisistä rakennuksista on tulipaloissa tuhoutunut päärakennus vuonna 1956 sekä muissa tulipaloissa luentosalirakennus, oppilasasuntola (tulipalo vuonna 1941) ja johtajan asunto (nykyinen rakennus vuodelta 1925). Päärakennuksen kivijalka on edelleen opiston puiston keskellä. Lisäksi metsäopiston perustamisen ajalta on säilynyt Blomqvistin asuinmökki, joka on rakennettu 1850-luvulla.

Opiston uudelleen käynnistämisen jälkeiseltä ajalta 1800-luvun lopulta ja aivan 1900-luvun alusta on säilynyt myös runsaasti rakennuskantaa. Johtajan asunnon yhteyteen valmistui vuonna 1872 uimalaituri ja -huone. 1875 valmistui Blomqvistin asuinmökkiä vastapäätä asuinrakennus, jossa toimi myös Evon postiasema. Blomqvistin asuinmökin vierelle valmistui kaksi asuinrakennusta, jotka on ajoitettu vuosille 1883/1902. Oppilasasuntola Saarela puolestaan valmistui 1892/1902, asuinrakennus Kissala vuonna 1892 ja Korpela (opistolaisten seurantalo ja oppilasasunto) vuosina 1895/1903. Aitta, jossa myöhemmin säilytettiin palokalustoa, valmistui 1880-luvulla. 1880-luvulla opiston yhteyteen rakennettiin myös saha. 1800-luvun rakennuksista on tuhoutunut oppilasasunto Rustholli tulipalossa vuonna 2013.

Kuva 39 Metsänhoitaja J.W. Litzellin vuonna 1871 laatimassa kartassa Rautjärven metsänhoitolohkosta on esitetty tarkasti myös alueen rakennuskanta. Kuvassa on ote kartasta Metsäopiston ympäristöstä. Kartan päälle on korostettu Metsäopiston alkuperäiset, edelleenkin pystyssä olevat rakennukset. Sulkuihin on merkitty tuhoutuneet rakennukset, joista johtajan asunto ja oppilasasuntola on korvattu tulipalojen jälkeen uudisrakennuksilla. Kuvalähde: (T. Hokka ym., 2012, s. 24).

1900-luvun alussa opiston alueelle rakennettiin Evon kanava eli Saarelan kanava siltoineen. Samoihin aikoihin on rakennettu alueen ensimmäiset sillat opistolta etelään johtavalle tielle sekä Ylisen ja Keskisen Rautjärven väliseen laskujokeen. Kanavan niskalla Ylisen Rautjärven rannalla on arviolta 1930-luvulta oleva paja. Johtajan asunnon rantasauna on arviolta 1900-luvun alusta. Taimitarhan kalustovaja on vuodelta 1912. 1900-luvun alusta on myös sahan viereen valmistunut lautavarasto. Palaneen johtajan asuinrakennuksen tilalle valmistui vuonna 1923/2025 uusi asuinrakennus johtajalle. Vuonna 1934 valmistui metsätyökoulun toimistorakennus kanavan itäpuolelle. Puuverstas puolestaan valmistui 1937 opiston pihapiiriin. Käpyriihi valmistui nykyisen urheilukentän reunalle vuonna 1937.

1950-luvulle asti Evon metsäopiston rakennukset rakennettiin puusta. Rakenteiltaan ja ulkoasultaan ne vastaavat pitkälti aikansa talonpoikaista rakentamista. Rakennukset olivat käytännöllisiä ja koristeaiheiltaan hillittyjä. Vaikka rakennuskanta uudistui, alkuperäinen idea päärakennuksen ympärillä olevasta puutarhasta ja sen reunoille suorakulmaiseen koordinaatistoon asettuvista opetus- asuin- ja talousrakennuksista säilyi. Keskimmäisen ja Alimmaisen Rautjärven välisen joen eteläpuolella rakenne puolestaan tukeutui teihin. Asutus ja muut toiminnot, kuten opiston urheilukenttä ja taimitarha, sijoitettiin teiden varsille opiston tuntumaan. Asutusta sijoittui tien varteen myös Evojoen läheisyyteen. Ensimmäinen ampumarata puolestaan oli Punssivuoren kaakkoispuolisella suolla, josta se on siirretty vuoteen 1965 mennessä nykyiselle paikalleen Punssivuoren koillispuolelle.

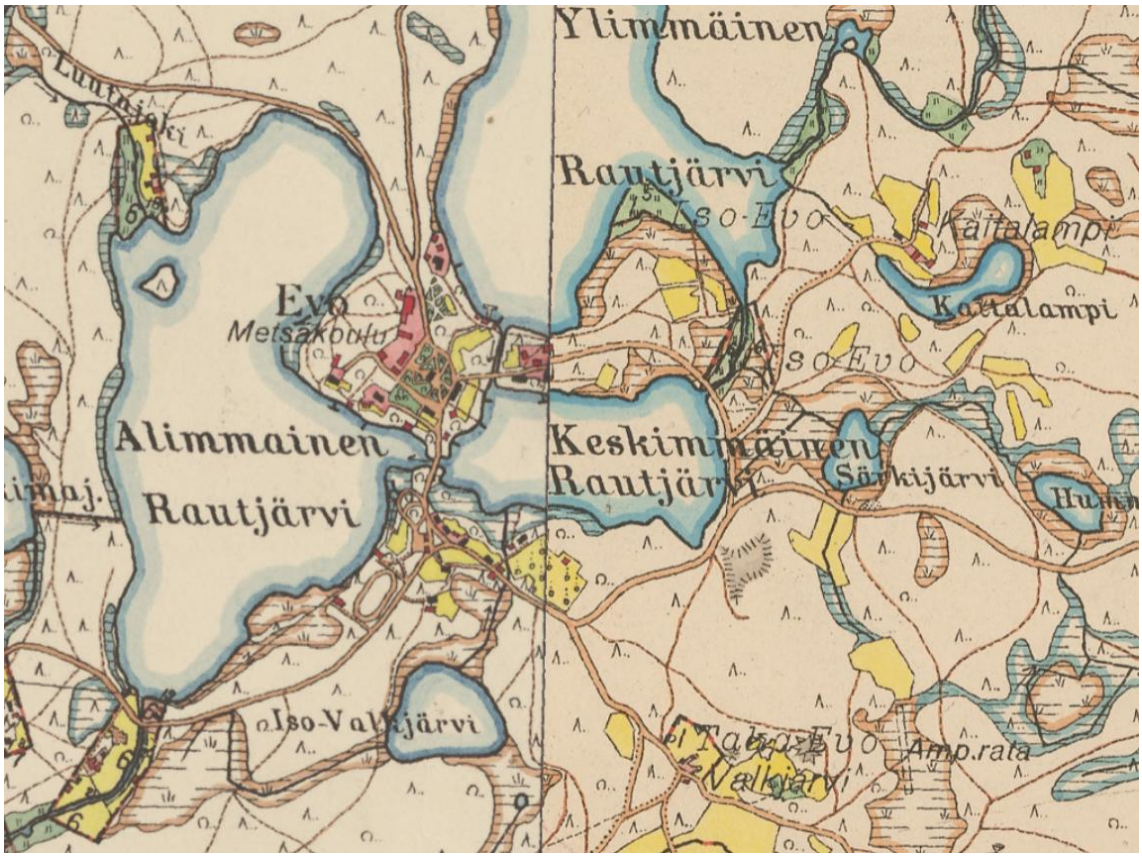

Kuva 40 Ote vuoden 1943 kartasta Evon metsäopiston ympäristöstä. Opiston rakennukset sijoittuvat Rautjärvien väliselle kannakselle suorakulmaiseen koordinaatistoon päärakennuksen ja sitä ympäröivän puutarhan ympärille. Opiston rakennuksia on sijoitettu myös Evon kanavan itäpuolelle. Keskisen ja Alimmaisen Rautjärven välisen laskujoen eteläpuolella rakentaminen sijoittuu teiden varsille. Opiston urheilukenttä on Alimmaisen Rautjärven rannalla. Saha ja käpyvarasto ovat urheilukentän vierellä rannassa. Keskisen Rautjärven eteläpuolen näkyy taimitarha ja ampumarata näkyy karttaotteen oikeassa alakulmassa. Tieverkko on kehittynyt ja Rautjärvien välisten laskujokien yli johtaa sillat.

Toisen maailmansodan aikana Evon metsäopiston rakennuskantaa ei juurikaan kehitetty, mutta sodan jälkeen 1940- ja 1950-luvuilla rakennettiin mm. asuinrakennukset Kumpula (1948) ja Nurmela (1952) sekä lahjoitetuista rakennusmateriaaleista rakennettu oppilaiden asuinrakennus Immola (1940-luku). Immola muutettiin myöhemmin saunaksi ja se on korvattu 2000-luvulla uudella saunarakennuksella. Oppilasasunto Kivelä rakennettiin vuonna 1941 palaneen asuntolan paikalle, ja se oli opiston ensimmäinen julkisivuiltaan rapattu rakennus vaikkakin puurunkoinen. Kivelän viereen rakennettiin vuonna 1959 Kaikula uudeksi päärakennukseksi. Se on opiston ensimmäinen kivirakenteinen rakennus. Vanha päärakennus oli palanut jo vuonna 1956. Kaikulaa ei sijoitettu sen paikalle, vaan vanhan päärakennuksen kivijalka on edelleen jäljellä metsäopiston puiston keskellä. 1950-luvulta on myös ajokaluvaja ja traktorikatos.

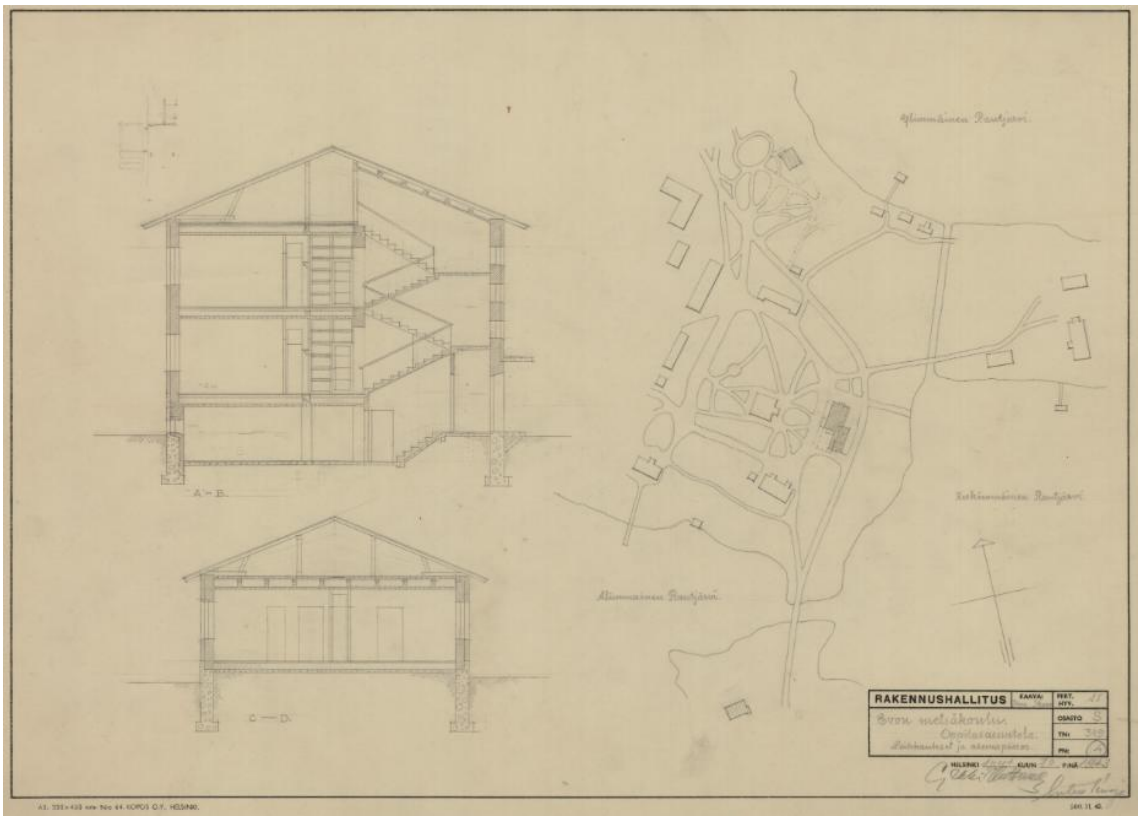

Kuva 41 Evon metsäkoulun oppilasasuntolan (Kivelä) Rakennushallituksessa laaditut leikkauskuvat ja asemapiirros vuodelta 1943. Kuvalähde: Kansallisarkisto, Rakennushallituksen piirustukset III (kokoelma).

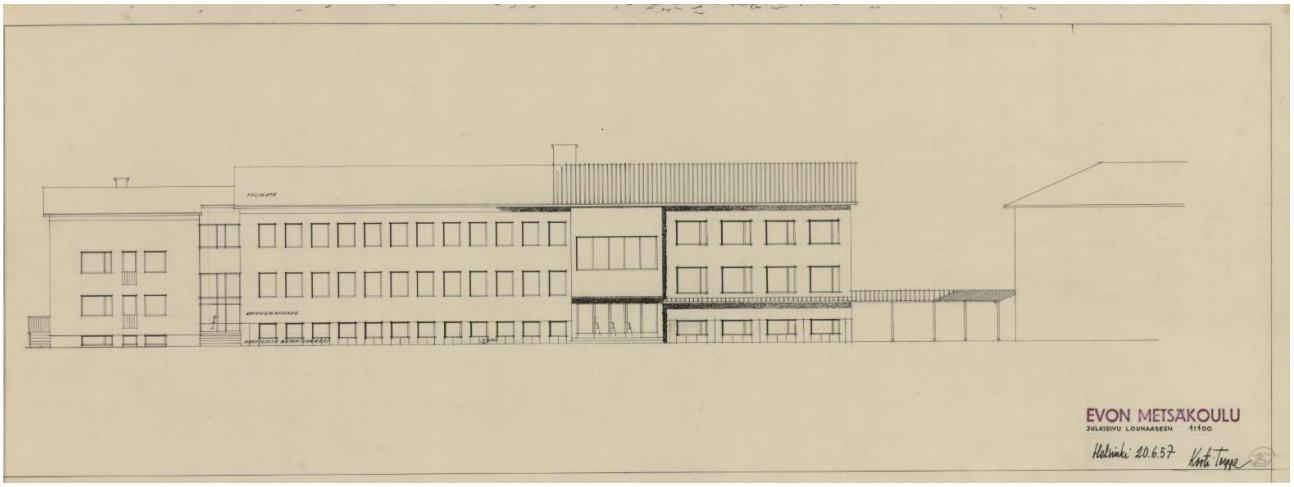

Kuva 42 Evon metsäkoulun päärakennuksen (Kaikula) julkisivu lounaaseen. Julkisivupiirros on vuodelta 1957. Kuvalähde: Kansallisarkisto, Rakennushallituksen piirustukset III (kokoelma).

1960- ja 1970-luvuilla metsäopistolle on rakennettu varastorakennuksia, rantasauna ja vedenpuhdistuslaitos. 1980-luvulla rakennettiin kaksi uutta oppilasasuntolaa ja 2000-luvun

alussa neljä uutta oppilasasuntolaa. Vuodelta 2000 on opiston uusi päärakennus ja vuodelta 2006 uuden päärakennuksen ja Kaikulan yhdistävä rakennusosa.

1940- ja 1950-lukujen rakennuskanta Evon metsäopistolla on sekin ajalleen tyypillistä. Jälleenrakennuskauden niukkuus rakennusmateriaaleista saneli pitkälti rakentamisen reunaehdot ja käytetyt materiaalit. Puurakentamisesta siirryttiin kivirakentamiseen. Kivelä ja Kaikula ovat tyypillisiä aikansa koulu- ja asuntolarakennuksia ulkoasultaan. Ne ovat vaalean kellertäviksi rapattuja ja sisätilojen toiminnot heijastuvat ulkoasuun. 1900-luvun jälkipuoliskon muu rakentaminen metsäopistolla heijastelee omaa aikaansa, kuten 1970-luvun kaarihalli, tai sopeutuu vanhempaan rakennuskantaan ulkoasunsa ja massoittelunsa puolesta.

4.3.2 Riistantutkimusasema

Evolle on sijoittunut riistantutkimuslaitos vuonna 1945 (https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1004). Suomalaisen riistantutkimuksen uranuurtaja on ollut vuonna 1942 perustettu Suomen riistanhoitosäätiö. Säätiön perustivat Suomen valtio (maatalousministeriö) ja Suomen Metsästäjäliitto yhdessä. Säätiön perustamista pohjusti maatalousministerin asettama työryhmä, jonka yhtenä jäsenenä oli Evon metsäkoulun johtaja metsänhoitaja Vilho Seppänen. Säätiön riistantutkimuslaitos aloitti nopeasti perustamisen jälkeen toimintansa. Riistantutkimuslaitos toimi Helsingissä ja pian ryhdyttiin perustamaan myös riistantutkimusasemia. (riistasaatio.fi). Evolla riistantutkimusasema sijoittui entiselle Kaitalammin torpalle.

Riistantutkimuksen valtiollistaminen tapahtui uuden metsästysasetuksen myötä 1960-luvun alussa. Säätiön riistantutkimuslaitos lopetti toimintansa 31.12.1962. Säätiön tutkimuslaitoksen omaisuus myytiin valtion riistantutkimuslaitokselle ja henkilökunta siirtyi uuden tutkimuslaitoksen palvelukseen. (riistasaatio.fi, ja rktl.fi).

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos RKTL perustettiin puolestaan vuonna 1971. Tuolloin yhdistettiin Maataloushallituksen kalataloudellinen tutkimustoimisto ja Valtion riistantutkimuslaitos. (rktl.fi). Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokseen kuuluneet tutkimusasemat on lakkautettu vuonna 2013. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen toiminta erillisenä virastona päättyi vuoden 2014 lopussa, kun Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Metsäntutkimuslaitos ja Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos yhdistettiin Luonnonvarakeskukseksi, joka aloitti toimintansa 1.1.2015. (M. Karvonen ja luke.fi)

Evon entinen riistantutkimuslaitos on nykyisin yksityisessä omistuksessa.

Entisen riistantutkimusaseman alueella on säilynyt joitakin Kaitalammin torpan aikaisia talousrakennuksia. Tutkimustoimintaa varten rakennetut rakennukset ovat 1900-luvun jälkipuoliskolta ja nykyisin matkailukäytössä.

Tutkimustoimintaan alueella liittyy myös Alisen Rautjärven länsirannalla oleva pieni kämppä, vaja ja sauna. Ne on osoitettu vuoden 1993 kartassa biologisena asemana. Kämppä on hirsirakenteinen ja rakennustapansa ja yksityiskohtiensa perusteella rakennettu 1930-1950-luvulla. Sauna on tätä nuorempi.

5 Selvitysalueen nykyinen rakennuskanta ja rakennelmat

Tässä luvussa on esitelty selvitysalueen rakennuskannan ikää sekä käyttötarkoitusta ja siinä tapahtuneita muutoksia teemakartoin sekä sanallisin kuvauksin. Alueen rakentumisen vaiheet on käsitelty tarkemmin edeltävässä luvussa 4 Alueen maankäytön kehitys. Lisäksi luvussa esitellään selvitysalueen rakennusten tyylipiirteitä sanallisin kuvauksin ja kuvataan lyhyesti alueella olevat rakennelmat. Valokuvat rakennuksista on esitetty kyläkuvallisesti yhtenäisten alueiden kuvausten yhteydessä luvussa 7.

5.1 Rakennusten valmistumisajankohta

Evon metsäopiston vanhin rakennuskanta on 1860-luvulta metsäopiston perustamisen ajalta. Säilyneitä alkuperäisiä rakennuksia on esimerkiksi ruokalarakennus ja opiston pitkä riviaitta. Opiston historiaan liittyvä vanhin rakennus on kuitenkin jo 1850-luvulla rakennettu asuinmökki, jossa opiston johtajanakin toiminut A. G. Blomqvist asui opiston toiminnan käynnistämisen ja rakentamisen aikana. Lisäksi 1800-luvun rakennuskannasta on säilynyt asuinrakennuksia, asuntolarakennuksia että erilaisia talousrakennuksia. Tuoreempi rakennuskanta limittyy opiston alueella vanhempaan rakennuskantaan sitä täydentäen.

Entisten kruununtorppien Valkjärven ja Luutajoen (nykyisin Onninmaja) päärakennukset ja osa piharakennuksista on myös 1800-luvun puolelta. Myös Kaitalammella on ollut kruunun torppa, mutta torpan rakennuskannasta on säilynyt vain 1900-luvun alun talousrakennuksia. Kaitalammelle sijoittui riistantutkimuslaitos vuonna 1945, ja torpan rakennuskantaa on uudistettu vuosien saatossa riistantutkimuslaitoksen tarpeisiin.

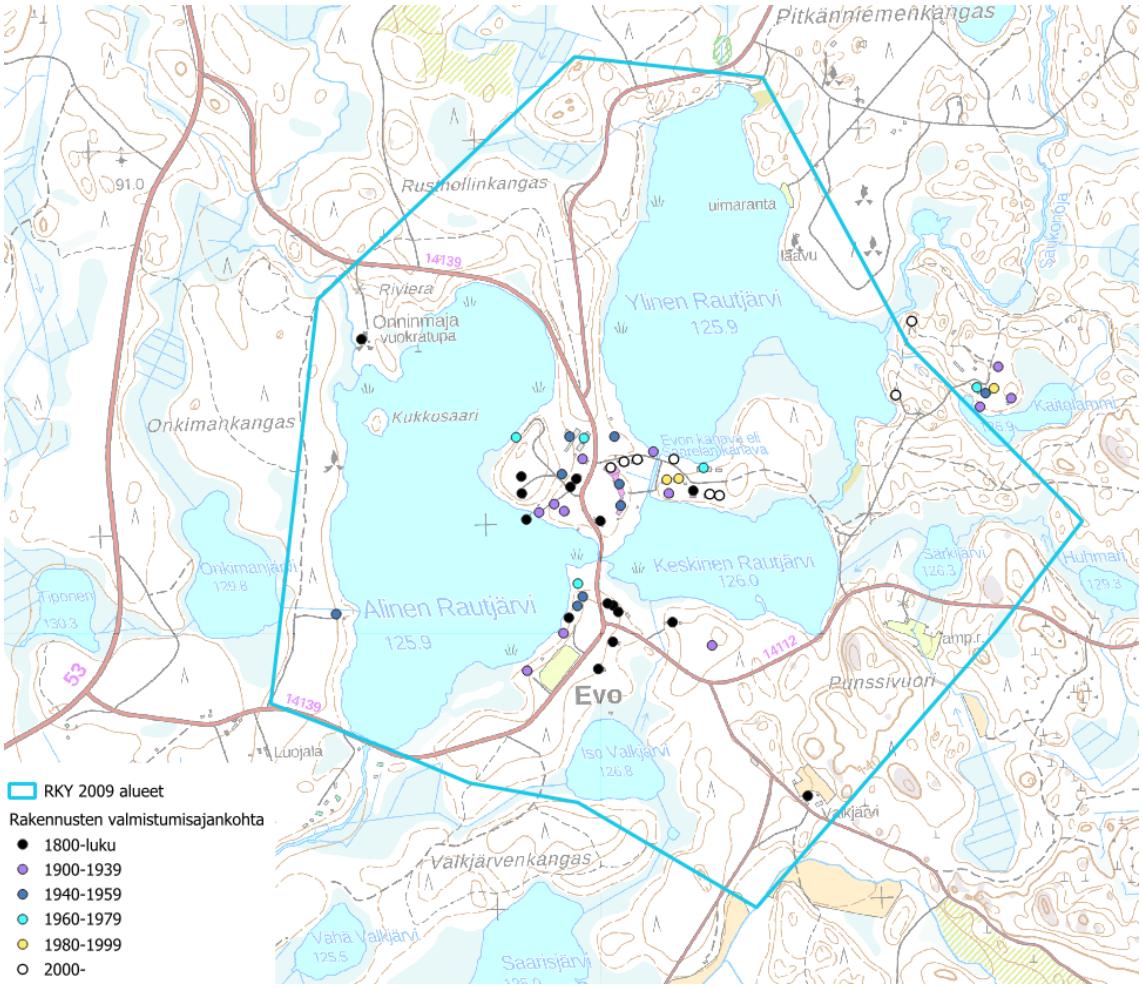

Kuva 43: Evon metsäopiston RKY 2009-alueelle ja sen välittömään läheisyyteen sijoittuva rakennuskanta luokiteltuna rakennusajankohdan mukaan. RKY-alueen rajaus on osoitettu kirkkaan sinisellä viivalla.

5.2 Rakennusten käyttötarkoitus

Evon metsäopiston entisissä tiloissa toimii nykyisin Hämeen ammattikorkeakoulun Evon kampus, jossa on mahdollista opiskella metsäalaa. Opetustilat talousrakennuksineen sijoittuvat Rautjärvien väliselle kannakselle. Asuntolarakennukset sijaitsevat Evon kanavan molemmin puolin. Valkjärven entinen torppa on nykyisin loma-asuntona. Luutajoen entinen torppa (nyk. Onninmaja) toimii vuokratupana. Kaitalammilla sijainnut riistantutkimusasema on nykyisin matkailukäytössä.

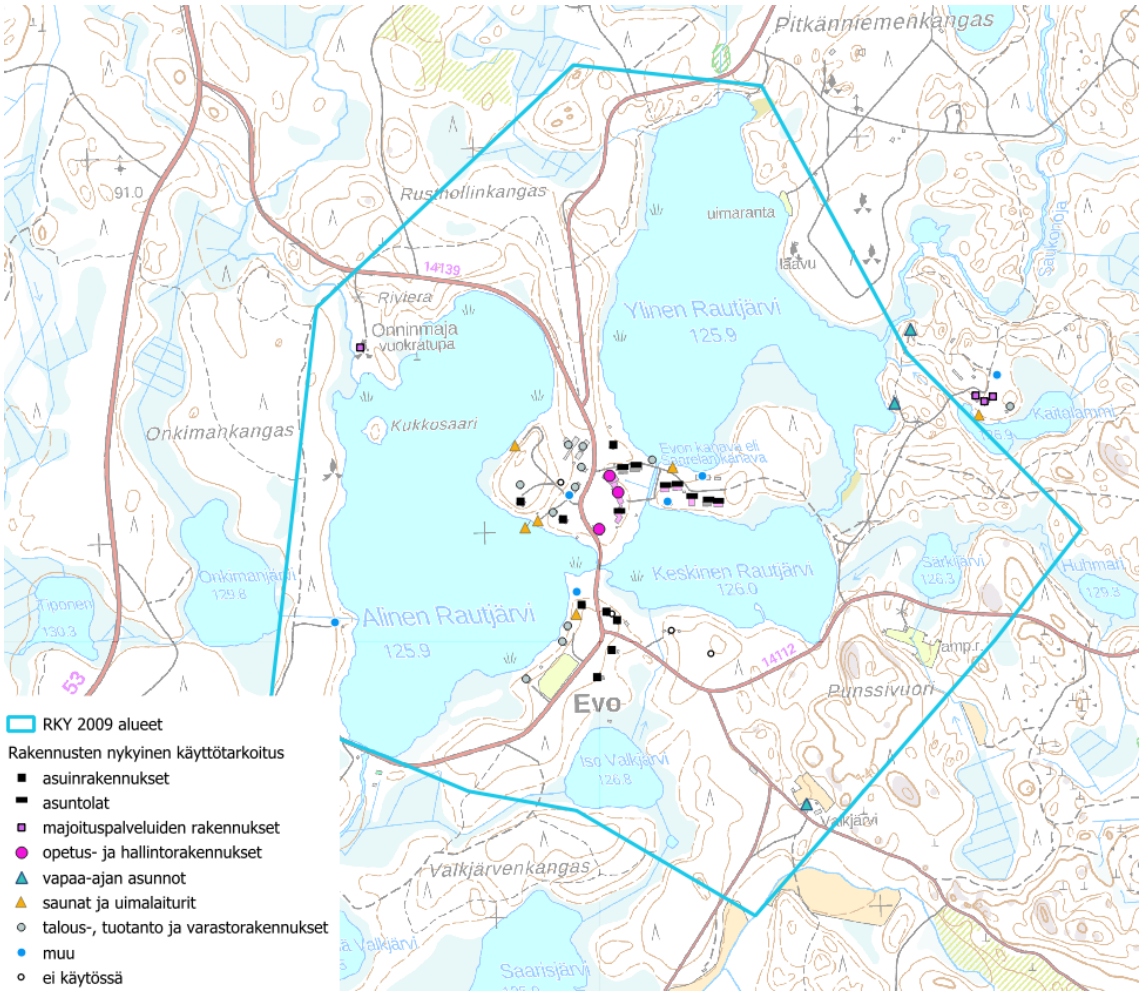

Kuva 44 Evon metsäopiston RKY 2009-alueelle ja sen välittömään läheisyyteen sijoittuva rakennuskanta luokiteltuna rakennusten nykyisen käyttötarkoituksen mukaan. RKY-alueen rajaus on osoitettu kirkkaan sinisellä viivalla.

Luokkaan ”muu” kuuluvat kone- ja urheiluhalli (1967), puhdistuslaitos (1975), entinen metsätyökoulun toimistorakennus, ns. Vihreä talo (1934), joka toimii nykyään opiskelijoiden vapaa-ajan tiloina, entinen palokalustovaja (1880), joka on nykyisin museona, biologista asemaa varten rakennettu kämppä (1940-1950-luvut) sekä Kaitalan torpan liiteri (1930-luku, arvio), joka toimii tapahtuma- ja juhlatilana.

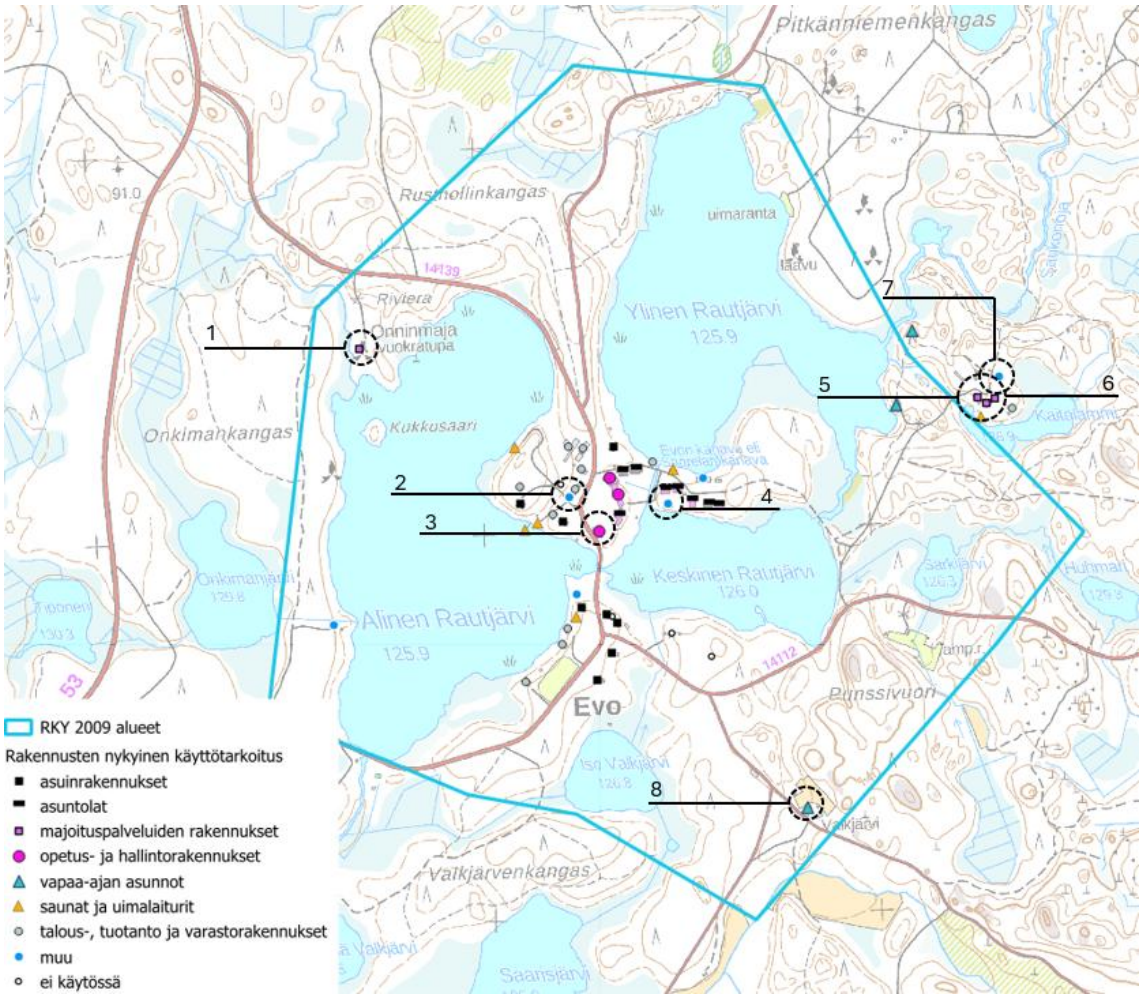

Kuva 45 Evon metsäopiston RKY 2009-alueelle ja sen välittömään läheisyyteen sijoittuvat rakennukset, joiden käyttötarkoitus on oleellisesti muuttunut alkuperäisestä. Rakennukset on ympyröity katkoviivalla ja numeroitu. RKY-alueen rajaus on osoitettu kirkkaan sinisellä viivalla.

Rakennukset, joiden käyttötarkoitus on muuttunut alkuperäisestä:

1) Luutajoen torppa, nyk. majoituspalvelukäytössä (Metsähallitus hallinnoi)
2) Palokalustovaja, nyk. museo
3) Ruokala, nyk. opetustiloina (toiminut myös alkujaan osittain opetustiloina)
4) Metsätyökoulun toimisto, nyk. opiskelijoiden vapaa-ajan tiloina
5) Riistantutkimuslaitoksen päärakennus, nyk. majoituspalvelukäytössä (Evon Luonto Oy)
6) Riistantutkimuslaitoksen tiloja, nyk. majoituspalvelukäytössä (Evon Luonto Oy)
7) Kaitalan torpan liiteri, nyk. tapahtuma- ja juhlatilana (Evon Luonto Oy)
8) Valkjärven tilan päärakennus, nyk. vapaa-ajan asuntona

5.3 Evo-keskuksen rakennusten tyylipiirteet ja alueen rakennelmat

Evon metsäopiston ja sen ympäristön rakennuskanta on historiallisesti kerroksista. Rakennukset liittyvät pääasiassa metsäopiston toimintaan ja siihen liittyvään asumiseen. Eriaikoina rakennettujen tyylipiirteet vaihtelevat, samoin kuin rakennusmateriaalit. Rakennusajankohdan, rakennustavan ja tyylipiirteiden perusteella rakennukset on jaettu kahdeksaan luokkaan. Lisäksi alueen rakennelmia, siltoja ja kanavaa, on käsitelty erikseen. Valokuvat rakennuksista on esitetty kyläkuvallisesti yhtenäisten alueiden kuvausten yhteydessä luvussa 7.

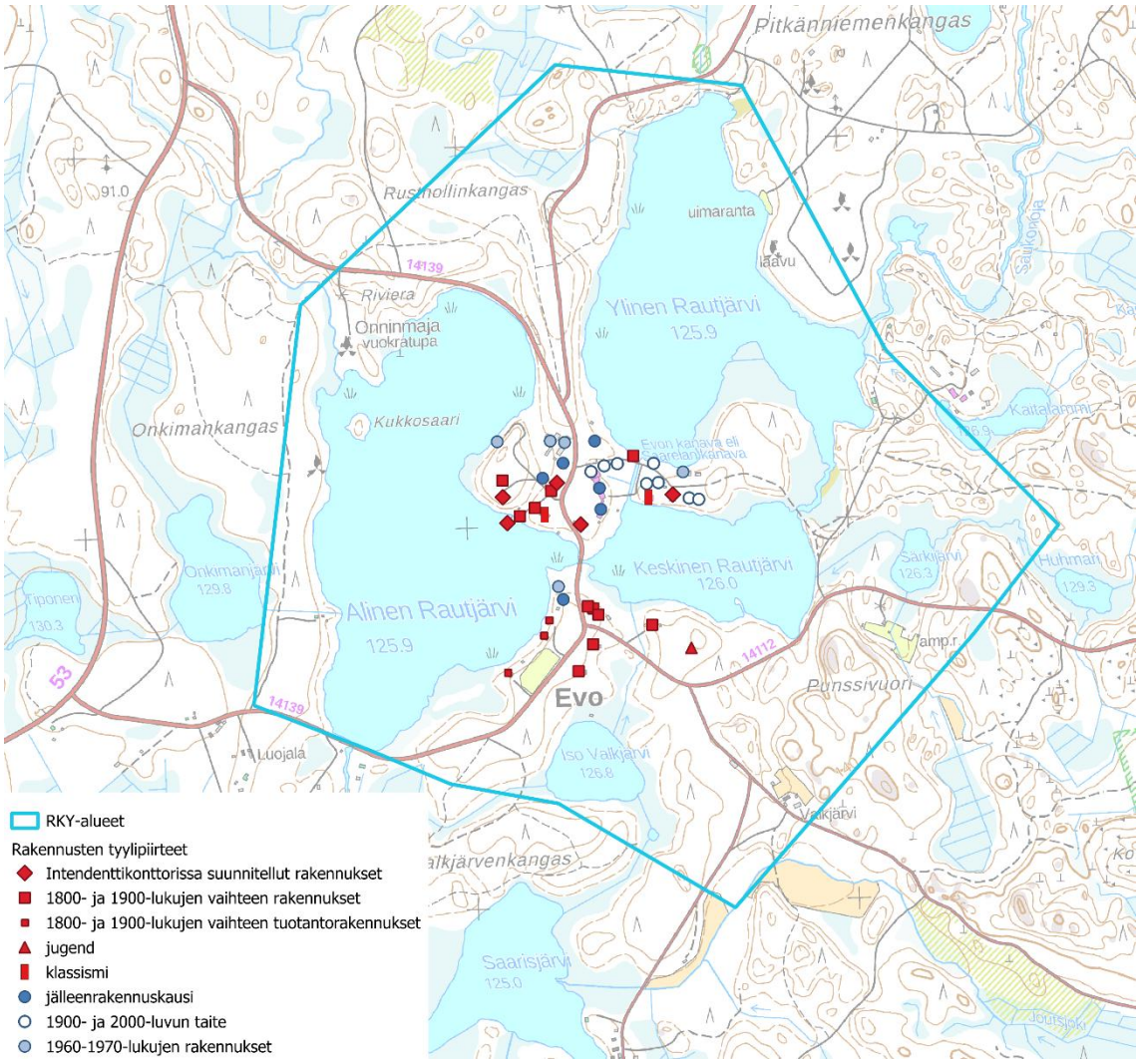

Kuva 46 Evon metsäopiston alueelle ja sen välittömään läheisyyteen sijoittuvat rakennukset jaoteltuna tyylipiirteidensä mukaan kahdeksaan luokkaan.

5.3.1 Intendenttikonttorissa suunniteltu rakennuskanta ja tyylin jatkajat

Metsäopiston alkuperäisestä Intendenttikonttorissa (E. Lohrman 1859) suunnitellusta rakennuskannasta on säilynyt kolme rakennusta:

- pitkä riviaitta (1861),
- ruokalarakennus (1861-1862)
- asuinrakennus Niemelä (1862)

Ruokalarakennuksen ja Niemelän ulkoarkkitehtuuria luonnehtii voimakkain listoituksin jäsennellyt julkisivut. Ruokalassa on korkea jalkalista ja leveät nurkkalistat. Seinän otsalista on sahalaitainen ja hillittyjä puuleikkauskoristeita on myös rakennuksen muissa yksityiskohdissa. Niemelän ulkoasussa huomion kiinnittää ikkunoiden alapuoliset peilit ja aaltokuvioitu seinän otsalista. Uimahuone on koristeltu puuleikkauksin.

Uimalaituri ja -huone (1870-luku) jatkavat E. Lohrmanin suunnitteleman rakennuskannan tyyliä koristeellisin puuleikkauksin.

Oppilasasuntola Saarela (1892/1902) puolestaan on ulkoasultaan pelkistetty ja lähes vailla koristeluja. Ikkunoiden lippalautaa kannattaa muotoillut konsolit ja avokuistin kattoa kannattavien pylväiden päissä on yksinkertaiset kapiteelit.

5.3.2 1800- ja 1900-luvun alun perinteinen rakennuskanta

Metsäopistolla ja sen ympäristössä on runsaasti 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta olevaa rakennuskantaa, joka vastaa rakennustekniikaltaan ja ulkoasultaan ajan talonpoikaista rakentamista. Hirsi rakennusmateriaalina on sanellut rakennusten mittasuhteet ja koristelu on ollut vähäistä.

1800- ja 1900-lukujen taitteen rakennuskanta selvitysalueella:

- Entisen johtajan mökki (nk. Blomqvistin mökki), 1850 (ei käytössä)
- Posti, alk. asuinrakennus, 1875 (nyk. asuinkäytössä, yksityisessä omistuksessa)
- Kaivola, asuinrakennus, 1883/1902 (nyk. asuinkäytössä)
- Palokalustovaja, ent. aitta, 1880 (nyk. museo)
- Kissala, asuinrakennus, 1892 (ilmakuvien perusteella mahd. laajennettu 1950-luvulla)
- Niemen aitta, nyk. autosuoja ja talousrakennus, 1800-l. / laajennus noin 1950-luku (arvio)
- Korpela, opistolaisten seurantalo ja oppilasasunto, 1895/1903 (ei käytössä, ei asuinkunnossa)
- Koivula, asuinrakennus, 1883/1902 (nyk. asuinkäytössä)
- Rantasauna (johtajan asunto), 1900-luvun alku (arvio)
- Maakellari, 1900-luvun alkupuoli (arvio) (nyk. maakellari)

- Paja, 1930-luku (arvio) (nyk. paja)

5.3.3 1800- ja 1900-lukujen taitteen tuotantorakennukset

1800- ja 1900-lukujen taitteen tuotantorakennukset selvitysalueella ovat pääosin lautarakenteisia ja tilojen käyttötarkoitus on sanellut rakennusten mittasuhteet ja ulkoasun.

1800- ja 1900-lukujen taitteen tuotantorakennukset selvitysalueella:

- Saha, 1880
- Lautavarasto, 1900-luvun alkupuoli
- Käpyriihi, 1937

5.3.4 Jugend

Jugendin vaikutus ei näy voimakkaana selvitysalueella. Ainoa jugendtyylinen rakennus on vuonna 1912 valmistunut taimitarhan kalustovaja. Rakennuksen kattomuoto on hollantilaisittain kovera ja ikkunat pieniruutuiset.

5.3.5 Klassismi

Evon metsäopiston rakennuskannasta selkeimmin tyyliltään klassistinen on johtajan asuinrakennus. Rakennus on vuodelta 1925 ja se on rakennettu palaneen johtajan asuinrakennuksen paikalle mahdollisesti alkuperäisten E. Lohrmanin piirustusten pohjalta. Rakennuksen julkisivujen sommittelussa on pyritty symmetriaan ja pääsisäänkäyntiä korostaa avokuisti ja oven yläpuolinen kaari-ikkuna. Rakennuksella on näyttävä aumakatto, joka räystäillä taittuu hollantilaisittain ulospäin.

Myös metsätyökoulun toimistorakennuksessa, nk. Vihreässä talossa vuodelta 1934 on klassismiin viittaavia piirteitä kuten kissanpenkit päädyissä. Rakennus on nykyisin opiskelijoiden vapaa-ajan tiloina.

5.3.6 Jälleenrakennuskausi

Metsäopiston alueella on jälleenrakennuskauden päärakennus ja oppilasasuntola, jotka rakennettiin korvaamaan palaneita rakennuksia. Oppilasasuntola on puurakenteinen mutta julkisivuiltaan rapattu, päärakennus puolestaan on metsäopiston ensimmäinen kivirakenteinen rakennus. Myös se on vaaleaksi rapattu. Kumpikin rakennus on tyypillisiä jälleenrakennuskauden koulu- ja asuntolarakennuksia. Sisätilojen toiminnot heijastuvat ulkoasuun ja yksityiskohdissa korostuu käytännöllisyys.

Lisäksi opiston alueella on jälleenrakennuskaudelta muutamia asuinrakennuksia. Jälleenrakennuskauden tyyppitaloista poiketen ne ovat yksikerroksisia.

1940- ja 1950-lukujen rakennuskanta selvitysalueella:

- Kumpula, asuinrakennus, 1948 (nyk. asuinkäytössä, vuokrattuna)
- Kivelä, oppilasasuntola, 1948 (nyk. asuntola)
- Nurmela, asuinrakennus, 1952 (nyk. asuinkäytössä)
- Ajokaluvaja, 1953 (nyk. ei käytössä)
- Traktorikatos, 1950-luku
- Kaikula, 1959 (nyk. Evon kampuksen päärakennus)

5.3.7 1960- ja 1970-lukujen rakennuskanta

Selvitysalueella on melko vähän 1960- ja 1970-lukujen rakennuskantaa. Rakennusten käyttötarkoitus vaihtelee yhdyskuntateknisen huollon rakennuksista saunarakennuksiin, mikä heijastuu myös rakennusten ulkoasuun. Talousrakennukset ja yhdyskuntateknisen huollon rakennukset ovat käytännöllisiä ja tavanomaisia aikansa rakennuksia. Alisen Rautjärven rannalla oleva sauna on näyttävä viherkattoinen hirsirakennus.

5.3.8 1900-luvun ja 2000-luvun taite

1900-luvun lopulla ja 2000-luvun taitteessa metsäopistolle rakennettiin useita uusia asuntoloita sekä uusi päärakennus. Asuntolarakennukset ovat puuvuorattuja kaksikerroksisia luhtikäytävällisiä tai ulkoportaallisia rakennuksia. Kooltaan ne asettuvat opiston vanhan perinteisen rakennuskannan ja jälleenrakennuskauden asuntola- ja päärakennuksen välimaastoon. Puuvuorauksen yksityiskohdat, kuistimaiset portaikot ja matalat varastotilat rakennusten päädyissä sopeuttavat rakennukset osaksi opiston aikaisempaa rakennuskantaa. Vaaleankeltainen väritys taas sitoo rakennukset osaksi jälleenrakennuskauden asuntola- ja päärakennuksen muodostamaa kokonaisuutta. Evon kanavan itäpuolella uudet asuntolarakennukset sijoittuvat vanhempien rakennusten lomaan muodostaen rakennusten rajaamia suojaisia piha-alueita. Kaksi vuonna 2000 valmistunutta asuntolarakennusta sijoittuu Saarelantien varteen opiston päärakennuksen taakse. Ne rajaavat Saarelantien näkymiä, mutta rikkovat opiston alueen alkuperäisen suorakulmaisen koordinaatiston.

Metsäopistolle rakennettiin uusi päärakennus vuonna 2000 ja se yhdistettiin vuonna 2006 laajennusosalla vanhempaan päärakennukseen Kaikulaan. Uusi päärakennus on puuvuorattu ja päärakennukset toisiinsa yhdistävän rakennusosan julkisivut on rapattu. Uusi päärakennus on moderni tulkinta opiston 1800-luvun rakennuskannan tyylipiirteistä. Uuden ja vanhan päärakennuksen yhdistävä osa puolestaan heijastelee jälleenrakennuskaudelle tyypillisiä

piirteitä mm. ikkunajaotuksellaan, mutta rakennusosassa on myös 2000-luvulle tyypillisiä piirteitä kuten nivelkohtaa korostava lasijulkisivu.

5.3.9 Sillat ja Evon kanava

Tieverkon kehittymisen myötä Keskisen ja Alisen Rautjärven välisen laskujoen yli on rakennettu Opistontien silta. Silta ei näy vielä vuoden 1871 kartassa, mutta todennäköisesti ensimmäinen silta paikalle on rakennettu jo 1800-luvun puolella. Luultavasti silta Ylisen ja Keskisen Rautjärven välisen laskujoen yli Saarelantielle on rakennettu vasta myöhemmin. Kummankin sillan kansirakenteet ja kantavat palkit ovat puuta. Siltojen päätymuurit ovat betonia.

1900-luvun alussa Ylisen ja Keskisen Rautjärven välille on rakennettu Evon kanava, josta käytetään myös nimeä Saarelan kanava. Kanava rakennettiin uittojen helpottamiseksi. Kanava jakoi jo valmistuessaan metsäopiston kampusalueen kahtia. Kanavan itäpuolelle jäi vuonna 1892 valmistunut oppilasasuntola Saarela, joka sai 1930-luvulla seurakseen metsätyökoulun toimistorakennuksen, joka nykyisin on opiskelijoiden vapaa-ajan tiloina, sekä 1940-luvulla asuntolarakennus Immolan, joka on 2000-luvulla korvattu uudella saunarakennuksella. 1900-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvulla kanavan itäpuoli on täydentynyt varastorakennuksilla, uusilla asuntolarakennuksilla ja saunalla.

Kanavan yli rakennettiin kaksi siltaa ja sen reunoille istutettiin pihtakuusia, jotka ovat jo 1920-luvulle ajoitetuissa valokuvissa varsin kookkaita. Ne erottuvat selvästi vuosien 1949 ja 1961 ilmakuvissa, mutta vuoden 1979 ilmakuvassa pihtakuusten tilalla näkyy lehtipuustoa. Kanavan varrella kasvaa nykyisin koivuja, leppiä ja muita lehtipuita, mikä tekee kanavan ympäristöstä avaran. Puuston aluskasvillisuutena kanavan ympäristössä on rehevää heinikkoa. 1900-luvun alkupuoliskon valokuvien perusteella ainakin kanavan pohjoispäässä ollut silta on alkujaan ollut nykyistä kapeampi. Sillat ovat edelleen kansirakenteiltaan puisia. Koristeelliset ristikkokaiteet ovat myös puuta.

Kuva 47 Evon metsäoppilaitoksen sauna ja uimahuone sekä kanavan suun yli johtava silta. "Sauna ja kanavan suu." (alkuperäinen teksti albumissa). 1930-luku. Lusto - Suomen Metsämuseo, Johanna Keräsen kokoelma, V15004:7. Kuvaaja ei tiedossa.

Kuva 48 Evon kanavan pohjoispään ylitse johtava silta kuvattuna idästä. Kuvan oikeassa reunassa näkyy paja, jonka paikalla on ollut 1930-luvulla sauna.

Kuva 49 Näkymä kohti pohjoista Evon kanavan eteläpään sillalta. Etualalla näkyy kanavan ylittävän vesihuoltoverkoston suojaus.

Kuva 50 (vasemmalla) Opistontien sillan päällysrakenteet ovat puuta. Kaiteet ovat metallia.

Kuva 51 (oikealla) Saarelantien sillan päällysrakenteet ovat puuta. Myös kaiteet ovat puuta.

5.4 Entisen riistantutkimuslaitoksen ja sen ympäristön rakennuskanta

Entisen riistantutkimusaseman alueella on säilynyt joitakin Kaitalammin torpan aikaisia talousrakennuksia. Ne ovat arvioidulle rakennusajalleen 1900-luvun alkupuoliskolle tavanomaisia hirsi- ja rankorakenteisia punamullan sävyisiä rakennuksia. Tutkimustoimintaa varten rakennetut rakennukset ovat 1900-luvun jälkipuoliskolta ja nykyisin matkailukäytössä.

Entisen riistantutkimusaseman länsipuolella Saukonojan ja Ylisen Rautjärven rannalla sijaitsee kaksi nykyisin loma-asuntona olevaa mökkiä. Pohjoisempi mökeistä on rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan vuodelta 1959 ja eteläisempi vuodelta 2012. Eteläisen mökin edustalla Yliseen Rautjärveen laskeva rinne on melko avoin. Pohjoisemman mökin edustalla Saukonojaan ja Yliseen Rautjärveen laskeva rinne on puustoisempi, mutta puiden välistä näkyy järvelle. Mökillä on pitkä laituri järven rannassa.

Kuva 52 Saukonojan varrella sijaitseva loma-asunto on limilaudoitettu rakennusajankohdalleen tavanomainen mökki. Valokatteiset terassit eivät ole alkuperäisiä.

Kuva 53 Ylisen Rautjärven rannalla sijaitseva loma-asunto on vaakavuorattu.

Kuva 54 (vasemmalla) Entisen riistantutkimusaseman päärakennus on nykyisin matkailukäytössä. Kuva on otettu etelästä.

Kuva 55 (oikealla) Entisen riistantutkimusaseman asuinrakennukset kuvattuna pohjoisesta.

Kuva 56 (vasemmalla) Kaitalammin rannalla on saunarakennus, joka todennäköisesti on 1930-luvulta ja ollut alkujaan Kaitalammin torpan sauna.

Kuva 57 (oikealla) Kaitalammin rannalla olevat talousrakennukset.

5.5 Alisen Rautjärven länsirannan kämppä

Alisen Rautjärven länsirannalla on hirsirakenteinen pieni kämppä, rantasauna ja rankorakenteinen vaja. Vuoden 1993 karttaan kohde on merkitty biologiseksi asemaksi.

Kämppä on hirsirakenteinen ja rakennustapansa ja yksityiskohtiensa perusteella rakennettu 1930-1950-luvulla. Sauna on tätä nuorempi.

Kuva 58 Alisen Rautjärven länsirannalla on pieni kämppä.

5.6 Valkjärvi ja Luutajoki (nyk. Onninmaja)

Valkjärven entisen torpan rakennuskanta on inventoitu ja esitelty osana Evon OYK:n rakennetun kulttuuriympäristön selvitystä (FCG 2025).

Luutajoen entinen torppa on inventoitu vuonna 2022 (Saatsi Arkkitehdit Oy, 2022) ja esitelty tuolloin laaditussa inventointiraportissa.

Kuva 59 Valkjärven päärakennus ja peltoaukea.

Kuva 60 Luutajoen entisen torpan päärakennus.

6 Selvitysalueen kasvillisuus

Selvitysalueen kasvillisuutta on tarkasteltu maastokäynnin havaintojen, ilmakuvien, Luonnonvarakeskuksen tuottamien puuston ikää kuvaavien aineistojen ja Syken maanpeitettä kuvaavien aineistojen perusteella. Näkymät selvitysalueella ovat kaikkialla varsin metsäisiä lukuun ottamatta Evo-keskuksen rakennettuja ympäristöjä. Selvitysalueen kaikki metsät ovat pääasiassa talousmetsiä, ja niissä näkyy alueella harjoitettu metsänhoito ja metsätalous.

45–88-vuotiaat metsät hallitsevat selvitysaluetta. Selvitysalueella on myös yli 88-vuotiaita metsiä sekä alle 45-vuotiaita metsiä. Yhtenäisten yli 88-vuotiaasta puustosta koostuvien metsälaikkujen lisäksi vesistöjen rannoilla on monin paikoin vanhempaa puustoa kapeana reunuksena. Hakkuuaukeat eivät missään ulotu aivan rantaan asti. ja Opiston rannalta Ylisen Rautjärven yli kohti koillista katsottaessa puustoisen rantavyöhykkeen takaa hahmottuu Evon leirialueen eteläosan avoin alue. Rantavyöhykkeiden kasvillisuus on eheää myös rakennetuilla alueilla, vaikka rakennukset paikoitellen pilkottavatkin rantavyöhykkeen kasvillisuuden läpi.

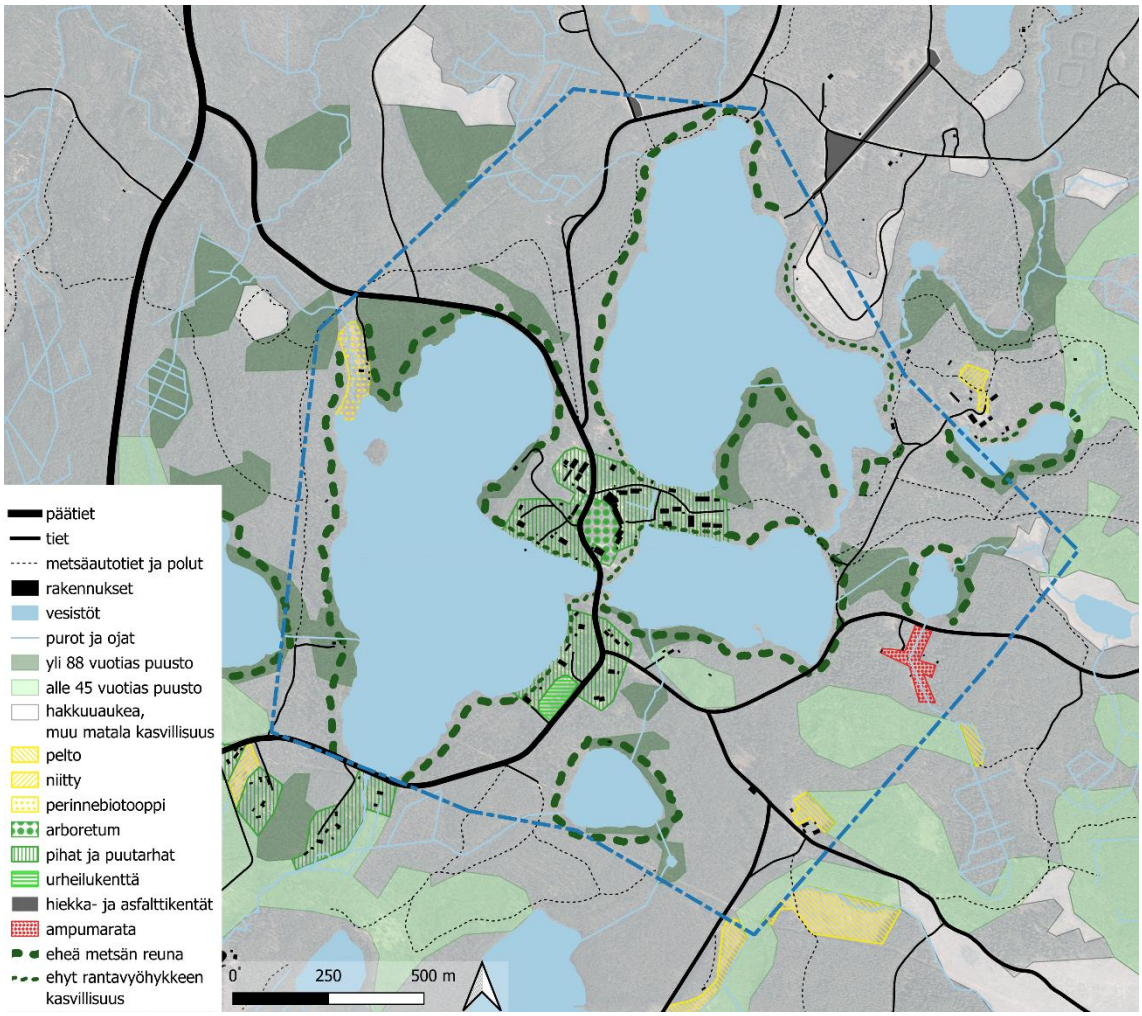

Kuva 61 Selvitysalueen kasvillisuuden tyypittely. Karttaan on korostettu rakennukset ja tiet, vesistöt, yli 88 vuotta vanhat metsät ja alle 45 vuotta vanhat metsät, hakkuuaukeat ja muu matala kasvillisuus, pellot, niityt ja perinnebiotoopit, metsäopiston arboretum, pihat ja puutarhat, urheilukenttä, laajimmat hiekka- ja asfalttikentät, ampumarata sekä eheät metsän reunat ja rantavyöhykkeen eheä kasvillisuus. Muut alueet ovat pääpiirteissään 45–88-vuotiasta metsää. Vesistöjä lukuun ottamatta selvitysalue on peitteistä, eikä pitkiä näkymiä synny muuten kuin vesistöjen yli.

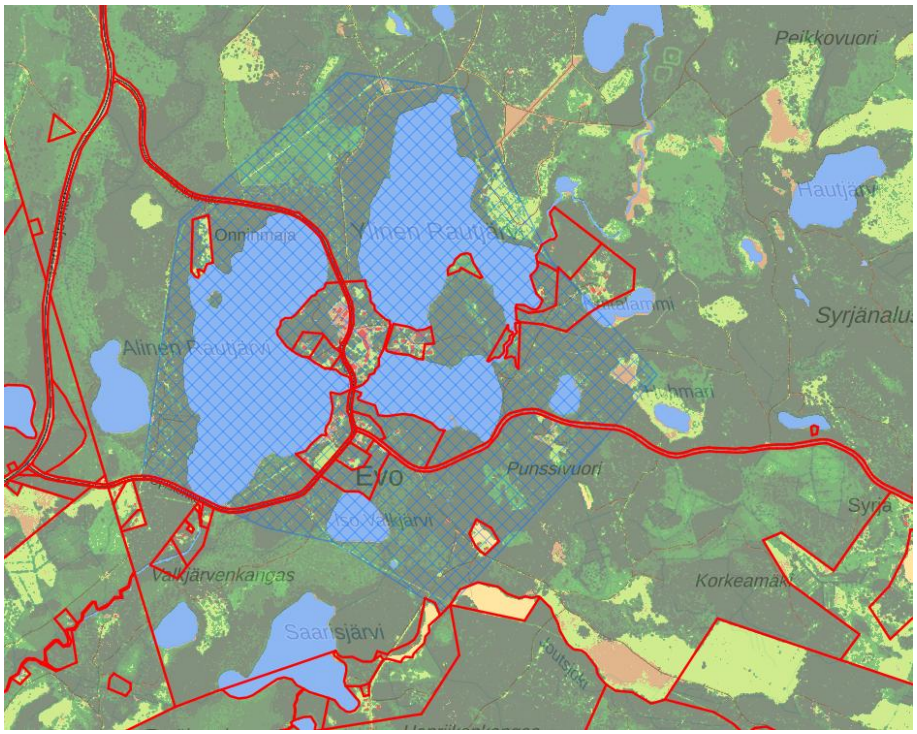

Kuva 62 Maanpeite kasvillisuuden korkeudella (resoluutio 2 m) vuonna 2022. Lähde: Scalgo ja Syke, 2022.

- päällystetty tie / paved roads (Digiroad)
- päällystämätön tie / unpaded roads (Digiroad)
- rakennus / building (maastotietokanta)
- muu vettä läpäisemätön pinta / impervious (AI)
- pellot / fields (maastotietokanta)
- muu avoin matala kasvillisuus / shallow-vegetation (AI)
- kasvillisuus <2 m / vegetation <2 m (laserkeilaus)
- korkea kasvillisuus / dense-vegetation (AI)
- kasvillisuus 2-5 m, sis. sähkölinjat / vegetation 2-5, inc. power lines (laserkeilaus)
- kasvillisuus 5-10 m, sis. sähkölinjat / vegetation 5-10, inc. power lines (laserkeilaus)
- kasvillisuus 10-15 m, sis. sähkölinjat / vegetation 10-15, inc. power lines (laserkeilaus
- kasvillisuus 15-20 m, sis. sähkölinjat / vegetation 15-20, inc. power lines (laserkeilaus
- kasvillisuus >20 m, sis. sähkölinjat / vegetation >20 m, inc. power lines (laserkeilaus)
- avokalliot / bare-rock (AI)
- paljas maa / bare-land (AI)
- vesi / water (maastotietokanta)

Kuva 63 Selite maanpeiteluokille kasvillisuuden korkeudella.

Metsäopiston yhteydessä on toiminut taimitarhoja, joilla on kasvatettu puuntaimia opiston käyttöön sekä ulkopuolisille myytäväksi. Opistolla tutkittiin ulkomaisten puulajien menestymistä Suomen olosuhteissa ja ulkomaisten puulajien taimet kasvatettiin opiston puutarhoissa. Heti opiston rakentamisen yhteydessä sen pihaan perustettiin opiston taimitarha. Taimitarha lopetettiin 1900-luvun alussa ja pihaan kehittyi edelleen olemassa oleva puulajipuisto. Lehtikuusen lisäksi Evolla kokeiltiin kontortamännyn, douglaskuusen ja mustakuusen kasvatusta. Kaikkiaan Evon valtionmaalta on 2000-luvun alussa kartoitettu noin 150 ulkomaisten puulajien kohdetta. Yleensä ne ovat pienialaisia metsiköitä tai puuryhmiä ja kattavat yhteensä noin prosentin valtionmaan metsistä. (T. Hokka ym. 2012, s. 134).

Selvitysalueella ulkomaisia puulajeja on etenkin kampusalueella. Metsäopiston nykyinen rakennuskanta rajaa alkuperäisen päärakennuksen ympäristöön puulajipuiston eli arboretumin. Muuallakin opiston alueella on kookkaita ulkomaisia puulajeja suomalaisen lajiston lomassa. Metsäopiston arboretum on kartoitettu vuosina 2022–2023 osana Arboretumien kehittäminen Kanta-Hämeessä-hanketta. Kampusalueen arboretum on selkeä ja hyvin hoidettu kokonaisuus. (K. Sippola, 2023).

Evon metsäopiston arboretumin kartoituksen tuloksia on julkaistu karttapalvelussa (https://www.thinglink.com/scene/1611282880237928450), jossa esitellään arboretumin puulajeja ja puiston muita rakenteita.

Kuva 64 Ote karttapalvelusta, jossa on julkaistu Evon metsäopiston arboretumin kartoituksen tuloksia. Karttapalvelussa on mahdollista avata kuvassa näkyvistä värikkäistä pisteistä tietoja ja valokuvia kasveista ja puiston rakenteista.
https://www.thinglink.com/scene/1611282880237928450

Kuva 65 Evon metsäopiston arboretumia kuvattuna päärakennuksen edustalta kohti etelää.

Kuva 66 Evon metsäopiston arboretumia kuvattuna päärakennuksen edustalta kohti luodetta. Kuvan vasemmassa reunassa näkyy kookas koivu ja sen vieressä on todennäköisesti sembramänty. Nurmikon reunalla on kaatuneiden muistomerkki vuodelta 1945. Sen takana kasvaa surukuusi ja lehtikuusia.

7 Kyläkuvaltaan yhtenäiset alueet

Evo-keskuksen alueelta voidaan erottaa seitsemän kyläkuvaltaan yhtenäistä aluetta*:* ns. *”Vanha Evo”, Kampus, Asuntolat, Kanavan alue, Kalustohallien ja verstaiden alue, Sahan alue* sekä *Vappulan ja Opistontien risteys*. Näistä *”Vanha Evo”*, *Kampus*, *Asuntolat*, *Kanavan alue* sekä *Kalustohallien ja verstaiden alue* sijoittuvat Opistontien sillan pohjoispuolelle. Sillan eteläpuolelle jäävät *Sahan alue* sekä *Vappulan ja Opistontien risteys*. Alueiden nimeämisessä on pyritty siihen, että nimet heijastaisivat mahdollisimman hyvin kunkin alueen luonnetta ja/tai niiden sijaintia. Osa alueista limittyy keskenään.

Kyläkuvallinen jaottelu perustuu ensisijaisesti alueiden rakennuskannan ikään ja tyylipiirteisiin. Myös rakennelmat, kuten kanavat, sekä alueen ilmeeseen vaikuttava kasvillisuus ja muut luonnon- ja maiseman elementit on huomioitu osana kyläkuvallista tarkastelua. Kuvauksissa tuodaan esiin alueiden rakennuskannan ja kasvillisuuden piirteet sekä niiden kyläkuvallisia ominaispiirteitä.

Osa Evo-keskuksen rakennuksista ei sijoitu osaksi mitään näistä kokonaisuuksista; esimerkiksi Alisen Rautjärven rannalla sijaitseva, vuonna 1963 rakennettu savusauna jää muusta rakentamisesta irralleen. Evo-keskuksen muu rakennuskanta on esitelty omassa alaluvussaan kyläkuvaltaan yhtenäisten alueiden kuvausten jälkeen.

Entisen riistantutkimuslaitoksen ja sen ympäristön rakennukset, Alisen Rautjärven länsirannan kämppä sekä Valkjärvi ja Luutajoki puolestaan on esitelty osana edellistä lukua. Nämä kohteet ovat muusta rakenteesta irrallisia yksittäisiä kohteita, joten niiden kohdalla ei voida puhua kyläkuvasta.

Kunkin kyläkuvaltaan yhtenäisen alueen merkitystä osana Evon metsäopiston RKY:aluetta on pohdittu osana alueiden kuvauksia. Samoin on pohdittu alueen muiden rakennusten merkitystä osana RKY-aluetta.

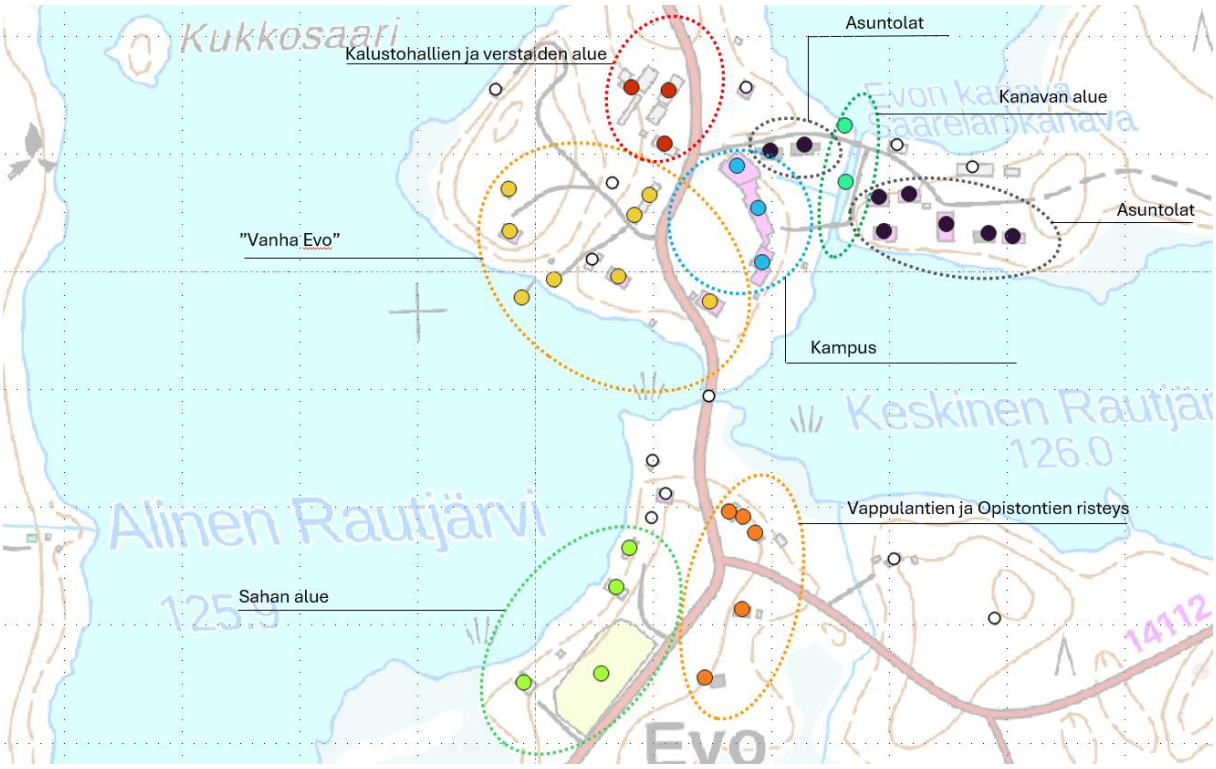

Kuva 67 Kyläkuvaltaan yhtenäiset kokonaisuudet Evo-keskuksen alueella. Kunkin alueen summittainen rajaus ja alueeseen kuuluvat rakennukset on esitetty omalla värillään. Kyläkuvaltaan yhtenäisten alueiden ulkopuolelle jäävät rakennukset on esitetty valkoisella.

7.1 ”Vanha Evo”

”Vanha Evo” muodostuu Evon metsäopiston vanhimman rakennuskannan ympärille Rautjärvien väliselle kannakselle. Kokonaisuuteen kuuluvat asuinrakennus Niemi (1862) ja sen vanha aitta, johtajan asunto (1923) ja asunnon hirsinen rantasauna, uimalaituri ja -huone (1872), vanha ruokala (1861-62) sekä Opistontien varressa olevat vanha palokalustovaja (1880) sekä pitkä riviaitta (1861).

Alue hahmottuu rakennustavaltaan yhtenäisenä, joskin melko väljänä kokonaisuutena sekä Opistontieltä katsottuna että itse alueella liikuttaessa. Rakennuksista etenkin vanha ruokala on tärkeä maamerkki. Se sijoittuu Opistontien mutkaan ja näkyy tien päätteenä Rautjärvien väliseltä sillalta katsottaessa. Rakennusten lisäksi merkittävään rooliin nousevat pihapiirien nurmikentät ja kookas puusto, jotka muodostavat puistomaisen yhtenäisen kokonaisuuden. Pihojen läpi avautuu näkymiä Aliselle Rautjärvelle, ja rakennukset näkyvät ranta-kasvillisuuden lomasta myös vesistön yli katsottaessa. Opistontien itäpuolella kampuksen päärakennusten edustalla on arboretum, joka on kehittynyt opiston alkuperäisen, 1950-luvulla tulipalossa tuhoutuneen päärakennuksen ympärillä olleesta taimitarhasta.

”Vanhan Evon” rakennuskanta on rakennushistoriallisesti ja -taiteellisesti arvokasta eikä sitä saa purkaa. Alueen rakennuksiin liittyy myös huomattavia historiallisia arvoja niiden kertoessa metsäopiston perustamisen vaiheista. Rakennukset ovat olennainen osa RKY-alueen historiallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennukset muodostavat hoidettuine pihapiireineen edelleen yhtenäisen kokonaisuuden, joka tulee säilyttää. Alueella on erityisen arvokasta kasvillisuutta etenkin arboretumissa, mutta myös pihapiireissä ja rannassa on arvokasta kasvillisuutta. Alue limittyy viereisiin kyläkuvallisesti yhtenäisiin alueisiin kiinteästi.

Kuva 68 "Vanhan Evon" komeat asuinrakennukset, punamullatut talousrakennukset, järvimaisemat sekä pihapiirien istutukset ja suurikokoiset puut muodostavat harmonisen kokonaisuuden. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alarivissä johtajan asunto, johtajan asunnon pihapiiriä Alisen Rautjärven rannalla sekä vanha ruokalarakennus. Keskellä uimalaituri ja uimahuone, entinen palokalustovaja sekä pitkä riviaitta vellikelloineen. Ylärivissä johtajan asunnon rantasauna, asuinrakennus Niemi sekä Niemen aitta.

7.2 Kampus

Kampuksen alue rakentuu HAMK:n Evon kampuksen nykyisten opetus- ja toimistotilojen ympärille. Alue käsittää Evokeskuksen (2000), päärakennus Kaikulan (1959), Evokeskuksen ja Kaikulan yhdistävän laajennusosan (2006), joka toimii kampuksen pääsisäänkäyntinä, sekä oppilasasuntola Kivelän (1948).

Vaikka rakennukset ovat eri vuosikymmeniltä, niiden arkkitehtoninen ilme, massoittelu ja värimaailma ovat yhtenäisiä ja kokonaisuus on siten eheä. Kaikissa rakennuksissa on vaaleankeltainen julkisivu, harmaa sokkeli ja maltillinen kerroskorkeus (1-3 kerrosta).

Kattomateriaalina on käytetty punaista peltikatetta. Puuvuorattua Evokeskusta (2000) lukuun ottamatta rakennusten julkisivut on rapattu. Evokeskuksen keltavalkoinen julkisivupanelointi viittaa värityksellään kampuksen vanhempiin rakennuksiin Kaikulaan (1959) ja Kivelään (1948), jotka ovat ulkoasultaan tyypillisiä jälleenrakennuskauden rakennuksia. Puuvuorauksen yksityiskohdat ovat moderni tulkinta metsäopiston vanhemman hirsirakenteisen rakennuskannan julkisivujen jäsentelystä. Evokeskus toimii ikään kuin välittävänä elementtinä ajallisesti kerroksellisessa kokonaisuudessa sekä porttina asuntolarakennusten alueelle.

Kampuksen toisiinsa kytkeytyvät rakennukset muodostavat puolikuun muotoisen kaaren, jonka sisäpuolelle jää Evon metsäopiston arboretum. Arboretumissa kasvaa kotimaisia ja ulkomaisia puulajeja hoidetulla nurmikentällä. Osa puista on istutettu jo 1800-luvun puolella, ja ne ovat varsin vanhoja ja kookkaita. Puiston keskellä on pätkä kivimuuria muistona kyseisellä paikalla sijainneesta metsäopiston vanhasta päärakennuksesta, joka paloi vuonna 1956. Arboretum erottaa kampuksen sen luoteispuolella sijaitsevasta, arkkitehtonisesti ja toiminnallisesti arkisemmasta kalustohallien ja verstaiden alueesta. Puisto toimii myös siirtymäalueena ”Vanhan Evon” puolelle, johon se myös kuuluu sekä maisemallisesti että historiallisesti. Kampuksen rakennukset erottavat arboretumin selkeästi kanavan alueesta ja Keskisen Rautjärven kasvillisuudeltaan luonnonmukaisemmasta rantavyöhykkeestä.

Kampuksen rakennuskannasta Kaikula ja Kivelä ovat rakennushistoriallisesti arvokkaita, eikä niitä saa purkaa. Niihin liittyy myös huomattavia historiallisia arvoja niiden kertoessa metsäopiston vaiheista jälleenrakennuskaudella. Ne ovat olennainen osa RKY-alueen historiallisesti kerroksellista rakennuskantaa samoin kuin vuonna 2000 valmistunut uusi päärakennus laajennusosineen. Kampuksen rakennukset muodostavat arboretumin reunalle eheän kokonaisuuden, joka tulee säilyttää. Alueella on erityisen arvokasta kasvillisuutta etenkin arboretumissa, mutta myös opiston rannassa on arvokasta kasvillisuutta. Alue limittyy viereisiin kyläkuvallisesti yhtenäisiin alueisiin kiinteästi.

Kuva 69 Kampusalueen rakennukset muodostavat ehjän kokonaisuuden. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alarivin kolmessa kuvassa oppilasasuntola Kivelä lännen, lounaan ja etelän suunnilta kuvattuna. Keskellä vasemmalla näkymä lännestä arboretumin läpi kohti kampuksen rakennuksia. Kuvan vasemmassa laidassa näkyy kivimuuri paikalla, jossa vanha, vuonna 1956 palanut päärakennus sijaitsi. Keskellä oikealla näkymä kohti kampuksen rakennuksia idästä kanavan suunnasta. Ylärivissä Evokeskus ja vuoden 2006 rappauspintainen laajennus kuvattuna lounaasta (vasen laita) ja idästä (keskellä). Ylärivissä oikealla on Evon kampuksen päärakennus Kaikula.

7.3 Kalustohallien ja verstaiden alue

Kalustohallien ja verstaiden alue sijoittuu Evo-keskuksen luoteiskulmaan Opistontien länsipuolelle. Alueen rakennukset toimivat varasto- ja huoltotiloina sekä auto- ja konesuojina, ja ne ovat arkkitehtuuriltaan asuin- ja opetustiloja arkisempia. Rakennukset ovat punamullan värisiä, harjakattoisia ja niiden arkkitehtuurissa korostuu käyttötarkoitus, ei niinkään estetiikka. Rakennusten julkisivut ja kattopinnat ovat osin kuluneempia kuin asuin- ja opetustiloina toimivissa rakennuksissa, mikä korostaa alueen luonnetta aputilojen ja -toimintojen paikkana. Kasvillisuuden sijaan alueella korostuvat sora- ja asfalttipinnat.

Kalustohallien ja verstaiden alueella rakennuskanta on rakennusajalleen tyypillistä käyttöarkkitehtuuria. Osana Evon metsäopiston rakennuskantaa niillä on rakennushistoriallista merkitystä eikä alueen vanhimpia rakennuksia saa purkaa. Alueen rakennuksiin liittyy historiallisia arvoja niiden kertoessa metsäopistolla annetun opetuksen vaiheista. Rakennukset ovat osa RKY-alueen historiallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennukset muodostavat käyttöpihoineen yhtenäisen kokonaisuuden, jonka toiminnallinen

luonne tulee säilyttää. Alueen reunoilla, etenkin Opistontien varrella, on arvokasta kasvillisuutta. Alue limittyy viereisiin kyläkuvallisesti yhtenäisiin alueisiin kiinteästi.

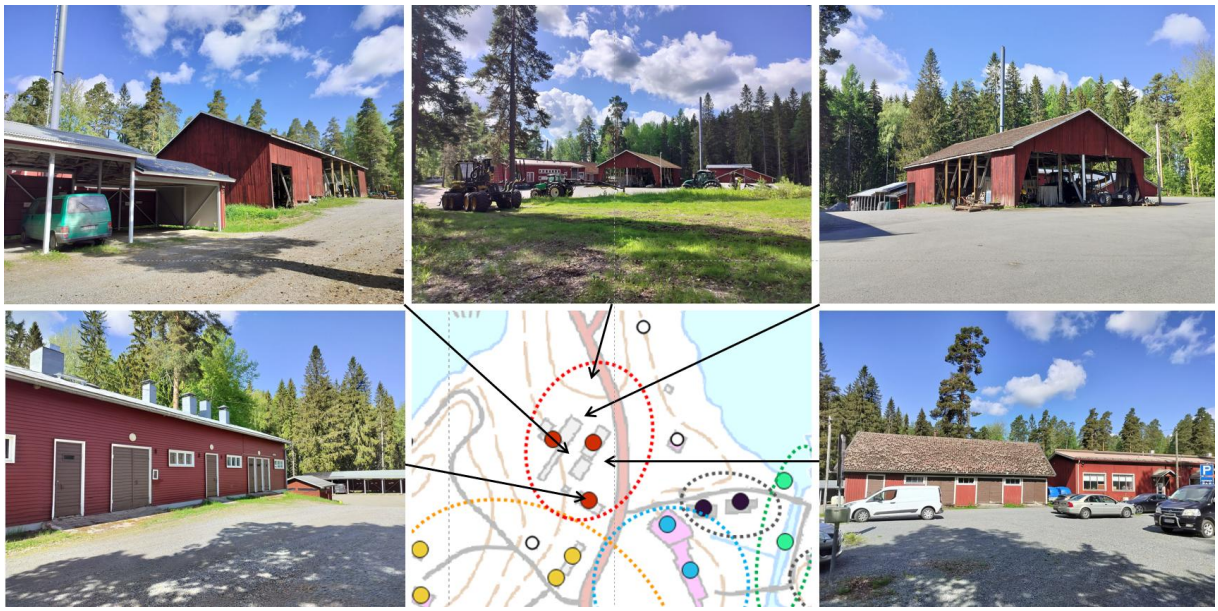

Kuva 70 Kalustohallien ja verstaiden alueella rakennuskanta sijoittuu asfaltti- ja sorakentille. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alarivissä vasemmalla verstas/autotalli ja varasto sekä oikealla konehalli. Ylärivissä vasemmalta alkaen autosuoja ja traktorihalli kuvattuna idästä, koko alue kuvattuna koillisesta sekä traktorihalli.

7.4 Kanavan alue

Kanavan alue käsittää Ylisen ja Keskisen Rautjärven yhdistävän Evon kanavan, kanavan ylittävät puusillat sekä kanavan ranta-alueet. Kanava on rakennettu 1900-luvun alussa uiton tarpeisiin. Kanavan ylittää kaksi päällysrakenteiltaan puista siltaa, joiden ristikkokaiteet ovat myös puuta. Sillat eivät ole alkuperäisiä. Lisäksi kanavan yli menee vesihuoltoverkoston putkia, jotka on suojattu lautavuoratulla katteella.

Kanavan ympäristö erottuu viereisistä kampus- ja asuntola-alueista rehevällä kasvillisuudellaan, joka ei ole ollenkaan niin hoidettua kuin arboretumissa tai asuntoloiden pihoilla. Kanavan varrella on alkujaan kasvanut pihtakuusirivistöt, jotka ovat rajanneet voimakkaasti näkymää kanavaa pitkin ja erottaneet kanavan ympäristöstään. Pihdat on kaadettu 1960-1970 luvuilla ja nykyisin kanavan rannoilla kasvaa koivuja, leppiä, muita lehtipuita sekä joitakin havupuita. Alueella on myös jonkin verran vanhoja ja/tai kookkaita vierasperäisiä puita. Puusto ei muodosta säännöllisiä puurivejä kanavan varrelle, eikä lehtipuut rajaa näkymää kanavaa pitkin yhtä voimakkaasti kuin mitä havupuut rajaisivat. Kanavan varren puiden lomasta näkyy ympäristöön. Puiden aluskasvillisuutena on rehevää heinikkoa.

Kanavan ylittäviltä silloilta avautuu näkymät kanavaa pitkin Yliselle ja Keskiselle Rautjärvelle, ja veden läheisyys on tärkeä osa alueen luonnetta.

Kanava erottaa sen länsipuolella olevan luonteeltaan julkisen kampusalueen kanavan itäpuolisesta asuntoloiden alueesta. Kanavan itäpuolella kampuksen päärakennukset ja niiden yhteydessä oleva asuntolarakennus Kivelä ovat luonteeltaan selvästi julkisia rakennuksia ja niiden ympäristö hahmottuu luonteeltaan julkisena alueena. Kanavan itäpuolella asuntoloiden pihapiirit ovat luonteeltaan selvästi yksityisempiä.

Varsinaisia rakennuksia alueella on vain yksi, paja (1930-luku, arvio). Kanavan itäpuolella sijaitseva moderni saunarakennus (2016) ei ikänsä puolesta kuulu samaan kokonaisuuteen.

Kanavan alueen rakennelmista kanavalla on erityistä kulttuurihistoriallista merkitystä. Kanava tekee näkyväksi ympäristössä harjoitetun metsätalouden ja kytkee metsätalouden osaksi Evon metsäopiston kampusalueen rakennettua ympäristöä, minkä takia kanava on oleellinen osa RKY-alueen arvoja. Kanavan, sen ylittävien siltojen ja kanavaa ympäröivän kasvillisuuden muodostama kokonaisuus tulee säilyttää. Kanavan varrella yksittäisiä puita oleellisempaa on eheät puurivit kanavan varrella. Kokonaisuuteen kuuluva ainut rakennus, paja, on rakennusajalleen tyypillistä käyttöarkkitehtuuria. Sen rakennushistoriallinen merkitys jää yksittäisenä rakennuksena melko vähäiseksi, mutta osana RKY-alueen historiallisesti kerroksellista rakennuskantaa sillä on merkitystä. Sillä on myös historiallista arvoa sen kertoessa metsäopistolla annetusta opetuksesta. Alue limittyy viereisiin kyläkuvallisesti yhtenäisiin alueisiin kiinteästi ja sillä on erityistä merkitystä sen jakaessa kampusalueen luonteeltaan julkiseen opistoalueeseen ja yksityisempään asuntoloiden alueeseen.

Kuva 71 Kanava yhdistää Ylisen ja Keskisen Rautjärven. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alhaalla näkymä kanavan yli kohti Pajalan oppilasasuntolaa, näkymä etelästä pohjoiseen kanavaa pitkin ja näkymä pohjoiselta sillalta Yliselle Rautjärvelle. Keskellä näkymä pohjoiselta sillalta itää kohti uutta saunaa. Ylhäällä pajarakennus (1930-luku, arvio) ja näkymä pohjoisen sillan yli länteen kohti Evokeskusta.

7.5 Asuntolat

Asuntoloiden alue sijoittuu Evon kanavan molemmin puolin. Siihen kuuluvat oppilasasuntolat Peltola (2000), Pajala (2000), Uus-Saarela (1982, kaksi erillistä rakennusta), Hölmölä (2002, kaksi erillistä rakennusta) ja Vanha-Saarela (1892/1902) sekä entinen metsätyökoulun toimisto, ns. Vihreä talo (1934), joka toimii nykyisin opiskelijoiden vapaa-ajan tiloina. Keskisen Rautjärven rantaan sijoittuvat Vanha-Saarela ja Vihreä talo muodostavat Uus-Saarelan rakennusten kanssa kolmelta sivulta suljetun pihapiirin. Pihapiirin keskellä on hoidettu nurmikko ja vanhoja puita. Hölmölän rakennukset sijoittuvat Vanha-Saarelan taakse Keskisen Rautjärven rantaan.

Asuntoloiden pohjoispuolelle sijoittuu niiden tarvitsemat pysäköintialueet. Keskisen Rautjärven rantavyöhykkeen kasvillisuus on eheää koko matkalla. Rantapuustona on pääasiassa tervaleppiä ja koivuja, joiden aluskasvillisuutena on rehevää heinikkoa. Sekä Vanha-Saarelan että Hölmölän edustalla on laituri. Järven yli katsottaessa rakennukset pilkottavat rantapuuston lomasta.

Rakennukset muodostavat selkeän kokonaisuuden kanavan itäpuolelle. Uudemmat asuntolat sopeutuvat hyvin mittasuhteiltaan ja väritykseltään vanhempaan rakennuskantaan. Pystypaneloidut, väritykseltään vaaleat ja harjakattoiset Uus-Saarela ja Hölmölä ovat arkkitehtuuriltaan samantyylisiä, vaikka ne on rakennettu eri vuosikymmenillä. Rakennusten kerroskorkeus vaihtelee yhdestä kahteen siten, että asuinkäytössä olevat osat ovat kaksikerroksisia ja aputilat ovat yksikerroksisia.

Hirsirunkoiset Vanha-Saarela ja Vihreä talo ovat osa opiston vanhempaa rakennuskantaa. Sijainnin takia niiden yhteys opiston muuhun vanhaan rakennuskantaan jää heikoksi. Vaakavuorattu Vanha-Saarela on ulkoasultaan pelkistetty ja lähes vailla koristeluja. Ikkunoiden lippalautaa kannattaa muotoillut konsolit ja avokuistin kattoa kannattavien pylväiden päissä on yksinkertaiset kapiteelit. Vihreän talon arkkitehtuurissa on viitteenä 1920-luvun klassismiin mm. kissanpenkit. Vihreä talo on pystypeiterimavuorattu.

Oppilasasuntolat Peltola ja Pajala sijaitsevat Evon kanavan länsipuolella, mutta toiminnallisesti ja ulkoasunsa puolesta ne liittyvät osaksi asuntoloiden kyläkuvallista aluetta.

Asuntoloiden alueen vanhin rakennuskanta (Vanha-Saarela, Vihreä talo) on rakennushistoriallisesti ja -taiteellisesti arvokasta eikä sitä saa purkaa. Alueen vanhimpiin rakennuksiin liittyy myös huomattavia historiallisia arvoja niiden kertoessa metsäopiston kehittymisen vaiheista. Rakennukset ovat olennainen osa RKY-alueen historiallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Vanhimmat rakennukset muodostavat hoidettuine pihapiireineen edelleen yhtenäisen kokonaisuuden, joka tulee säilyttää. Alueella on arvokasta kasvillisuutta etenkin pihapiireissä ja rannassa. Alueelle sijoittuvat uudemmat

asuntolarakennukset ovat luonteva osa aluetta. Alue limittyy viereisiin kyläkuvallisesti yhtenäisiin alueisiin kiinteästi.

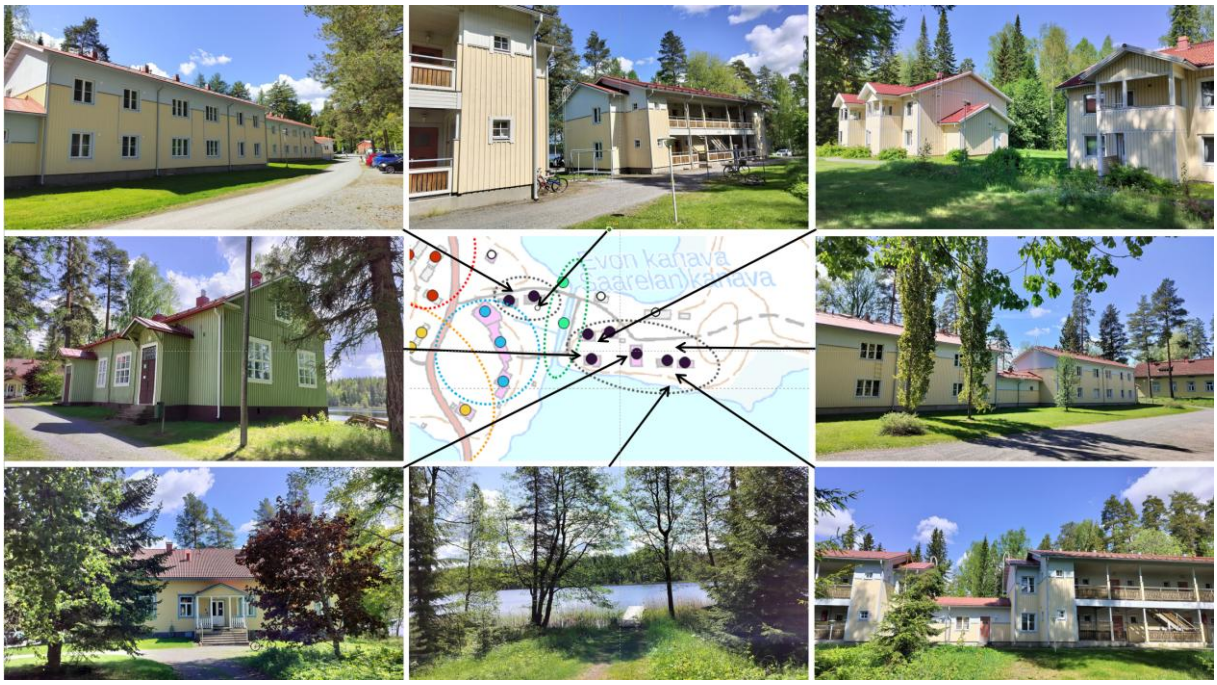

Kuva 72 Asuntoloiden alueen kyläkuvallinen yhtenäisyys perustuu rakennusten sijaintiin, käyttötarkoitukseen ja arkkitehtuurisiin piirteisiin. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alarivissä Vanha-Saarela, uimaranta Hölmölän edustalla, Hölmölän rakennukset kuvattuna Keskisen Rautjärven rannasta päin. Keskellä Vihreä talo ja Hölmölän rakennukset kuvattuna koillisesta. Ylhäällä Pajala ja Peltola (taaempana) kuvattuna pohjoisesta ja etelästä sekä Uus-Saarelan rakennukset.

7.6 Vappulantien ja Opistontien risteys

Vappulan ja Opistontien risteysalueella on useita punamullattuja 1800-luvun loppupuolella rakennettuja hirsirunkoisia asuinrakennuksia sekä näitä vaatimattomampia punamullattuja talousrakennuksia. Evon metsäopiston johtajan mukaan nimetty Blomqvistin mökki (1850), asuinrakennukset Kaivola (1883/1902) ja Koivula (1883/1902) sekä nykyään asuinrakennuksena palveleva entinen posti (1876) sijaitsevat lähellä toisiaan muodostaen kyläkuvaltaan yhtenäisen alueen. Kissala (1892) jää hieman kauemmas risteysalueelta metsän katveeseen, mutta rakennusajankohtansa, arkkitehtuurinsa sekä käyttötarkoituksensa puolesta sekin on osa samaa kokonaisuutta.

Rakennuksia on vuosien mittaan korjattu, esimerkiksi Kaivolan peltikatto on uudehko ja Kissalan ikkunat ja pääovi on tyylinsä perusteella uusittu jossain kohtaa. Kokonaisuus on näistä muutoksista huolimatta säilynyt eheänä.

Alueen rakennukset sijoittuvat tonttiensa keskivaiheille eivätkä siis rajaa tienäkymiä. Koivula näkyy Opistontien päätteenä etelästä tultaessa jo ennen urheilukenttää ja onkin tärkeä maamerkki ollessaan ensimmäinen näkyviin tuleva Evo-keskuksen rakennus. Hoidetuissa pihapiireissä kasvillisuus on puutarhamaista ja joukossa on myös ulkolaisia puulajeja. Entisen postitalon pihaa hallitsee kuitenkin laaja sorakenttä, joka kielii rakennusta käytetyn muuhunkin kuin asumiseen. Opistontien ja Vappulantien risteyksen eteläpuolella kasvaa kookas, monihaarainen lehtipuu, joka kiinnittää ohikulkijan huomion.

Vappulantien ja Opistontien risteyksen rakennuskanta on rakennushistoriallisesti arvokasta eikä sitä saa purkaa. Alueen rakennuksiin liittyy myös huomattavia historiallisia arvoja niiden kertoessa metsäopiston perustamien vaiheista ja opiston yhteyteen kehittyneistä palveluista. Rakennukset ovat olennainen osa RKY-alueen historiallisesti kerroksellista rakennuskantaa. Rakennukset muodostavat hoidettuine pihapiireineen edelleen yhtenäisen kokonaisuuden, joka tulee säilyttää. Alueella on arvokasta kasvillisuutta pihapiireissä. Alue sijoittuu Keskisen Rautjärven laskujoen eteläpuolelle hieman erilleen varsinaisesta kampusalueesta. Nykyisellään alueelta ei ole suoraa näköyhteyttä kampuksen rakennuksiin, mutta Opistontie yhdistää alueet toisiinsa. Myös selkeä toiminnallinen yhteys alueiden välillä on katkennut, kun risteysalueen rakennukset ovat nykyisin tavanomaisessa asuinkäytössä. Sahan alue jatkaa luontevasti Vappulantien ja Opistontien risteyksen kyläkuvallisesti yhtenäistä aluetta.

Kuva 73 Opistontien ja Vappulantien risteysalueen vanhat punamullatut asuin- ja talousrakennukset muodostavat arkkitehtoniselta ilmeeltään yhtenäisen kokonaisuuden. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alarivissä vanha posti (1876) ja Kissala (1892). Keskellä Kaivola (1883/1902) ja Blomqvistin mökki (1850). Ylärivissä Kaivola (1883/1902) ja Koivula (1883/1902).

7.7 Sahan alue

Evon metsäopistolle saavuttaessa Opistontien ja Alisen Rautjärven väliin jää laaja hoidettu nurmialue, jonka vieressä on pienempi sorakenttä. Nurmialueella on sijainnut aiemmin yleisurheilukenttä juoksuratoineen. Urheilukenttä on merkitty vuoden 1943 karttaan, joten todennäköisesti se on rakennettu jo ennen toista maailmansotaa viimeistään 1930-luvulla. Ilmakuvista on havaittavissa urheilukentän kunnon vähittäinen heikkeneminen siten, että 2000-luvulle tultaessa siitä näkyy enää viitteitä. Nykyisin nurmikenttä toimii Evon opiskelijoiden pelikenttänä.

Nurmi- ja sorakentän rannan puoleiselle laidalla sijaitsee saha (1880) sekä kaksi suurempaa talous- ja varastorakennusta, lautavarasto (1900-luvun alkupuoli, arvio) ja Käpyriihi (1937).

Kyläkuvallisesti alue erottuu omaksi kokonaisuudekseen avointen pitkien näkymien sekä selkeästi tuotanto- ja varastokäytössä olevien rakennustensa ansiosta. Rakennusten punamullattujen julkisivujen, pelkistetyn suorakaiteen muodon ja harjakattojen vuoksi ne on myös helppo mieltää osaksi yhtä kokonaisuutta. Vesialueita ja hakkuuaukeita lukuun ottamatta nurmikenttä on tarkastelualueen laajimpia avoimia alueita. Kentän ja Alisen Rautjärven välissä on kapea puustoinen vyöhyke, jonka läpi järvi näkyy myös Opistontielle.

Sahan alueen rakennuskanta on tyypillistä oman aikansa käyttöarkkitehtuuria, mutta historiallisten arvojen vuoksi sitä ei saa purkaa. Alueen rakennuksiin liittyy huomattavia historiallisia arvoja niiden kertoessa metsäopiston toiminnan vaiheista. Rakennukset tekevät näkyväksi ympäristössä harjoitetun metsätalouden ja kytkee metsätalouden osaksi Evon metsäopiston rakennettua ympäristöä, minkä takia rakennukset ovat oleellinen osa RKY-alueen arvoja. Alueen rakennuskanta muodostaa yhdessä urheilukentän kanssa yhtenäisen kokonaisuuden, joka tulee säilyttää. Ranta vyöhykkeen kasvillisuus on arvokasta. Alue sijoittuu Keskisen Rautjärven laskujoen eteläpuolelle hieman erilleen varsinaisesta kampusalueesta. Nykyisellään alueelta ei ole suoraa näköyhteyttä kampuksen rakennuksiin, mutta Opistontie yhdistää alueet toisiinsa. Alueilla on edelleen toiminnallinen yhteys, kun saha ja urheilukenttä on edelleen opiskelijoiden käytössä. Sahan alue jatkaa luontevasti Vappulantien ja Opistontien risteyksen kyläkuvallisesti yhtenäistä aluetta.

Kuva 74 Sahan alue muodostuu laajan nurmikentän sekä sahan rakennusten ympärille. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alarivissä nurmikenttä kuvattuna luoteesta, etelästä ja koillisesta. Keskellä Käpyriihi (1937) ja lautavarasto (1900-luvun alkupuoli, arvio). Ylärivissä Käpyriihi, saha (1880) sekä lautavarasto.

7.8 Alueen muut rakennukset

Evo-keskuksen ja kampuksen alueelle sijoittuu myös sellaista rakennuskantaa, joka ei ole selkeästi osa jotain isompaa kokonaisuutta joko sijaintinsa, käyttötarkoituksensa, valmistumisajankohtansa tai ulkoasunsa takia. Esimerkiksi metsäopiston 1800- ja 1900-luvun taitteessa valmistuneeseen rakennuskantaan kuuluvat Korpelan rakennukset ja taimitarhan varasto. Niiden ympäristö on kuitenkin nykyisin niin metsittynyt, että rakennukset eivät näy tieverkolle eikä taimitarhan varaston ympäristö ole enää hahmotettavissa entiseksi taimitarhaksi. Korpelan vaiheet kytkeytyvät kuitenkin tiukasti metsäopiston vaiheisiin ja historiallisista syistä sitä ei tule purkaa. Taimivaja on puolestaan metsäopiston ainoa selvästi jugendtyylinen rakennus eikä sitä tule purkaa rakennustaiteellisista syistä. Rakennuksen käyttötarkoitus ei kuitenkaan enää ole luettavissa metsittyneessä ympäristössä.

Jälleenrakennuskauden asuntolan Kivelän ja päärakennus Kaikulan lisäksi Evo-keskuksen alueella on myös kaksi jälleenrakennuskauden asuintaloa Nurmela ja Kumpula. Ne sijoittuvat eri puolille Evo-Keskusta ja puustoisten pihapiirien takia niiden visuaalinen yhteys alueen muuhunkin rakennuskantaan jää heikoksi. Rakennukset ovat tavanomaisia oman aikansa asuinrakennuksia. Niillä on enemmän merkitystä osana metsäopiston kokonaisuutta kuin yksittäisinä rakennuksina.

Muina rakennuksina esitellään myös alueen talousrakennuksia ja erilaisia rakennelmia, joita ei ole aiemmissa inventoinneissa huomioutu. Niiden ikää ei ollut nyt tehdyn selvityksen yhteydessä mahdollista tarkistaa, mutta osan näistä rakennuksista voisi huomioida myös osana ”Vanhan Evon” aluetta niiden sijoittuessa sen alueelle. ”Vanhan Evon” alueelle sijoittuvat kaivon katos, venevaja, maakellari ja ajokaluvaja ja ne liittyvät tyylipiirteiltään tai rakennustavaltaan selvästi opiston alueen vanhimpaan rakennuskantaan, joten niilläkin on rakennushistoriallista merkitystä osana alueen kerroksellista rakennuskantaa.

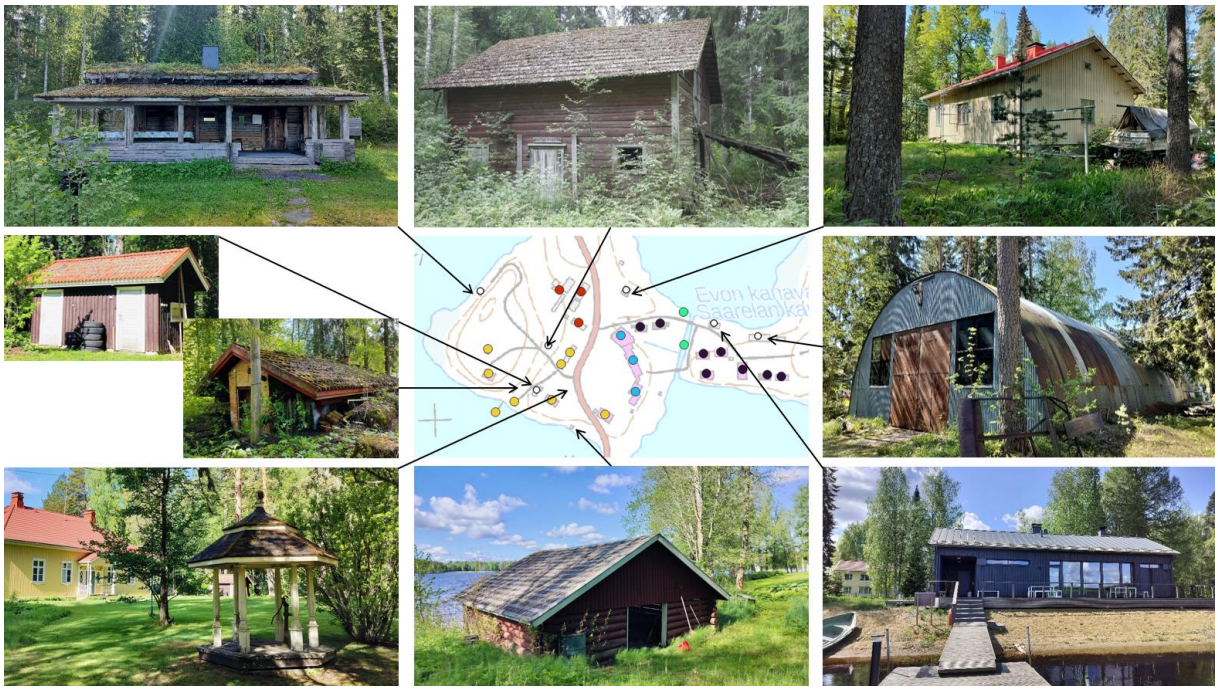

Kuva 75 Evo-Keskuksen pohjoisosaan sijoittuva muu rakennuskanta. Kuvat (vasemmalta oikealle): Alarivissä johtajan asunnon kaivon katos, venevaja ja vuonna 2016 valmistunut sauna Ylisen Rautjärven rannalla. Keskellä johtajan asunnon pihassa olevat vaja ja maakellari sekä konehalli Ylisen Rautjärven rannalla. Ylhäällä on savusauna (1963), ajokaluvaja ja Nurmela (1952).

Kuva 76 Evo-Keskuksen eteläosaan sijoittuva muu rakennuskanta. Kuvat (vasemmalta oikealle): alhaalla Kumpulan sauna ja taimitarhan varasto (1912). Ylärivissä on Kumpulan asuinrakennus (1948), vedenpuhdistuslaitos ja Korpelan päärakennus sekä talousrakennus.

7.9 RKY-alueelle sijoittuvat muut kohteet

Evon metsäoppilaitoksen RKY-alueelle tai sen välittömään läheisyyteen sijoittuu lisäksi neljä rakennettua kohdetta, jotka sijoittuvat selvästi erilleen metsäoppilaitoksen kampusalueesta ja kampuksen ympäristöstä. Näiden kohteiden toiminnallinen kytkeytyminen metsäoppilaitokseen ja sen vaiheisiin jää myös heikoksi.

Kaitalammin rannalle sijoittuvalta entiseltä riistantutkimuslaitokselta ei ole näköyhteyttä metsäopiston alueelle. Paikalla on sijainnut alkujaan Kaitalammin torppa, joka on ollut kruunun metsään perustettu asutustila. Riistantutkimuslaitoksen historia sivuaa löyhästi metsäopiston toimintaa perustamisvaiheessa, koska laitoksen perustamista pohjustaneessa työryhmässä oli mukana Evon metsäkoulun johtaja metsänhoitaja Vilho Seppänen. Entisen riistantutkimusaseman yhteydessä on kaksi vapaa-ajan asuntoa Ylisen Rautjärven rannalla. Välissä olevan Yliseen Rautjärveen työntyvän niemen takia niiltäkään ei avaudu suoraa näköyhteyttä opiston alueelle. Vapaa-ajan asunnot ovat RKY-alueella, mutta entinen riistantutkimusasema jää RKY-alueen ulkopuolelle. Kohteiden merkitys osana RKY-aluetta jää vähäiseksi.

Alisen Rautjärven länsirannalle sijoittuu kämppä, joka on toiminut karttojen perusteella ainakin jonkin aikaa biologisena asemana. Toiminnallista yhteyttä metsäopistoon ei ole. Kämpän vaatimaton rakennuskanta ei näy Alisen Rautjärven yli Evon metsäopiston alueelle, mutta kämpän rannasta näkyy Evo-keskuksen rakennuskantaa rantapuuston lomasta.

Valkjärvi on inventoitu omana kohteenaan osana Evon OYK:n rakennetun kulttuuriympäristön selvitystä (FCG 2025). Siihen liittyvät arvot ja suositukset on tuotu esiin kyseisessä selvityksessä. Valkjärvi on alkujaan kruunun metsään perustettu asutustila, joka

on toiminut myös metsänvartijatilana. Kohde kytkeytyy näin alueen metsätaloushistoriaan. Metsänvartijatilana toimisen lisäksi kohteella on suorempikin yhteys Evon metsäopiston toimintaan: yksi opiston taimitarhoista on toiminut Valkjärven yhteydessä. Nykyisin tämä yhteys ei kuitenkaan enää ole hahmotettavissa maankäytön tai rakennuskannan perusteella. Valkjärvi sijoittuu Evo-keskuksesta kaakkoon selvästi irralleen alueen muusta rakennuskannasta.

Luutajoki (nyk. Onninmaja) on inventoitu vuonna 2022 (Saatsi Arkkitehdit Oy, 2022) ja arvotettu tuolloin laaditussa inventointiraportissa. Evon OYK:n rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä (FCG 2025) kohteen huomioimisesta kaavaratkaisussa on annettu suositukset. Luutajoki on alkujaan kruunun metsään perustettu asutustila. Kohteella ei ole ollut historiansa aikana suoraa toiminnallista yhteyttä metsäopistoon. Luutajoen rakennuskanta ei sijoitu aivan rantaviivalle eikä ole nähtävissä Evon metsäopiston alueelta. Luutajoen rannalta ei erotu Evo-keskuksen rakennuksia.

8 Johtopäätökset ja suositukset

8.1 Kyläkuvalliset arvoalueet ja rakennetut kulttuuriympäristöt

Johtopäätökset selvitysalueelle sijoittuvien kyläkuvallisesti yhtenäisten alueiden merkityksestä osana Evon metsäopiston RKY-alueen arvoja on tuotu esiin kyläkuvaltaan yhtenäisten alueiden kuvauksissa edeltävässä luvussa 7. Luvussa 7 on pohdittu myös alueen muun rakennuskannan merkitystä osana RKY-aluetta. Koska kyläkuvallisesti arvokkaat alueet limittyvät ja kytkeytyvät toisiinsa, on alueelle rajattu yksi yhtenäinen kyläkuvaltaan tärkeä alue. Rajauksessa on huomioitu myös Opistontieltä avautuvat kauniit näkymät Alisen Rautjärven luoteisrannalla. Kyläkuvallisesti tärkeän alueen lisäksi sen sisältä on rajattu alueet, joilla ympäristö tulee säilyttää ja joilla olevaa arvokasta rakennuskantaa ei saa purkaa. Rajaukset on esitetty kuvassa 77.

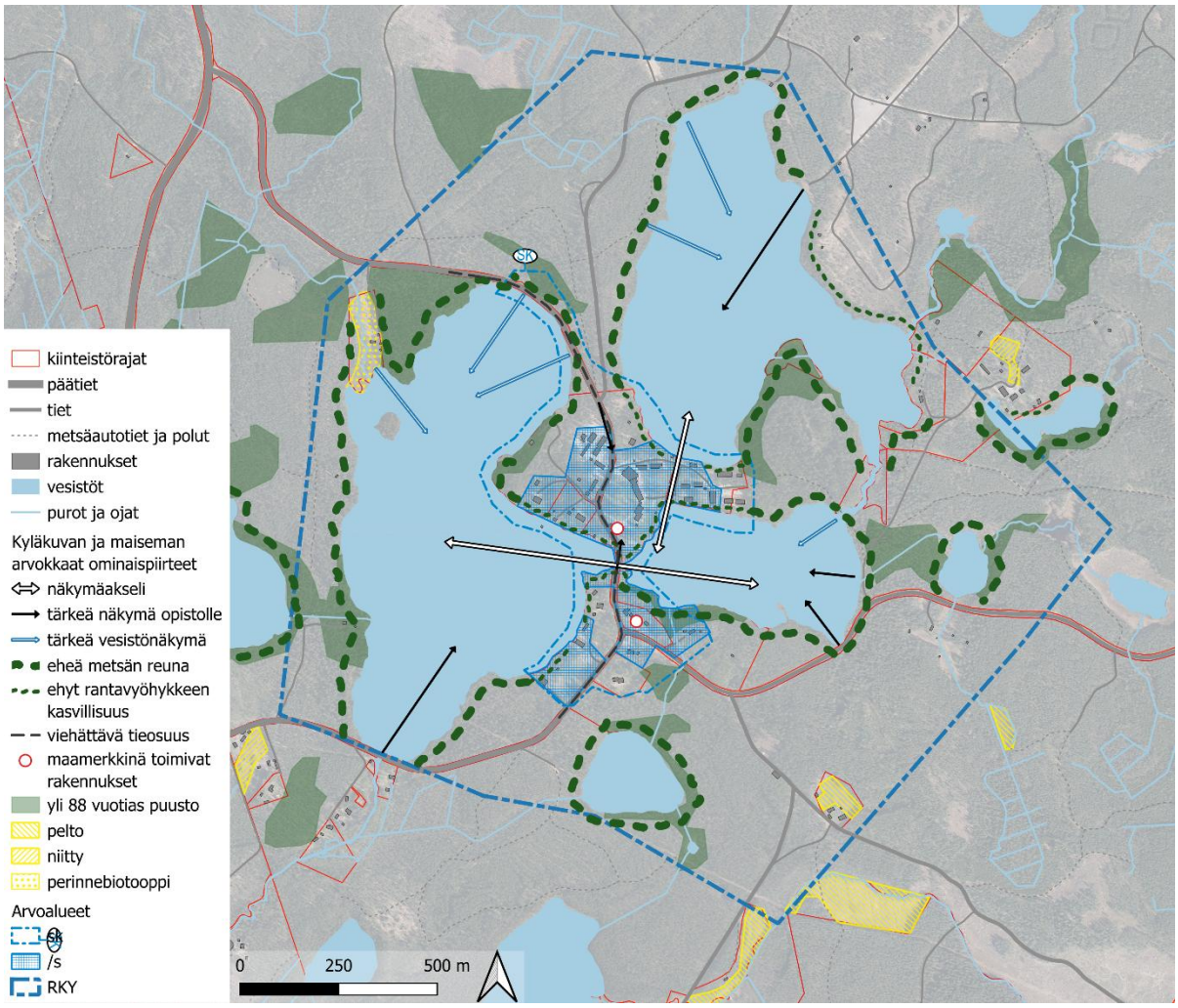

Kuva 77 Selvitysalueen kyläkuvan ja maiseman arvokkaat ominaispiirteet ja arvoalueet. Karttaan on korostettu rakennukset ja tiet sekä vesistöt. Kyläkuvan ja maiseman arvokkaina ominaispiirteinä on osoitettu näkymäakselit, tärkeät näkymät opistolle ja tärkeät vesistönäkymät, eheät metsänreunat ja ehyt rantavyöhykkeen kasvillisuus, viehättävät tieosuudet, maamerkit, yli 88-vuotias puusto, pellot, niityt ja perinnebiotoopit. Arvoalueina on osoitettu tämän selvityksen yhteydessä rajattu kyläkuvallisesti tärkeä alue sekä alueet, joilla ympäristö säilytetään. Lisäksi on osoitettu RKY-alueen rajaus.

Suositus kyläkuvallisesti tärkeälle alueelle

Alueen kyläkuvallisesti merkittävät ympäristöt säilytetään. Alueen suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä on edistettävä kulttuuriympäristön ja maiseman arvojen säilymistä. Alueella tapahtuva uudis- ja korjausrakentaminen ja muut suoritettavat toimenpiteet on sopeutettava rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman ominaispiirteisiin ja arvoihin. Erityistä huomiota tulee kiinnittää rakennusten sijoitteluun, massoitteluun ja mittasuhteisiin sekä materiaalivalintoihin ja väritykseen.

Suositus kyläalueille, joilla ympäristö säilytetään

Määräys alueista, joilla ympäristö säilytetään, suositellaan liittämään alueen pääkäyttötarkoituksen yhteyteen.

Alueiden olemassa olevan rakennuskannan ja puistomaisten pihapiirien ominaispiirteet tulee säilyttää. Historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja/tai maisemallisesti arvokkaita rakennuksia ei saa purkaa (maankäyttö- ja rakennuslain 41 § mom. 2). Alueiden vähäinen täydennysrakentaminen on mahdollista. Vähäinen täydennysrakentaminen, rakennusten peruskorjaukset ja laajennukset tulee sovittaa perinteiseen rakennustapaan siten, että rakennusten ja maiseman nyt muodostama kokonaisuus säilyy. Alueiden rantaviiva tulee säilyttää pääasiallisesti vapaana rakentamisesta ja puustoisena.

Alueita ja niiden rakennuskantaa koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

Maisemaa muuttava maanrakennustyö, puiden kaataminen tai muut näihin verrattavat toimenpiteet ovat luvanvaraisia.

Suositus julkisten palvelujen ja hallinnonalueille, joilla ympäristö säilytetään

Alueiden olemassa olevan rakennuskannan, rakennelmien ja puistomaisten pihapiirien ja kasvillisuuden ominaispiirteet tulee säilyttää. Alueilla on kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaan rakennuskannan lisäksi kulttuurihistoriallisesti arvokas arboretum, muuta kasvillisuutta ja kanava. Historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja/tai maisemallisesti arvokkaita rakennuksia ei saa purkaa (maankäyttö- ja rakennuslain 41 § mom. 2). Alueiden vähäinen täydennysrakentaminen on mahdollista. Vähäinen täydennysrakentaminen, rakennusten peruskorjaukset ja laajennukset tulee sovittaa perinteiseen rakennustapaan siten, että rakennusten, kasvillisuuden ja maiseman nyt muodostama kokonaisuus säilyy. Alueiden rantaviiva tulee säilyttää pääasiallisesti vapaana rakentamisesta.

Alueita ja niiden rakennuskantaa ja arvokasta kasvillisuutta koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

Maisemaa muuttava maanrakennustyö, puiden kaataminen tai muut näihin verrattavat toimenpiteet ovat luvanvaraisia.

Suositus valtakunnallisesti merkittäville rakennetuille kulttuuriympäristöille

Merkinnällä on osoitettu valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Evon metsäopisto. Evon metsäopisto on ensimmäisiä autonomian aikana valtion toimesta perustettuja metsäoppilaitoksia. Alueella on historiallisesti ja ajallisesti kerroksellista, kulttuurihistoriallisesti merkittävää rakennuskantaa, kanava ja arboretum.

Alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt säilytetään. Alueen suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä on edistettävä kulttuuriympäristön ja maiseman arvojen säilymistä. Alueella tapahtuva uudis- ja korjausrakentaminen ja muut suoritettavat toimenpiteet on sopeutettava rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman ominaispiirteisiin ja arvoihin. Erityistä huomiota tulee kiinnittää rakennusten sijoitteluun, massoitteluun ja mittasuhteisiin sekä materiaalivalintoihin ja väritykseen.

Aluetta koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

8.2 Maisema

Osana kyläkuvallista tarkastelua tarkasteltiin myös selvitysalueen maisemaa, vaikka varsinaista maisemaselvitystä alueelle ei laadittukaan. Osaksi selvitystä koottiin tieto alueella olevista maiseman arvoalueista sekä tietoa alueen maisemaan vaikuttavista tekijöistä, kuten maastonmuodoista ja kasvillisuudesta. Selvityksessä on kuvattu alueen maisemaan vaikuttaneen maankäytön vaiheita ja historiaa sekä sitä, kuinka historia näkyy maisemassa edelleen.

Selvitysalue koostuu pääosin järvistä ja metsistä rakennettujen alueiden jäädessä vähäisemmiksi. Selvitysalueen metsät ovat olleet aktiivisessa metsätalouskäytössä 1800-luvun puolivälistä kruununpuiston ja metsäopiston perustamisesta alkaen. Metsien talous-, opetus- ja tutkimuskäyttö näkyy edelleen kaava-alueen maisemassa, kuten puuston ikärakenteessa ja lajistossa. Avohakkuiden määrä on selvästi vähentynyt 2000-luvulla. Peitteisessä ympäristössä ei avaudu näkymiä kaukomaisemaan.

Alueen pitkä metsätalous-, metsäopetus- ja tutkimushistoria suositellaan huomioimaan kaavamääräyksissä mahdollistamalla alueen metsissä edelleen metsätalous ja siihen liittyvä opetus ja tutkimus. Mahdolliset uudet rakennusalueet suositellaan sijoittamaan olemassa olevan rakentamisen tai virkistyspalvelujen yhteyteen.

Selvitysalueella olevat pellot ja niityt ovat pieniä, eikä niiden yli avaudu pitkiä avoimia näkymiä. Kaukomaiseman muodot peittyvät peltojen ja niittyjen reunapuuston taakse. Pelto- ja niittylaikut ovat kuitenkin tärkeä osa alueen asutushistoriaa ja ovat alueen historian ymmärtämisen kannalta oleellisia. Osa alueen entisistä pelloista ja niityistä on metsitetty, joten jäljellä olevien peltojen ja niittyjen säilyminen avoimena ja mahdollisuuksien mukaan viljelykäytössä on tärkeää sekä alueen historian ymmärtämisen kannalta että niiden maisemaan tuoman vaihtelun kannalta.

Kaavaratkaisussa suositellaan tukemaan vanhan asutuksen yhteydessä sijaitsevien peltojen ja niittyjen säilyttämistä avoimena mahdollistamalla maa- ja metsätalouden kehittäminen alueilla esimerkiksi osoittamalla alueet maatilojen talouskeskusten alueeksi.

Kaavamääräyksessä suositellaan kiinnittämään huomioita olemassa olevien peltojen ja niittyjen säilymiseen avoimena ja maatalouskäytössä sekä sijoittamaan käyttötarkoituksen mukainen rakentaminen niin, että rakennukset eivät sulje avoimia näkymiä.

Tarkastelualueen järvet muodostavat isoimmat avoimet maisematilat. Järvien rannat ovat puustoisia, eikä tuoreita avohakkuita ole juurikaan rantojen läheisyydessä. Evon leirialueen avoimempi maasto näkyy Ylisen Rautjärven rantamaisemassa rantavyöhykkeen kasvillisuuden takaa. Evo-keskuksen rakennetut ympäristöt hahmottuvat osaksi Rautjärvien järvinäkymiä paikoitellen. Järvien yli ei avaudu erityisen pitkiä avoimia näkymiä, eikä kaukomaiseman muodot hahmotu järvienkään yli katsottaessa. Kaukomaiseman muodot peittyvät järvien reunapuuston taakse. Selvitysalueen järvien rannat ovat melko tasaisia. Rautjärviä ympäröi monin paikoin rantapenger, joka hahmottuu penkereellä kävellessä mutta peittyy rantakasvillisuuden taakse järven yli katsottaessa. Selvitysalueen suot ovat hyvin pienialaisia ja ne sijaitsevat vesistöjen rannoilla kapeina vyöhykkeinä.

Järvien ympäristöt suositellaan osoittamaan kaavassa pääasiassa erilaisina retkeily- ja ulkoilualueena tai maa- ja metsätalousvaltaisina alueina, mikäli alueet eivät ole luonnonsuojelulailla suojeltavia alueita. Mikäli rannoille osoitetaan rakentamista varten alueita, kaavamääräyksessä suositellaan kiinnittämään huomiota rantaviivan säilyttämiseen pääasiallisesti vapaana rakentamisesta ja puustoisena.

Perinnebiotooppi Luutajoen (Onninmajan) yhteydessä suositellaan huomioimaan kaavassa luonnonsuojelualueena.

9 Lähteet

Kirjalliset lähteet

Brofeldt, Pekka (1920): *Evon kalastuskoeasema. 25-vuotinen toiminta ja tulokset 1892-1917*. Suomen kalatalous 6: 1-141.

Henriksson, Anna-Mari (21.4.2013): Katso video - Tuli tuhosi palan metsäopiston historiaa Evolla. Hämeen sanomat. https://www.hameensanomat.fi/paikalliset/5159671. Haettu 8.9.2025.

Hokka, Timo ym. (toim.) (2012): *EVO 150: Metsän Opetuksia*. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, 2012.

Karvonen, Jussi (13.6.2019, päivitetty 2.1.2023): Kaupallisten taimitarhojen historia alkoi Evolta. Keski-Häme. https://www.keski-hame.fi/paikalliset/4112434. Haettu 6.8.2025.

Karvonen, Jussi (9.7.2021, päivitetty 15.7.2022): *Rillitie oli Evon rautatie*. Keski-Häme. https://www.keski-hame.fi/paikalliset/4215099. Haettu 3.6.2025

Karvonen, Markku (21.11.2014): Evon tutkimusasema tyhjenee ja pitkä perinne päättyy. Yle. https://yle.fi/a/3-7641804. Haettu 23.6.2025.

Maisema-aluetyöryhmän mietintö 1: maisemanhoito. Ympäristöministeriö : Ympäristönsuojeluosasto : Työryhmän mietintö ; 66/1992. http://hdl.handle.net/10138/29082

Sippola, Kirsi (15.2.2023): Evon unohdettu arboretum löytyi. https://blog.hamk.fi/hami/evon-unohdettu-arboretum-loytyi/ Haettu 9.9.2025.

Selvitykset ja suunnitelmat

Ahola, Teija (2002): *Rakennusinventointi – Lammi*. Hämeen ympäristökeskuksen moniste 44/2002.

Ahola, Teija (2001): *Evon metsäopiston inventointikortit, 26.10.2001.*

Ahola, Teija (2001): *Evon kalastuskoeaseman inventointikortit, 20.8.2001.*

Ahola, Teija (2001): *Luutajoen inventointikortit, 21.11.2001.*

Ahola, Teija (2001): *Mustajärven inventointikortit, 21.11.2001*

Ahola, Teija (2001): *Rieskan kämpän inventointikortit, 24.9.2001*

Ahola, Teija (2001): *Ruuhijärven kämpän inventointikortit, 24.9.2001*

Ahola, Teija (2001): *Syrjän inventointikortit, 21.11.2001*

Ahola, Teija (2001): *Valkjärven inventointikortit, 21.8.2001*

Ahola, Teija (2001): *Vappulan inventointikortit, 5.12.2001*

Evon retkeilyalueen hoito- ja käyttösuunnitelma (2015). Metsähallitus. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 133.

Kanta-Häme - Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet VAMA 2021. Ympäristöministeriö ja Syke 2021. https://www.ymparisto.fi/sites/default/files/documents/VAMA%202021_4%20Kanta-H%C3%A4me_0_1.pdf

Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 17.6.2019. Hämeen liitto.

Puotunen, Mia (2008): *Rakennusinventointi Mustajärvi, Evon retkeilyalue*. Metsähallitus 2008.

Riikonen, Tiina ja Heinänen, Teijo (2011): *Mustajärven perinnebiotooppien hoitosuunnitelma*. Metsähallitus Etelä-Suomen Luontopalvelut. 9.6.2011. https://julkaisut.metsa.fi/wp-content/uploads/sites/2/2017/06/mustajarvi-pbhoitosuunnitelma.pdf

Saatsi Arkkitehdit Oy (2022): *Evon retkeilyalueen rakennetun kulttuuriympäristön inventointi 2022*.

Taivainen, Jouni (2008): *Evon kulttuuriperintö inventointi 2008: Osa A Raportti*. Metsähallitus 2008.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1004. Haettu 11.8.2025.

Väisänen, Matti (1964): *Evon kalastuskoeaseman toiminta ja haitta tekijöitä*.

Opinnäytetyöt

Haavisto, Jonna (2014): *Evon nuorisoleirikeskuksen opastus- ja viitoitussuunnitelma 2014*. HAMK, Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, Metsätalouden koulutusohjelma, Maaliskuu 2014.

Internetsivustot

Evonluonto.fi internetsivusto

- Evon ruuhijärvi, https://www.evonluonto.fi/kohde/evon-ruuhijarvi/, haettu 20.8.2025.

geoportal.ymparisto.fi internetsivusto

- Monimuotoisuudelle tärkeät metsäalueet 2018 (Zonation). *https://geoportal.ymparisto.fi/meta/julkinen/dokumentit/Zonation_metsa_forest_skog_Biodiversity_2018.pdf*

hamk.fi internetsivusto.

- Evon kampus, https://www.hamk.fi/kampus/evo/, haettu 23.6.2025
- Evon luonto-opas, https://www3.hamk.fi/Evo-Life/luonto_opas/luonto_opas_index.htm, haettu 21.8.2025
- Rahtijärven kämppä, https://www.hamk.fi/yhteistyo-ja-palvelut/muut-palvelut/rahtijarven-kamppa/, haettu 21.8.2025

Kyppi, Kulttuuriympäristön palveluikkuna.

- Rakennusperintörekisteri. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_default.aspx, haettu 22.5.2025
  - Evon kalastuskoeasema ja kalanviljelylaitos. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200253 haettu 22.5.2025
  - Evon metsäoppilaitos. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200252, haettu 22.5.2025
- Muinaisjäännösrekisteri. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx, haettu 22.5.2025

Luke.fi internetsivusto.

- https://www.luke.fi/fi/tietoa-lukesta/esittely. Haettu 23.6.2025

Luontoon.fi internetsivusto.

- https://www.luontoon.fi/fi/artikkelit/evonhistoria. Haettu 10.6.2025
- https://www.luontoon.fi/fi/kohteet/evon-retkeilyalue/luonto. Haettu 2.6.2025

Pikku-Apaja.fi internetsivusto

- Rieska, https://pikku-apaja.fi/fi_FI/mokit/rieska, haettu 21.8.2025.

portti.kansallisarkisto.fi internetsivusto.

- https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-oppaat/pit%C3%A4j%C3%A4nkartasto. Haettu 9.6.2025

Riistasaatio.fi internetsivusto.

- https://www.riistasaatio.fi/historia/. Haettu 11.8.2025.

rktl.fi, Riistan- ja kalantutkimuslaitoksen internetsivusto

- Tutkimuslaitos, https://web.archive.org/web/20070723141155/http://www.rktl.fi/tutkimuslaitos/, lainattu 11.8.2025.

Strang.fi internetsivusto.

- https://www.strang.fi/karttatieto/#pit_yl. Haettu 9.6.2025

Suomenkalakirjasto.fi internetsivusto

- Evon kalastuskoeasema: Esittely. https://www.suomenkalakirjasto.fi/evon-kalastuskoeasema/. Haettu 24.6.2025.

(https://www.thinglink.com/scene/1611282880237928450), haettu 21.8.2025.

Wikipedia.

- Evon alue. https://fi.wikipedia.org/wiki/Evon_alue. Haettu 2.6.2026
- Evon metsärata. https://fi.wikipedia.org/wiki/Evon_mets%C3%A4rata. Haettu 3.6.2025.
- Sudenpesänkangas. https://fi.wikipedia.org/wiki/Sudenpes%C3%A4nkangas. Haettu 2.6.2025.
- Valtionmetsätorppa. https://fi.wikipedia.org/wiki/Valtionmets%C3%A4torppa. Haettu 9.6.2025.

Ympäristö.fi internetsivusto.

- https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/luonnon-monimuotoisuus/suojelu-ennallistaminen-ja-luonnonhoito/natura-2000-alueet/evon-alue

Karttapalvelut

Hämeenlinnan kaupungin karttapalvelu, https://kartta.hameenlinna.fi/ims/

- Ajantasa-asemakaava (Hämeenlinnan kaupunki)
- Ajantasayleiskaava (Hämeenlinnan kaupunki)

Maanmittauslaitoksen (MML) karttapalvelu Paikkatietoikkuna, https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/

- Historialliset ilmakuvat (Maanmittauslaitos)
- Kiinteistöjaotus ja -tunnukset (Maanmittauslaitos)
- Kartta kasvupaikkatyypeistä (Luonnonvarakeskus, Monilähteisen valtakunnan metsien inventoinnin (MVMI) kartta-aineisto 2021.)
- Kartta metsien monimuotoisuudesta (AMA 1 Lahopuupotentiaali. (Syke, Monimuotoisuudelle tärkeät metsäalueet 2018 (Zonation) -aineisto.)
- Kartta puuston iästä vuonna 2021. (Luonnonvarakeskus, Monilähteisen valtakunnan metsien inven-toinnin (MVMI) kartta-aineisto 2021.)
- Kartta puuston keskipituudesta vuonna 2021. (Luonnonvarakeskus, Monilähteisen valtakunnan met-sien inventoinnin (MVMI) kartta-aineisto 2021.)
- Korkeusmalli 10 m (Maanmittauslaitos).

- Maanpeite kasvillisuuden korkeudella (resoluutio 2 m) vuonna 2022. (Scalgo ja Syke, 2022).
-
- Maaperä 1:20 000 / 1:50 000 ja 1:200 000 (Geologian tutkimuskeskus GTK)
- Maastokartta (Maanmittauslaitos)
- Ortokuvat vuosilta 1949, 1951, 1960, 1961, 1979, 1995, 1998, 1999, 2008, 2012, 2016, 2018, 2019, 2022 ja 2025 (Maanmittauslaitos)
- Rinnevarjoste (Maanmittauslaitos).
- Taustakartta (Maanmittauslaitos)

Museoviraston karttapalvelu, https://kartta.museoverkko.fi/?action=showRegistryItem&id=200252&registry=buildingHeritage

- Muinaisjäännösrekisteri, kiinteät muinaisjäännökset
- Muinaisjäännösrekisteri, muut kohteet
- Muinaisjäännösrekisteri, muut kulttuuriperintökohteet
- Suojellut rakennukset (Rakennusperintörekisteri)

Vanhat kartat karttapalvelu, https://vanhatkartat.fi/#12.6/65.0088/25.46912

- Kartat vuosilta 1863, 1864, 1896, 1897, 1902, 1912, 1919, 1920, 1921, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1943-1948, 1957, 1958, 1965, 1968, 1981, 1983, 1984, 1991 ja 1993.

Kaavat ja niiden liitteet

Pohjois-Lammin osayleiskaava (1999), kaavakartta ja kaavamääräykset

Evon rantaosayleiskaava (2003), kaavakartta ja kaavamääräykset

Evon rantaosayleiskaavan (2003) kaavaselostuksen liite 6, kulttuurihistorialliset kohteet

Evon asemakaava 2003, kaavakartta ja kaavamääräykset

Lammin keski- ja eteläosan rantaosayleiskaava (2005), kaavakartta ja kaavamääräykset

Evon rantaosayleiskaavan muutos (2007), kaavakartta ja kaavamääräykset

Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040 (2019), kaavakartta ja kaavamääräykset, kaavaselostus, kartta ja luettelo maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ja kohdemerkinnät (pdf)

Kartat

Maisemamaakuntajako. Suomen ympäristökeskus SYKE.

Kuninkaan kartasto.

- https://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4%201776-1805/Etel%C3%A4-H%C3%A4me%20%2833+0%29.jpg

Wetterstedtin kartasto.

- https://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/%c2%b4%c2%b4Wetterstedtin%20kartasto%c2%b4%c2%b4%201775/Etel%c3%a4inen%20Suomi%20osayleiskartta.jpg. Haettu 22.5.2025

Kansallisarkisto

Pitäjänkartat:

- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma) - 2134 05 Ia.* -/- - Lammi; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2384734444. Haettu 22.5.2025
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma) - 2134 06 Ia.* -/- - Lammi; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2384735019. Haettu 22.5.2025
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma) - 2134 08 Ia.* -/- - Lammi; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2384737228. Haettu 22.5.2025
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma) - 2134 09 Ia.* -/- - _2 Lammi; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2384739231. Haettu 22.5.2025

Uudistuskartat ja -asiakirjat:

- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto . MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. H HÄMEEN LÄÄNI. Lammi. Laatikko 127, kartta N:o 41. Iso-Evo; N:o 8 Juvinmaa: tiluskartta (1839-1839). Kansallisarkisto. Haettu 9.6.2025.

Rakennushallituksen piirustukset III (kokoelma)

- Rakennushallituksen piirustukset III (kokoelma) - Rakennushallitus Iaa. 106:/- - 1-9., 30. Lammi. Evon metsäkoulu., jakso 4; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=10244340381&aineistoId=794958282. Haettu 9.9.2025.
- Rakennushallituksen piirustukset III (kokoelma) - Rakennushallitus Iaa. 106:/- - 1-9., 30. Lammi. Evon metsäkoulu., jakso 24; Kansallisarkisto: https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=10244340441&aineistoId=794958282. Haettu 9.9.2025.

Kuvat

Lusto - Suomen Metsämuseo

- Suomen Metsäyhdistyksen kokoelma / Metsätaloudellinen Valistustoimisto
  - Totti Rn. eli Torsten Rancken ?, valokuvaaja. *Pihtakuusi-istutuksin Kaunistettu Saarelan Kanava Evon Metsäopistolla. Metsätaloudellisen Valistustoimiston Postikortti Numero 18. Evo, Lammi, Häme*.
- Johanna Keräsen kokoelma
  - *Evon Metsäoppilaitoksen Sauna Ja Uimahuone Sekä Kanavan Suun Yli Johtava Silta. "Sauna Ja Kanavan Suu." (alkuperäinen Teksti Albumissa)*.
  - *Evon Metsäkoulun Oppilaat Uittoharjoittelussa. "Tukkien Uittoa Saarelan Kanavassa." (alkuperäinen Teksti Albumissa)*.
- Kalle Kuuselan kokoelma
  - Kalle Kuusela, valokuvaaja. Evon Metsäkoulun Opiskelijat Pystyttämässä Hiilimiiluja Luutajoella.

Muut

Rakennus- ja huoneistorekisterin tiedot rakennusten valmistumisvuosista, Hämeenlinnan kaupunki.

Viranomaistyöneuvottelu kulttuuriympäristöasioista 13.3.2025.